

Nr 207.

*Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till
ändring i hälsovårdsstadgan m. m.; given Stockholms
slott den 28 februari 1936.*

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över social-
ärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed

dels anhålla om riksdagens yttrande över härvid fogade förslag till för-
ordning om ändring i vissa delar av hälsovårdsstadgan den 19 juni 1919
(nr 566),

dels ock föreslå riksdagen att godkänna den ändring i grunderna för stats-
bidrag till distriktsvården, som av föredragande departementschefen förordats.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

G U S T A F   A D O L F

Gustav Möller.

Förslag
till
Förordning
om ändring i vissa delar av hälsovårdsstadgan den 19 juni 1919
(nr 566).

Häri genom förordnas, att 8, 27, 43 och 52 §§ hälsovårdsstadgan den 19 juni 1919 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

8 §.

1 mom. Byggnad, som inrymmer boningsrum, skall till alla sina delar vara så anordnad och inredd samt så underhållas och skötas, att sanitär olägenhet ej uppstår för dem, som där uppehålla sig.

2 mom. Boningsrum skall hava sådan storlek, att däri boende icke genom bristande utrymme hos rummet utsättes för sanitär olägenhet.

I varje boningsrum skall finnas fönster, som skall vara tillräckligt stort och lämpligt anbragt samt så vetta omedelbart åt det fria, att rummet erhåller god dager. Boningsrum skall kunna erhålla nödig luftväxling genom fönster eller annan för ändamålet lika lämplig anordning.

Boningsrum skall kunna hållas tillbörligt varmt. Fördenskull skall boningsrum, där tillbörlig uppvärmning eljest ej erhålles, vara försett med tjänlig eldstad eller annan ur hälsosynpunkt tillfredsställande anordning för rummets uppvärmning till lämplig värmegrad. Under den kallare årstiden skall fönster i boningsrum vara tillräckligt värmeisolerande.

Boningsrum skall vara så anordnat, att det bereder erforderligt skydd mot fuktighet. Golv i boningsrum skall vara av lämpligt material. Det skall genom sin beskaffenhet och sitt läge i förhållande till markytan bereda erforderligt skydd mot olägenheter från grunden.

Boningsrum, som är beläget över, under eller invid lokal eller annat utrymme, vari dålig lukt, vattenånga, stark värme eller kyla eller störande buller förekommer, skall vara försett med anordningar, som medföra betryggande skydd mot dylika olägenheter från det angränsande utrymmet.

Vad i detta moment sägs om boningsrum skall ock gälla om kök, som kan användas till boningsrum. Beträffande annat särskilt för matlagning avsett utrymme skall gälla vad ovan är stadgat om boningsrums luftväxling, uppvärmning, skydd mot fuktighet samt skydd mot olägenheter från grund och angränsande utrymme.

3 mom. Bostadslägenhet skall vara försedd med förstuga eller vindfång. Till bostadslägenhet skall vidare höra garderob samt, därest till lägenheten hör kök eller annat särskilt för matlagning avsett utrymme, ett med tjänlig ventilationsanordning försett skafferier, så framt icke andra för kläders och matvarors förvaring till belägenhet och anordning lämpliga utrymmen stå till buds.

Till bostadslägenhet skall även höra eget avtråde, och bör sådan lägenhet, i den mån så erfordras, äga tillgång till tvättstuga och torkrum.

Där möjlighet finnes att för rimlig kostnad erhålla anknytning till allmän vattenledning, skall bostadslägenhet hava vattenledning. Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning i fråga om avlopp för spillvatten. Bostadslägenhet, som ej har vattenledning, skall äga ymnig och lätt tillgång till gott dricksvatten.

4 mom. Bostadslägenhet och därtill hörande utrymmen skola av lägenhetens innehavare så skötas, att sanitär olägenhet ej uppstår för dem, som där uppehålla sig.

5 mom. I bostadslägenhet må så stort antal personer icke inhysas, att genom deras sammanboende fara för hälsan kan uppkomma. Höra till lägenheten flera rum än ett, varvid med rum avses jämväl kök som kan användas till boningsrum, skall vad nu sagts gälla beträffande ett vart av rummen.

6 mom. Lokal, varest vanligen ett större antal människor samlas, skall vara försedd med nödiga anordningar för luftväxling samt i övrigt vara så anordnad och så skötas, att sanitär olägenhet ej uppkommer för dem, som där uppehålla sig.

Till lokal, som avses i första stycket, hänföras sådana lokaler som kyrka eller annan gudstjänstlokal, skola, domstols sammanträdesrum, samlingsrum, till vilket allmänheten äger tillträde, teater, biograf, danslokal, serverings- eller utskänkningslokal, natthärbärke, fattigvårdsanstalt och sjukhus.

7 mom. Genom hälsovårdsnämndens försorg skall anordnas återkommande besiktning av byggnad, lägenhet och lokal, varom i 1—6 mom. sägs (bostadsinspektion), varvid särskild tillsyn skall ägnas beskaffenheten och skötseln av sådana bostadslägenheter, där missförhållanden i sanitärt hänseende mest kunna befaras.

Närmare bestämmelser rörande bostadsinspektion meddelas av hälsovårdsnämnden i enlighet med vad medicinalstyrelsen därom förordnar.

8 mom. Yppas förhållande, som innebär eftersättande av någon av de i 1—6 mom. stadgade föreskrifterna, och sker rättelse icke efter tillsägelse av hälsovårdsnämnden eller någon dess ledamot eller tjänsteman, skall nämnden *antingen* förelägga viss efter omständigheterna lämpad kortare tid för felaktighetens avhjälpan *eller*, där fråga är om bristfällighet i avseende å boningsrum och denna finnes vara av beskaffenhet att ej kunna avhjälpas, förbjuda rummets vidare användning för bostadsändamål *eller* ock, där nämnden finner särskild anledning att låta med sådant föreläggande eller förbud som nyss sagts anstå och uppenbar fara för hälsan icke är för handen, meddela uppskov i ärendet på viss tid eller, i undantagsfall, tills vidare. Vid meddelande av föreläggande att efter viss tid hava avhjulpat bristfällighet i avseende å boningsrum skall hälsovårdsnämnden, där så prövas nödigt, förordna om rummets utrymmande, intill dess bristfälligheten blivit avhjulpat.

Hälsovårdsnämnd må ock, där lägenhets beskaffenhet det påkallar, förbjuda dess beboende av mer än ett visst antal personer eller dess användning såsom bostad för minderåriga; sådan lägenhet kan, där så synes befoget, god-

kännas för beboende endast av vuxna eller av ensam vuxen person. Där särskilda omständigheter föreligga, må hälsovårdsnämnden tillåta utdömd lägenhet att användas såsom bostad, så länge den vid tillfället däri boende kvarbor. Hälsovårdsnämnden må jämväl förbjuda användande av lägenhet för bostadsändamål under viss årtid.

Grundar sig felaktighet, varom i detta moment är fråga, på förekomsten av väsentlig brist av byggnadsteknisk art, bör, innan föreläggande eller förbud meddelas, yttrande av byggnadsnämnden inhämtas eller byggnadstekniskt sakkunnig person rådfrågas.

Föreläggande eller förbud, som i detta moment sägs, må, där lägenheten eller lokalen innehaves med nyttjanderätt, allt efter omständigheterna meddelas husägaren eller nyttjanderättshavaren eller ock bådadera.

Hälsovårdsnämnd äger föreskriva, att innehavare av lägenhet, som till följd av meddelat föreläggande eller förbud avflyttar från lägenheten, skall, där han ej inflyttar i lägenhet, som anvisats honom genom hälsovårdsnämndens försorg, före inflyttningen i ny lägenhet meddela nämnden den nya lägenhetens adress.

9 mom. Innehavare av lägenhet i byggnad, som inrymmer boningsrum, må ej genom osnygghet, störande ljud, buller eller på annat sätt förorsaka sanitär olägenhet för närboende.

10 mom. Där sådant prövas av behovet påkallat och särskilda omständigheter ej till annat föranleda, äger hälsovårdsnämnden i fråga om boningsrum jämte därtill hörande utrymme ävensom angående kläder och bohag meddela föreskrift om vidtagande av erforderliga åtgärder för förebyggande och utrotande av ohyra.

27 §.

Med böter — — — å förseelsen, lägenhetsinnehavare, som i strid mot stadgandet i 8 § 9 mom. förorsakar sanitär olägenhet för närboende; den som i strid mot — — — nedsatt lik.

Samma lag vare i fråga om underlåtenhet att efterkomma förbud, föreskrift eller anvisning, som hälsovårdsnämnd meddelat med stöd av 8 § 10 mom., 9 § 4 mom., 10 § 3 mom. andra stycket, 16 § 2 mom. första stycket, 20 § 1 mom. andra stycket, 21 § andra stycket, 23 a § samt 25 § 5 mom. andra stycket.

43 §.

1 mom. Byggnad, som inrymmer boningsrum, skall hava sunt läge. Där så av förhållandena påkallas, skall torrläggning av marken vidtagas.

Byggnad, som i första stycket sägs, skall till alla sina delar vara så anordnad och inredd samt så underhållas och skötas, att sanitär olägenhet ej uppstår för dem, som där uppehålla sig.

2 mom. Boningsrum skall hava sådan storlek, att däri boende icke genom bristande utrymme hos rummet utsättes för sanitär olägenhet.

I varje boningsrum skall finnas fönster, som skall vara tillräckligt stort

och lämpligt anbragt samt så vetta omedelbart åt det fria, att rummet erhåller god dager. Boningsrum skall kunna erhålla nödig luftväxling genom fönster eller annan för ändamålet lika lämplig anordning.

Boningsrum skall kunna hållas tillbörligt varmt. Fördenskull skall boningsrum, där tillbörlig uppvärmning eljest ej erhålles, vara försett med tjänlig eldstad eller annan ur hälsosynpunkt tillfredsställande anordning för rummets uppvärmning till lämplig värmegrad. Under den kallare årstiden skall fönster i boningsrum vara tillräckligt värmeisolerande.

Boningsrum skall vara så anordnat, att det bereder erforderligt skydd mot fuktighet. Golv i boningsrum skall vara av lämpligt material. Det skall genom sin beskaffenhet och sitt läge i förhållande till markytan bereda erforderligt skydd mot olägenheter från grunden.

Boningsrum, som är beläget över, under eller invid lokal eller annat utrymme, vari dålig lukt, vattenånga, stark värme eller kyla eller störande buller förekommer, skall vara försett med anordningar, som medföra betryggande skydd mot dylika olägenheter från det angränsande utrymmet.

Vad i detta moment sägs om boningsrum skall ock gälla om kök, som kan användas till boningsrum. Beträffande annat särskilt för matlagning avsett utrymme skall gälla vad ovan är stadgat om boningsrums luftväxling, uppvärmning, skydd mot fuktighet samt skydd mot olägenheter från grund och angränsande utrymme.

3 mom. Bostadslägenhet skall vara försedd med förstuga eller vindfång. Till bostadslägenhet skall vidare höra garderob samt, därest till lägenheten hör kök eller annat särskilt för matlagning avsett utrymme, ett med tjänlig ventilationsanordning försett skafferi, så framt icke andra för kläders och matvarors förvaring till belägenhet och anordning lämpliga utrymmen stå till buds.

Till bostadslägenhet bör även höra eget avträde, och bör sådan lägenhet, i den mån så erfordras, äga tillgång till tvättstuga och torkrum.

Bostadslägenhet skall hava ymnig och lätt tillgång till gott dricksvatten.

4 mom. Bostadslägenhet och därtill hörande utrymmen skola av lägenhetens innehavare så skötas, att sanitär olägenhet ej uppstår för dem, som där uppehålla sig.

5 mom. I bostadslägenhet må så stort antal personer icke inhysas, att genom deras sammanboende fara för hälsan kan uppkomma. Höra till lägenheten flera rum än ett, varvid med rum avses jämväl kök som kan användas till boningsrum, skall vad nu sagts gälla beträffande ett vart av rummen.

6 mom. Lokal, varest vanligen ett större antal människor samlas, skall vara försedd med nödiga anordningar för luftväxling samt i övrigt vara så anordnad och så skötas, att sanitär olägenhet ej uppkommer för dem, som där uppehålla sig.

Till lokal, som avses i första stycket, hänföras sådana lokaler som kyrka eller annan gudstjänstlokal, skola, domstols sammanträdesrum, samlingsrum, till vilket allmänheten äger tillträde, teater, biograf, danslokal, serverings- eller utskänkningslokal, natthärbärge, fattigvårdsanstalt och sjukhus.

7 mom. Yppas förhållande, som innebär eftersättande av någon av de i 1—6 mom. stadgade föreskrifterna, och sker rättelse icke efter tillsägelse av hälsovårdsnämnden eller någon dess ledamot, skall nämnden *antingen* förelägga viss efter omständigheterna lämpad kortare tid för felaktighetens avhjälpande *eller*, där fråga är om bristfällighet i avseende å boningsrum och denna finnes vara av beskaffenhet att ej kunna avhjälpas, förbjuda rummets vidare användning för bostadsändamål *eller* ock, där nämnden finner särskild anledning att låta med sådant föreläggande eller förbud som nyss sagts anstå och uppenbar fara för hälsan icke är för handen, meddela uppskov i ärendet på viss tid eller, i undantagsfall, tills vidare. Vid meddelande av föreläggande att efter viss tid hava avhjälpit bristfällighet i avseende å boningsrum skall hälsovårdsnämnden, där så prövas nödigt, förordna om rummets utrymmande, intill dess bristfälligheten blivit avhjälpit.

Hälsovårdsnämnd må ock, där lägenhets beskaffenhet det påkallar, förbjuda dess beboende av mer än ett visst antal personer eller dess användning såsom bostad för minderåriga; sådan lägenhet kan, där så synes befogat, godkännas för beboende endast av vuxna eller av ensam vuxen person. Där särskilda omständigheter föreligga, må hälsovårdsnämnden tillåta utdömd lägenhet att användas såsom bostad, så länge den vid tillfället däri boende kvarbor. Hälsovårdsnämnden må jämväl förbjuda användande av lägenhet för bostadsändamål under viss årstid.

Grundar sig felaktighet, varom i detta moment är fråga, på förekomsten av väsentlig brist av byggnadsteknisk art, bör, innan föreläggande eller förbud meddelas, yttrande av byggnadsnämnden, där sådan finnes, inhämtas eller byggnadstekniskt sakkunnig person rådfrågas.

Föreläggande eller förbud, som i detta moment sägs, må, där lägenheten eller lokalen innehaves med nyttjanderätt, allt efter omständigheterna meddelas husägaren eller nyttjanderättshavaren eller ock bådadera.

8 mom. Innehavare av lägenhet i byggnad, som inrymmer boningsrum, må ej genom osnygghet, störande ljud, buller eller på annat sätt försäka sanitär olägenhet för närboende.

9 mom. Där sådant prövas av behovet påkallat och särskilda omständigheter ej till annat föranleda, äger hälsovårdsnämnden i fråga om boningsrum jämte därtill hörande utrymme ävensom angående kläder och bohag meddela föreskrift om vidtagande av erforderliga åtgärder för förebyggande och utrotande av ohyra.

52 §.

Med böter — — — å förseelsen, lägenhetsinnehavare, som i strid mot stadgandet i 43 § 8 mom. försäkar sanitär olägenhet för närboende; den som, i strid mot — — — nedsatt lik.

Samma lag vare i fråga om underlåtenhet att efterkomma förbud eller föreskrift, som hälsovårdsnämnd meddelat med stöd av 43 § 9 mom., 44 § 3 mom., 45 § 3 mom. andra stycket eller 49 a §.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1937.

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför
Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i stats-
rådet å Stockholms slott den 28 februari 1936.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden
UNDÉN, SCHLYTER, WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON, VENNERSTRÖM, LEO,
EKMAN, SKÖLD.

Chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller anmäler dels fråga om
ändring i vissa delar av hälsovårdsstadgan dels ock fråga om *åtgärder rörande
bostadsövervakningen i städer och stadsliknande samhällen.*

Härvid anför departementschefen:

Inledning.

I anledning av en vid internationella arbetskonferensen år 1921 antagen rekommendation, åsyftande förbättring av lantarbetarnas bostads- och sovplatsförhållanden i olika länder, uppdrog Kungl. Maj:t den 12 oktober 1923 åt socialstyrelsen att i samråd med lantbruksstyrelsen verkställa utredning i ämnet samt inkomma med det förslag, som därav kunde föranledas. Innan detta uppdrag slutligt fullgjorts, anhöll 1930 års riksdag i skrivelse nr 188, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om fortsatt undersökning rörande lantarbetarnas bostadsförhållanden samt om utredning, huruvida och på vad sätt genom åtgärder från det allmännas sida bristfälligheter på detta område skulle kunna avhjälpas och för framtiden i möjligaste mån förhindras att uppstå, ävensom för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Därvid syntes enligt riksdagens mening först och främst böra prövas, huruvida icke inom gällande lagstiftnings ram förbättringar skulle kunna ernås, exempelvis genom en effektivare tillämpning av hälsovårdsstadgan och en fastare övervakning av denna stadgas tillämpning.

På grund av denna riksdagsskrivelse anbefalldes Kungl. Maj:t genom beslut den 11 oktober 1930 *socialstyrelsen* att i samband med avgivande av berättelse rörande den styrelsen genom omförmälda den 12 oktober 1923 anbefallda utredningen inkomma med yttrande, huruvida med hänsyn till resultatet av nämnda utredning ävensom vid sidan därav inom styrelsen verkställda undersökningar sådan ytterligare utredning rörande åtgärder för förbättring av lantarbetarnas bostadsförhållanden, som i riksdagsskrivelsen ifrågasatts, borde åvägabringas ävensom att, därest så befunes böra bliva fallet, framlägga förslag till plan för en dylik utredning. Till fullgörande av detta uppdrag överlämnade socialstyrelsen med skrivelse den 5 januari 1931 en omfattande

utredning i förevarande hänseende. I skrivelsen framlade socialstyrelsen därjämte efter samråd med lantbruksstyrelsen förslag till ytterligare utredning, vilken borde utföras av särskilda utredningsmän med tillgång till erforderlig sakkunskap på området. Bland de frågor, som enligt förslaget borde i främsta rummet utredas, voro följande två frågor:

1) huruvida och i vad mån hälsovårdsstadgans nuvarande bostadsbestämmelser borde förtydligas, konkretiseras och kompletteras samt huruvida det kunde vara lämpligt att utfärda byggnadsbestämmelser i en efter förhållandena anpassad form även för den rena landsbygden; samt

2) huruvida periodiska besiktningar av byggnader och bostäder lämpligen kunde göras till ett åliggande jämväl för landsbygdens hälsovårdsmyndigheter och huruvida det vore lämpligt att vid sidan av och över en dylik kommunal bostadsinspektion anordna en sådan inspektion för större distrikt, exempelvis landstingsområden.

Beträffande nu angivna frågor framhöll socialstyrelsen vidare, att syftemålet mindre borde vara att skapa stränga bestämmelser och kontroll med karaktär av uppsikt från myndigheternas sida än att för landsbygdens del åstadkomma former och organ för rationell vägledning och upplysningsverksamhet rörande bostadsförhållandena. En dylik vägledning och upplysning, som särskilt på senare tid med framgång utövats av ett flertal olika befattningshavargrupper i statens, landstingens, hushållningssällskapens och kommunernas tjänst, borde avse dels det ur hygieniska och ekonomiska synpunkter lämpligaste sättet för ny- och ombyggnad av boningshus och dels metoder för husägarna att med minsta möjliga omkostnader hålla lägenheterna i tillfredsställande och trivsamt skick, varjämte upplysning borde meddelas husmödrarna beträffande bostadsvårdens grunder.

Vid 1931 års riksdag väcktes flera motioner (I: 145 och II: 60, I: 146 och II: 224 samt II: 293), vilka hade avseende å lantarbetarbostäderna eller landsbygdens bostäder över huvud taget. Även de förslag, som i dessa motioner framlades, låta sig i stort sett inordna under de ovannämnda utredningspunkterna. Motionerna föranledde emellertid icke till någon riksdagens åtgärd, enär enligt av Kungl. Maj:t den 6 februari 1931 meddelat beslut utredning genom särskilda utredningsmän redan igångsatts rörande åtgärder till förbättring av lantarbetarnas bostadsförhållanden och därmed sammanhängande ämnen.

Då Kungl. Maj:t nämnda den 6 februari upptog utredningsfrågan till behandling, anförde dåvarande chefen för socialdepartementet, statsrådet Larson, att vid utredningen borde samtliga i 1930 års riksdagsskrivelse och socialstyrelsens skrivelse den 5 januari 1931 påpekade moment upptagas till skärskådande. Tillika borde beaktas de i 1931 års riksdagsmotioner framställda kraven, i den mån dessa icke bleve föremål för omprövning i annan ordning. Utredningen borde emellertid begränsas till undersökning rörande sådana åtgärder, som i nuvarande läge och utan längre uppskov kunde vara praktiskt genomförbara. Närmare precisering av utredningsuppdraget varken kunde eller borde ske.

I enlighet med Kungl. Maj:ts bemyndigande den 6 februari 1931 tillkallade departementschefen såsom utredningsmän dåvarande ledamoten av riksdagens första kammare, redaktören Ivar Österström, åt vilken tillika uppdrogs att såsom ordförande leda utredningsmännens arbete, samt ledamöterna av riksdagens andra kammare, lantbrukarna Abel Andersson i Löbbo och Harald Andersson i Dunker, förste provinsialläkaren i Malmöhus län A. J. Ekelund, tillförordnade byråchefen i socialstyrelsen Bertil Nyström ävensom ledamoten av riksdagens andra kammare, hemmansägaren Martin Skoglund. Sedan Ekelund den 2 mars 1931 entledigats från uppdraget att vara utredningsman, tillkallades i hans ställe förste provinsialläkaren i Ostergötlands län Nils Wranne. De tillkallade utredningsmännen antogo benämningen »Bostadsutredningen för landsbygden».

Sedan bostadsutredningen för landsbygden i skrivelse den 29 februari 1932 hemställt om medicinalstyrelsens medverkan till en undersökning angående möjligheterna att använda distrikts- och dispensärsköterskorna för handhavande av en rådgivande, upplysande och övervakande verksamhet i avseende å landsbygdens bostäder, bemyndigade Kungl. Maj:t genom beslut den 18 mars 1932 *medicinalstyrelsen* att tillkalla vissa sakkunniga för att biträda vid utredning och överläggning rörande undervisningsplanen för statens skola för utbildning av distriktssköterskor och revision av gällande bestämmelser angående statsbidrag till avlöning åt distriktssköterskor m. m. Resultatet av denna utredning, som i viss utsträckning verkställdes i samarbete med bostadsutredningen för landsbygden, redovisades av medicinalstyrelsen i skrivelse den 4 maj 1933 (statens offentliga utredningar 1934: 9). Härefter framlades åtskilliga förslag, åsyftande en omorganisation och utvidgning av distriktsvården. Genom remiss den 14 juli 1933 överlämnades medicinalstyrelsens skrivelse till bostadsutredningen för landsbygden för att tagas i övervägande vid fullgörandet av utredningens uppdrag.

Den 6 oktober 1933 upptog *Kungl. Maj:t* till behandling frågan om utredning rörande omfattningen och beskaffenheten av städers och stadsliknande samhällens slumbostadsbestånd ävensom rörande åtgärder, ägnade att undanröja missförhållanden i sådant hänseende. Vid ärendets anmälan i statsrådet nämnda dag anförde jag bland annat följande:

På skilda håll verkställda undersökningar hade givit vid handen, att en icke ringa del av de i städer och stadsliknande samhällen befintliga bostäderna vore av så underhållig beskaffenhet, att deras begagnande, särskilt såsom bostäder för familjer med minderåriga barn, icke kunde ur allmänt hygieniska synpunkter försvaras. Med fog torde man sålunda flerstädes kunna tala om verkliga slumbostäder. Det hade vidare gjorts sannolikt, att trångboddheten på många håll även i lägenheter, som i och för sig ej vore undermåliga, vore så stor, att allvarlig fara förefunnes för den psykiska och fysiska hälsan hos dem, som där levde.

Dessa missförhållanden förtjänade allvarlig uppmärksamhet från det allmännas sida. Det syntes därför önskvärt, att en utredning komme till stånd rörande de åtgärder, som erfordrades för deras undanröjande.

De undersökningar, som hittills företagits, tydde på att många i hög grad

underhaltiga bostäder beboddes av personer, som icke vore nödgade därtill på grund av fattigdom. Utredningen borde giva klarhet om i vad mån det vore möjligt att genom en mera effektiv bostadsinspektion föranleda sådana personer att söka sig till andra lägenheter.

Ett stort antal familjer, som här komme i fråga, befunde sig emellertid i sådant ekonomiskt läge, att de icke kunde betala kostnaderna för lämpligare bostäder. Att åstadkomma en förändring till det bättre torde därför icke vara möjligt, med mindre ett saneringsarbete beträffande slumbostadsbeståndet subventionerades. Utredningen borde i sådant syfte bland annat avse möjligheten att ersätta utdömda lägenheter genom igångsättandet av nybyggnadsverksamhet. Härvid borde icke blott en undersökning av ifrågasatt byggnadsverksamhets organisation — genom rent kommunala organ, genom halvkommunala bolag eller föreningar, genom de kooperativa bostadsföretagen eller enskilda företagare — och det lämpligaste sättet för dess finansiering, den lämpligaste bostadstypen o. s. v. verkställas. Jämväl borde utredas frågan om en subventionerad bostadsproduktions verkningar å den allmänna hyres- och bostadsmarknaden samt de åtgärder, vilka kunde vidtagas i syfte att förebygga en ogynnsam inverkan på denna marknad.

I den mån det under utredningens gång visade sig behöfligt borde uppmärksamhet ägnas åt bostadslagstiftningen och bostadsövervakningen. Den sistnämnda hade hittills icke kunnat göras i önskvärd grad effektiv, detta, i vad nu vore i fråga, framför allt beroende på bristande möjligheter att hänvisa familjer, vilka på grund av ekonomiskt betryck bebode underhaltiga bostäder, till sådana, som tillgodosåge rimliga hygieniska krav.

För att inom socialdepartementet biträda med den ifrågasatta utredningen bemyndigade Kungl. Maj:t mig genom beslut den 6 oktober 1933 att tillkalla sakkunniga. Såsom sådana utsågos av mig samma dag tillförordnade byråchefen hos socialstyrelsen Bertil Nyström, åt vilken tillika uppdrogs att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete, samt byggmästaren Olle Engkvist, professorn Gunnar Myrdal, verkställande direktören hos hyresgästernas spar-kasse- och byggnadsförening i Stockholm arkitekten Sven Wallander samt stadsplanechefen i Göteborg arkitekten Uno Åhrén. De sakkunniga antogo benämningen »*Bostadssociala utredningen*». Att såsom experter med speciell erfarenhet på det bostadshygieniska området biträda bostadssociala utredningen tillkallade jag jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 20 april 1934 överläkaren vid Stockholms epidemisjukhus docenten Rolf Bergman och dåvarande förste stadsläkaren i Malmö, numera generaldirektören J. Axel Höjer.

Med skrivelse den 15 december 1933 överlämnade *bostadsutredningen för landsbygden* till mig betänkande, vilket innefattar förslag till dels ändring i vissa delar av hälsovårdsstadgan, avseende såväl effektivisering av hälsovårdsorganisationen som utvidgning och skärpning av bostadsbestämmelserna för landet, samt råd och anvisningar rörande bostads anordnande och skötsel dels ock anordnande av bostadsinspektion på landsbygden (statens offentliga utredningar 1933:37). I sistnämnda del bygger bostadsutredningen väsentligen på medicinalstyrelsens förenämnda förslag rörande omorganisation av distriktsvården. Bostadsutredningen framhåller i betänkandet, att genom de förslag, som däri innefattas, för bostadsutredningens vidkommande

de två frågor, som enligt socialstyrelsens förslag borde i främsta rummet utredas, samt vad därmed ägde sammanhang torde få anses slutbehandlade.

Över bostadsutredningens för landsbygden betänkande och medicinalstyrelsens förslag avgåvos *yttranden* av socialstyrelsen, lantbruksstyrelsen, samtliga länsstyrelser, landsting och förste provinsialläkare, flertalet hushållningssällskap, distrikts- eller dispensärsköterskestyrelserna i vissa län, styrelserna för svenska landstingsförbundet, svenska landskommunernas förbund, svenska hälsovårdstjänstemannaförbundet, svenska lantarbetsgivarnes centralförening och svenska lantarbetareförbundet, centralstyrelserna för Sveriges läkarförbund och svensk sjuksköterskeförening samt socialpolitiska institutet. Över enbart bostadsutredningens betänkande avgåvos *yttranden* av medicinalstyrelsen, byggnadsstyrelsen, statens egna hemsstyrelse, svenska arkitektföreningen samt bostadssociala utredningen, vilken vid sitt yttrande fogat ett utlåtande i ämnet av de bostadshygieniska experter, som tillkallats för att biträda utredningen.

På grundval av bostadsutredningens för landsbygden och medicinalstyrelsens ifrågavarande förslag avlät Kungl. Maj:t den 1 mars 1935 till riksdagen *proposition* (nr 213) i ämnet. Propositionen omfattade förslag avseende dels effektivisering av hälsovårdsorganisationen på landet dels ock omorganisation av distriktsvården och bostadsövervakningen på landsbygden. Däremot upptog propositionen ej förslag i fråga om bostadsbestämmelserna för landet. Av skäl, jag närmare utvecklade vid ärendets behandling i statsrådet den 1 mars 1935, ansåg jag nämligen bostadsutredningens förslag härutinnan ävensom det i anslutning därtill upprättade förslaget till råd och anvisningar rörande bostads anordnande och skötsel ej böra för det dåvarande upptagas till behandling utan att med prövningen av dessa förslag borde anstå till dess en samtidig lösning kunde givas åt frågan om ändrade bostadsbestämmelser för stad och landet. Vidkommande hälsovårdsorganisationen innefattade propositionen förslag till bestämmelser om skyldighet dels för hälsovårdsområde med mera än 1,500 invånare att, såframt ej medicinalstyrelsen medgäve undantag, tillsätta särskild hälsovårdsnämnd dels ock för kommun, där hälsovårdsnämnden utgjordes av kommunalnämnden, att utse en av nämndens ledamöter att bereda och inför hälsovårdsnämnden föredraga de ärenden, som ankomme på nämndens prövning. Rörande distriktsvården och bostadsövervakningen på landsbygden föreslogos i propositionen — i nära anslutning till medicinalstyrelsens och bostadsutredningens förslag härutinnan — vissa ändrade grunder för statsbidrag till distrikts- och dispensärvården. Dessa inneburo i huvudsak följande. I princip skulle endast landsting vara huvudmän för distriktsvården. Distriktsvårdsområde skulle omfatta den i landstingsområdet ingående landsbygden jämte städer med högst 3,000 invånare. Ledningen av distriktsvården inom varje distriktsvårdsområde skulle utövas av en på närmare angivet sätt sammansatt distriktsvårdsstyrelse. Distriktsvården skulle inom varje distriktsvårdsområde vara anordnad enligt av medicinalstyrelsen godkänd plan. Distriktsköterskas tjänstgöring skulle i allmänhet omfatta såväl upplysande och

rådgivande verksamhet i avseende å barnavård, bostadsvård och hälsovård jämte övriga grenar av förebyggande vård, som ock all sådan sjukvård, som kunde utövas i hemmen. Dock skulle hennes tjänstgöring kunna omfatta allenast viss eller vissa grenar av sådan vård, som nu sagts. Med stöd härav skulle sålunda särskilda sköterskor kunna avdelas enbart för upplysande och rådgivande verksamhet i avseende å bostadsvård (bostadsinspektriser). Distriktssköterska skulle fylla vissa angivna kompetenskrav, och skulle hon vara tillförsäkrad viss minimilön samt vissa angivna förmåner in natura. Statsbidrag skulle utgå med 1,000 kronor om året för varje distriktssköterskebefattning för tid, under vilken befattningen uppehölls av ordinarie befattningshavare eller av vikarie med distriktssköterskekompetens. Distriktsvårdsstyrelse skulle, om landstinget därtill anslagit medel, äga anställa särskilda befattningshavare för att under styrelsen vara verksamma inom distriktsvården eller viss eller vissa grenar av densamma. En bestämmelse av sistnämnda innehåll ansågs förläna landsting befogenhet att med enkel majoritet meddela beslut, varigenom medel ansloges till anställandet av särskild befattningshavare enbart för tillsynen över bostadsvården inom länet (bostadsinspektör). Övergången till det nya systemet skulle kunna ske smidigt och utan förhastande. Sålunda skulle bland annat ett utbyggande av den nya organisationen kunna ske etappvis och efter hand. Slutligen skulle den nya ordningen, som i princip skulle innebära ett inordnande av dispensärvården i distriktsvårdssystemet, i sådant hänseende ej träda i tillämpning i vidare mån än medicinalstyrelsen funne skäl därtill föreligga.

Riksdagen hänvisade ifrågavarande proposition till behandling av *sammansatt stats- och andra lagutskott*, som i avgivet utlåtande (nr 5) hemställde om propositionens godkännande med vissa av utskottet anförda erinringar. Dessa erinringar avsågo i vad angick hälsovårdsorganisationen, att utskottet ej kunde finna nödigt, att den gräns, över vilken hälsovårdsnämnd skulle vara obligatorisk, sattes så lågt som vid ett invånarantal av 1,500, utan förordade utskottet i stället en gränsdragning vid 3,000 invånare, därvid möjlighet till dispens ej skulle vara erforderlig. Beträffande de föreslagna ändrade grunderna för statsbidrag till distrikts- och dispensärvården berörde utskottets erinringar huvudsakligen bestämmelserna om distriktsvårdsstyrelsens sammansättning samt distriktssköterskas löneförmåner. Reservationer avgåvos inom utskottet.

Riksdagen biföll utskottets hemställan, utom i fråga om distriktssköterskas löneförmåner, i vilket hänseende riksdagens kamrar stannade i olika beslut. Efter det utskottet i syfte att sammanjämka kamrarnas skiljaktiga beslut i särskilt utlåtande (nr 6) avgivit förnyat förslag i nämnda punkt, blev detta utlåtande av riksdagen godkänt. Sedan riksdagen i skrivelse (nr 380) till Kungl. Maj:t anmält sitt beslut i ärendet, utfärdades den 28 juni 1935 författningar i ämnet (S. F. S. 1935 nr 427—432).

Såsom ett första led i fullgörandet av sitt förenämnda uppdrag överlämnade *bostadssociala utredningen* med skrivelse den 17 januari 1935 till mig betänkande med förslag angående lån och årliga bidrag av statsmedel för främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade, barnrika familjer.

Efter det yttranden över betänkandet avgivits av myndigheter och sammanlutningar, avgavs den 15 mars 1935 proposition (nr 221) till riksdagen angående anslag till främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade, barnrika familjer. Propositionen, i anledning av vilken statsutskottet avgav utlåtande (nr 144), vann med vissa jämkningar riksdagens bifall (skrivelse nr 344), varefter kungörelse i ämnet utfärdades den 4 september 1935 (S. F. S. 1935 nr 512).

Till fullgörande av sitt uppdrag i vad avser bostadslagstiftningen och bostadsövervakningen har *bostadssociala utredningen* med skrivelse den 14 september 1935 till mig överlämnat betänkande med förslag rörande ändringar i vissa delar av hälsovårdsstadgan samt anordnande av förbättrad bostadsinspektion i städer och stadsliknande samhällen m. m. Över betänkandet ha yttranden avgivits av statskontoret, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen — som vid sitt yttrande fogat utlåtanden i ämnet av medicinalrådet Herrlin och professorn emeritus Wirgin —, byggnadsstyrelsen, överståthållarämbetet — efter hörande av stadsfullmäktige i Stockholm —, en var länsstyrelse — efter hörande av dels stadsfullmäktige i länets städer samt kommunalfullmäktige i kommuner med över 5,000 invånare dels ock förste provinsialläkaren i länet —, statens egnahemsstyrelse, statens byggnadslånebyrå, statens inspektör för fattigvård och barnavård, befolkningskommissionen, styrelserna för svenska landstingsförbundet, svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund, svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet, Sveriges fastighetsägareförbund, svenska arbetsgivareföreningen, Sveriges industriförbund, hyresgästernas riksförbund, svenska teknologföreningen, Fredrika-Bremerförbundet, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, samfundet för hembygdsvård, centralstyrelsen för Sveriges läkarförbund, styrelsen för svenska stadsläkarföreningen, centralstyrelsen för svensk sjuksköterskeförening samt socialpolitiska institutet.

Medicinalstyrelsen har tillika efter särskild anmodan till socialdepartementet inkommit med förslag till de författningsbestämmelser, som erfordras vid ett anordnande av bostadsövervakning i enlighet med de av bostadssociala utredningen härutinnan angivna riktlinjerna, ävensom med beräkning av de kostnader, som ett genomförande av sistnämnda förslag skulle medföra för statsverket under budgetåret 1936/1937.

Till bedömande föreligger sålunda nu dels frågan om *ändring i vissa delar av hälsovårdsstadgan* dels ock frågan om *åtgärder rörande bostadsövervakningen i städer och stadsliknande samhällen*. Vidkommande förstnämnda fråga ha de av bostadssociala utredningen och bostadsutredningen för landsbygden avgivna förslagen rörande bostadsbestämmelserna i hälsovårdsstadgan med ledning av de däröver inkomna yttrandena blivit föremål för överarbetning inom socialdepartementet. Jag övergår nu till en redogörelse för departementsförslaget, i vad det avser ändring i vissa delar av hälsovårdsstadgan, och i samband därmed för innehållet i bostadssociala utredningens och bostadsutredningens för landsbygden förslag i förevarande delar och däröver avgivna yttranden.

Ändring i vissa delar av hälsovårdsstadgan.

Förslaget i allmänhet.

Gällande bestämmelser.

Hälsovårdsstadgan av den 19 juli 1919 är uppdelad i tre kapitel, därav det första handlar om allmänna hälsovården i stad och det andra om allmänna hälsovården på landet, medan det tredje upptager gemensamma bestämmelser. Bestämmelserna i första och andra kapitlet äro till övervägande del lika. De äro även grupperade under i huvudsak samma rubriker, såsom om hälsovårdsområde och hälsovårdsnämnd, om bostäder och samlingslokaler m. m., om vatten och is för hushållsbehov o. s. v. Skillnaden mellan de för stad och de för landet givna bestämmelserna är huvudsakligen den, att de förra i vissa hänseenden äro mera omfattande eller mera skärpta än de senare. De bestämmelser, varom här närmast är fråga, äro de i 8 § för stad och de i 43 § för landet meddelade bestämmelserna om bostäder och samlingslokaler m. m. I dessa båda paragrafer uppställas vissa minimikrav i fråga om bostäders anordnande och beskaffenhet, varjämte hälsovårdsnämnden tillägges rätt att i vissa fall, då *hälsofara* föreligger, inskrida till farans avlägsnande. Vidare medgives hälsovårdsnämnd rätt att meddela föreskrifter om erforderliga åtgärder för utrotande av ohyra samt om undanröjande av sanitära olägenheter i vissa samlingslokaler. Tillika stadgas i dessa paragrafer förbud för innehavare av lägenhet i byggnad, som inrymmer boningsrum, att förorsaka sanitär olägenhet för närboende. I nu berörda hänseenden äro de i paragraferna givna bestämmelserna i allt väsentligt lika. Att märka är dock, att i 43 § finnes en bestämmelse om golvs belägenhet i förhållande till markytan, som saknas i 8 §, men motsvarande bestämmelse återfinnes för städernas del i byggnadsstadgan. Slutligen upptager 8 § vissa bestämmelser om bostadsinspektion, vartill motsvarighet helt saknas i 43 §. I detta sammanhang må jämväl beröras de i 9 § för stad och de i 44 § för landet givna bestämmelserna om vatten och is för hushållsbehov. Dessa paragrafer innehålla vissa föreskrifter till förebyggande av att vatten och is för hushållsbehov bemängas med orenlighet. I vissa fall äro överträdelser av de ovan berörda föreskrifterna belagda med ansvar. Bestämmelserna härutinnan äro givna i 27 respektive 52 §.

Bostadssociala utredningens förslag i allmänhet.

I sin allmänna motivering till förslaget rörande ändringar i vissa delar av hälsovårdsstadgan framhåller bostadssociala utredningen till en början förslagets samband med den stödaktion för mindre bemedlade barnrika familjers bostadsförsörjning, som beslöts av 1935 års riksdag. Denna stödaktion finner bostadssociala utredningen ha sin betydelse icke blott i och för sig utan även som en nödvändig förberedelse för det allmänna reformarbete på bostadslagsstiftningens och bostadsövervakningens område, vars trängande karaktär är från många håll omvittnad. Det är nämligen en allmän erfarenhet, att svårig-

heterna att tillämpa hälsovårdsstadgans föreskrifter om bostad ha betingats framför allt av bristen på tillfredsställande och tillräckligt billiga ersättningsbostäder.

I detta sammanhang återoppar bostadssociala utredningen vissa av utredningen utförda bostadsundersökningar. Dessa undersökningar, som företagits i syfte att erhålla en mera ingående belysning av förekomsten av kvalitativa brister hos det nuvarande bostadsbeståndet i stadssamhällena samt omfattningen av olämpliga bostadsförhållanden i övrigt, ha varit avsedda att komplettera tidigare undersökningar på basis av materialet från 1933 års hyresräkning. Såsom en sammanfattning av undersökningarnas resultat anför bostadssociala utredningen:

De kompletterande bostadsundersökningarna kunna sägas ha till alla delar bekräftat den uppfattning av det bostadssociala läget, som framställdes i bostadssociala utredningens betänkande med förslag rörande bostadsförsörjning för mindre bemedlade, barnrika familjer, och givit stöd åt de bostadsreformatoriska riktlinjer, som där uppdrogos. Bekämpandet av trångboddheten i synnerhet för de barnrika familjerna framstår utan tvekan som den viktigaste uppgiften. Även när det gäller att medelst förbättrad lagstiftning och effektivare bostadsövervakning söka undanskaffa de kvalitativt undermåliga bostäderna, måste de barnrika familjernas bostadsförhållanden sättas i centrum för intresset, och detta icke endast därför att barnen äro starkast mottagliga för skador till följd av bostadens undermålighet, utan även därför att flerbarnsfamiljerna faktiskt i större utsträckning än andra familjer bebo de sämre och sämsta lägenheterna, i stor utsträckning tvingade därtill av ekonomiska omständigheter. Lagstiftning, bostadsinspektion och andra åtgärder på bostadsområdet från det allmännas sida måste slutligen kompletteras med intensiv upplysning och handledning i bostadens rätta vård och utnyttjande i syfte att bilda bättre boendevanor.

Bostadssociala utredningen återoppar dessutom resultatet av en av utredningen i juli 1934 anordnad enquête i syfte att utröna opinionen bland hälsovårdsmyndigheterna i stadssamhällena rörande de hygieniska minimikrav, som borde uppställas för smålägenheter. Detta resultat utvisar en betydande opinion för en utvidgning av dessa krav.

Angående principerna för en bostadslagstiftning yttrar bostadssociala utredningen vidare:

Bostadslagstiftningen anger riktlinjerna för bostadens beskaffenhet och skall vara den grund, varpå det hygieniska bedömandet av bostaden bygger.

Lagens bestämmelser böra vara tillräckligt tydliga för att icke lämna hälsovårdsnämnder och enskilda i osäkerhet om deras skyldigheter, tillräckligt stränga för att kunna tjäna såsom underlag för ingripande i alla fall, där ett sådant är önskvärt, men även tillräckligt smidiga för att medge undantag, då sådana utan olägenhet kunna beviljas. Själva lagtexten bör vara möjligast kort och klar. Behövliga förtydliganden och exemplifieringar böra lämpligen intagas i motiveringen.

En mindre god lagstiftning kan visserligen till en större eller mindre del kompletteras av en intresserad och effektivt arbetande bostadsövervakning, men faran att ett sådant samhällsorgan hemfaller åt överksamhet eller icke lyckas genomföra sina intentioner, måste alltid bli stor, därest man icke har en god och tydlig lagstiftning att stödja sig på. Det ligger därför vikt uppå, att bostadslagstiftningen även formellt fyller högt ställda fordringar.

Bostadssociala utredningen har härefter företagit en jämförelse mellan gällande hälsovårdsstadgas bostadsbestämmelser och de principiella önskemål, som kunna ställas på en sådan lagstiftning. Denna jämförelse klargör enligt utredningens mening, att nuvarande bestämmelser icke helt fylla behovet. Häruytinnan anför utredningen ytterligare:

Det har sedan länge påpekats, att vissa moment i 8 § hälsovårdsstadgan icke väl passa samman. Enligt 1 mom. skall anordningen, underhållet och skötsel av byggnad, som innehåller boningsrum, vara sadana, att s a n i t ä r o l ä g e n h e t e j uppstår för dem som där uppehålla sig; 2 momentet innehåller olika minimikrav beträffande luftbehov, värme, skydd mot fuktighet o. s. v.; 3 momentet, som reglerar hälsovårdsnämndens ingripande, är däremot så formulerat, att nämnden äger ingripa blott da rummets beboende provas vara förenat med fara för hälsan. För den händelse att denna formulering avsett att innefatta de i 1 och 2 momenten givna fordringarna, måste det erkännas att ett annat ordval varit önskvärt. Enligt sin nuvarande formulering sträcker sig momentet knappast så långt.

Trångboddhetsbestämmelserna i samma paragraf, vilka såsom förutsättning för ingripande mot trångbodda familjer ställa begreppet »större fara för hälsan», synas snarare uttala en varning för ingripande än en uppmaning till sådan. Hälsovårdsnämndens ingripande karakteriseras i 3 momentet med orden »äger» och »må». Stadgandet innebär alltså närmast en tillåtelse för hälsovårdsnämnden men icke nagon skyldighet. På denna punkt har tämligen enstämmigt krävts en skärpning.

Vad beträffar minimikraven enligt 2 momentet upptaga de två meningar. I första satsen kräves av ett boningsrum, att det med hänsyn till storlek och beskaffenhet i övrigt skall tillgodose minst en persons luftbehov, vidare att det är så anordnat, att det kan hållas tillbörligt varmt, att det bereder erforderligt skydd mot fuktighet samt är försett med fönster. I andra satsen formuleras vissa fordringar på fönster. Med vår nuvarande uppfattning av en persons »luftbehov» är det icke längre möjligt att använda detsamma såsom måttstock på storlek och beskaffenhet i övrigt av ett boningsrum. Det rör sig ju här icke om luftkvantiteten utan fastmer om temperaturen, fuktigheten och rörelsen i luften. De krav, som i momentet äro uppställda med hänsyn till värme, skydd mot fuktighet, god dager och luftväxling, äro mycket allmänt formulerade, i fråga om dagern till och med så vagt, att tvivel uppstått, om en hälsovårdsnämnd under alla förhållanden kan fordra god dager i en bostad. Å andra sidan finnas viktiga egenskaper hos ett boningsrum och en bostadslägenhet, vilka i detta moment alls icke äro berörda, såsom tillräcklig golvyta, viss minimihöjd, viss minimistorlek för familjebostad, låt vara att dylika minimikrav för nya lägenheter finnas i byggnadsstadgan och därpå grundade lokala byggnadsordningar. Ej heller finnas några bestämmelser om erforderliga biutrymmen.

Bestämmelserna om bostadsinspektion i 7 momentet innebära, att förlöpande sådan är obligatorisk i alla samhällen, där hälsovårdsstadgans 8 § är gällande. Då närmare föreskrifter rörande sådan besiktning skola meddelas av hälsovårdsnämnden, blir dess anordnande dock till sist nästan helt och hållet beroende på nämndens goda vilja.

Anordnade enquêter ha också visat, att uppfattningen om att hälsovårdsstadgans nuvarande bostadsbestämmelser äro otillräckliga är allmän bland dem, som ha haft att i praktiken tillämpa desamma. Från flera håll har visserligen framhävts, att man med nuvarande bestämmelser i några fall kunnat nå goda resultat, men en granskning av förhållandena å olika orter synes visa,

att de nuvarande lagbestämmelserna icke kunna fritagas från att ha medverkat till den nuvarande bostadsinspektionens bristande effektivitet.

Större tydlighet, ökad precision, viss konkretisering och komplettering kräves enligt de sakkunnigas mening för att hälsovårdsstadgans bostadsparagrafer skola bli mera användbara. Vidare bör stadgas direkt skyldighet för hälsovårdsnämnden att pröva missförhållanden men å andra sidan rättighet för nämnden att tillämpa en diskretionär prövning.

På de sålunda angivna grunderna har bostadssociala utredningen ansett, att vid en omformulering av 8 § hälsovårdsstadgan följande önskemål borde tillgodoses:

- 1) De olika momenten formuleras så, att de inbördes passa samman.
- 2) Minimikraven förtydligas, kompletteras och konkretiseras samt särskiljas.
- 3) Behövliga och önskvärda minimimått och övriga minimibestämmelser införas icke i själva hälsovårdsstadgan utan i en specialmotivering för att i samband med författningsförslagets prövning erhålla statsmakternas godkännande såsom angivande lämpliga riktlinjer för hälsovårdsnämndernas arbete utan att binda detta i så hög grad, som fallet bleve, om de införts i lagtexten.
- 4) Hälsovårdsnämndens ingripande göres till skyldighet, då minimikraven icke äro uppfyllda. Formen för ingripande angives klarare och specificeras efter de olika möjligheter, som böra tagas i betraktande.
- 5) Då hälsovårdsnämndens skyldighet att ingripa göres obligatorisk, därest minimikraven icke äro uppfyllda, måste den möjlighet att i vissa fall underlåta att ingripa, som ligger i den nuvarande formuleringen »äger ingripa», ersättas med en klar bestämmelse om skyldighet till diskretionär prövning.
- 6) Trångboddhetsbestämmelserna böra förtydligas och skärpas.
- 7) I fråga om bostadsinspektionens anordnande och verksamhet bör överordnad myndighet beredas visst inflytande.

I anslutning till dessa principiella fordringar på bostadsparagrafen har bostadssociala utredningen avgivit förslag till ändring av densamma.

Yttrandena över bostadssociala utredningens förslag i allmänhet.

I det övervägande antalet yttranden tillstyrkes förslaget i huvudsak eller lämnas det utan erinran. Så är fallet beträffande medicinalstyrelsen, de flesta länsstyrelser och förste provinsialläkare, statens egnahemsstyrelse, statens byggnadslånebyrå, befolkningskommissionen, det stora flertalet av stadsfullmäktige och kommunalfullmäktige, svenska landskommunernas förbund, svenska teknologföreningen, Fredrika-Bremerförbundet och hyresgästernas riksförbund.

Beträffande behovet av en förbättrad bostadslagstiftning uttalas mångstädes i dessa yttranden, att nuvarande lagstiftning i sin vaga och allmänna utformning icke gäve hälsovårdsnämnderna tillräckliga möjligheter att ingripa mot missförhållanden och ofta lämnade dem i villrådighet om deras skyldigheter och befogenheter, varför också nämnderna i stor utsträckning komme att underlåta att vidtaga på dem ankommande åtgärder, då behov därav föreläge. Det framhålles vidare, att bland hygienens målsmän i vårt land numera

knappast torde råda delade meningar om behovet av en ändrad bostadslagstiftning samt att det föreliggande förslaget till ändring av 8 § hälsovårdsstadgan i huvudsak torde utgöra ett uttryck för uppfattningen bland hälsovårdsnämnderna i rikets städer. Från flera håll understrykes även den av de sakkunniga hävdade meningen, att en nödvändig förutsättning för genomförande av en skärpt bostadslagstiftning vore, att möjlighet bereddes särskilt mindre bemedlade barnrika familjer att genom hjälpåtgärder från det allmännas sida erhålla bättre bostäder, varför också statsmakternas beslut om sådana åtgärder hade banat väg för en bättre lagstiftning på bostadsområdet. Även betonas vikten av upplysningsverksamhet; bostadslagstiftningen borde ej endast giva möjlighet att utdöma kvalitativt mindervärdiga bostäder, den borde även angiva de normala fordringarna på en god familjebostad och sålunda vara grunden för en upplysningsverksamhet och handledning i bostadens vård och utnyttjande i och för åstadkommande av en god bostadskultur och bättre bostadsvanor.

I några yttranden har emellertid tvekan yppats om behovet av ändringar i hälsovårdsstadgan. Detta gäller bland andra de yttranden, som afgivits av statskontoret, socialstyrelsen, svenska stadsförbundet och Sveriges läkarförbund.

Statskontoret, som icke blivit övertygat om nödvändigheten av att i nu förevarande syfte vidtaga ändringar i hälsovårdsstadgan, framhåller bland annat:

Det kan icke bortses från att de förhållanden, som varit rådande på bostadsmarknaden, sedan nu gällande bestämmelser år 1919 meddelades, uppenbarligen måste hava medfört, att de möjligheter, som dessa bestämmelser medgiva till motverkande av trångboddhet och andra bostadssociala missförhållanden, icke kunnat effektivt utnyttjas. Det torde vara anledning att antaga, att dessa bestämmelser under normala förhållanden skulle hava visat sig tillfyllest.

I liknande ordalag uttalar sig *socialstyrelsen*. I ett par yttranden göres gällande att nuvarande bestämmelser skulle vara tillräckliga, om bostadsinspektionen gjordes mera effektiv. *Svenska stadsförbundet* förnekar icke, att den omredigering av bostadsparagrafen, som nu föreslås, innebär vissa förbättringar och förtydliganden, som kunna vara nog så önskvärda, men vill sätta i fråga, om icke även med nu gällande lydelse, helt tillämpad, acceptabelt resultat skulle kunna uppnås. *Sveriges läkarförbund* anser, att ju mera en stadga av denna art är fri från detaljer ju bättre och att härutinnan den nuvarande formuleringen av 8 § synes väl avpassad, samt frågar sig, om det ej vore möjligt att, sedan en mera effektiv bostadsinspektion såsom föreslagits trätt i verksamhet, med stöd av de nuvarande bestämmelserna vinna, vad de sakkunniga vilja åstadkomma genom sitt förslag. 8 § i hälsovårdsstadgan borde dock till ledning för dem, som ej äro vana vid författningstyding vara åtföljd av anvisningar angående innebörd och räckvidd hos de olika momenten. Även *svenska landstingsförbundet* samt *bostadsinspektören i Stockholm*, till vilken *Stockholms stads hälsovårdsnämnd* och *stadsfullmäktige i Stockholm*

ansluta sig, sätta i fråga behövligheten av ny lagstiftning och hålla före att förslaget syfte kunde vinnas genom anvisningar utfärdade av medicinalstyrelsen. Gentemot detta förslag vänder sig *överståthållarämbetet*, som anser att bostadsbestämmelserna äro av den vikt för hela vårt folk, jämväl ur ekonomisk synpunkt, att de böra beslutas av Kungl. Maj:t och icke överlämnas till myndighets avgörande.

Svenska stadsläkarföreningen samt *förste stadsläkaren i Norrköping* göra gällande som allmänt omdöme, att de konkretiseringar av bostadsbestämmelserna, som utredningen framlagt, synas ha bort sträcka sig längre, än vad som blivit händelsen; de föreslagna bestämmelserna äro hållna i så allmänna ordalag, att tvist kan uppkomma om begreppens betydelse.

Förslaget att införa behövlige och önskvärda minimimått och övriga minimibestämmelser icke i själva hälsovårdsstadgan utan i en specialmotivering för att i samband med författningsförslaget prövning erhålla statsmakternas godkännande, har i flertalet av de yttranden, där frågan beaktats, mottagits med gillande. Sålunda uttalar *länsstyrelsen i Södermanlands län*:

Visserligen kan den generella avfattningen hos lagbestämmelserna komma att medföra minskad effektivitet, men å andra sidan möjliggöres härigenom en smidigare anpassning efter skiftande förhållanden. Därest behov av mera detaljerade föreskrifter skulle göra sig gällande, kunna ju sådana lämpligen meddelas i regionala hälsovårdsordningar.

Jämväl *svenska teknologföreningen* hävdar med utgångspunkt från de intressen, föreningen företräder, att det av flera skäl icke vore lyckligt att i lagtexten intaga exakt preciserade uppgifter om minimifordringar på bostaden. Vidare tillägger föreningen:

Erfarenheten utvisar noggsamt, att utvecklingen inom byggnadstekniken ganska snabbt kan medföra så förändrade förhållanden, att i lagtexten fixerade mått icke längre skäligen kunna anses svara mot vad som avsetts vid författnings tillkomst. Då emellertid betydelsen och rättsverkan av en motivering sådan som den föreslagna kan synas oklar vill svenska teknologföreningen föreslå, att särskilda anvisningar utfärdas till ledning vid tillämpningen av ifrågavarande del av hälsovårdsstadgan. Sådana anvisningar synas i princip kunna ges motsvarande innehåll som den föreslagna specialmotiveringen, och torde anvisningarna böra uppgöras av medicinalstyrelsen och byggnadsstyrelsen i samråd, samt bestämmelser intagas i hälsovårdsstadgan angående utfärdande av dessa anvisningar.

I ett icke ringa antal yttranden ha dock betänkligheter uttalats mot förslaget att intaga måttbestämmelserna i en specialmotivering. Sålunda yttrar *medicinalrådet Herrlin* bland annat:

Ifrågavarande förfaringssätt innebär en nyhet, som saknar motsvarighet i fråga om andra bestämmelser i hälsovårdsstadgan, och är ägnat att medföra oklarhet om räckvidden av hälsovårdsnämnds befogenhet och lagligheten av ett av hälsovårdsnämnden meddelat föreläggande. Hälsovårdsnämndernas bundenhet, varom bostadssociala utredningen i detta sammanhang talar, kan på tillfredsställande sätt lättas genom införande av bestämmelse för nämnden att i vissa i stadgan angivna fall medgiva undantag från föreskrivna minimi-

mått, en bestämmelse, som lämpligen i enlighet med hälsovårdsstadgans uppställning kunde införas i 26 §.

Länsstyrelsen i Östergötlands län anser det vara en svaghet, att måttbestämmelser ej intagits i själva lagtexten. Ett införande i lagtexten av vissa i allmänhet gällande minimikrav exempelvis beträffande bostadsrumms kubikinnehåll och golvyta anses vara att förorda. *Förste provinsialläkaren i Södermanlands län* yttrar beträffande ifrågavarande anordning:

Endast under förutsättning att behövlige och önskvärda minimimått i specialmotiveringen bliva av den art, att de komma att utgöra verkliga rättesnören för hälsovårdsnämnderna, anser jag mig kunna tillstyrka bifall till det gjorda förslaget; i annat fall anser jag det bättre och effektivare, att de inrymmas i det framlagda stadgeförslaget.

Förste provinsialläkaren i Östergötlands län frågar sig, hur en bostadsstadga utan måttbestämmelser skall kunna göras effektiv, samt yttrar:

Utredningens sätt att lösa denna fråga genom att upptaga måttbestämmelser i en specialmotivering, »angivande lämpliga riktlinjer för hälsovårdsnämndernas arbete», synes så till vida ej vara något att erinra emot, men hur ställer sig saken vid handläggning av överklagade hälsovårdsärenden i länsstyrelser eller regeringsrätt? Resolvera dessa myndigheter med ledning av lagtexten eller efter specialmotiveringen? I stället för den senare vore måhända en auktoritativ kommentar önskvärd och behövlige.

Liknande synpunkter anföras av *förste provinsialläkarna i Kristianstads och Norrbottens län* samt av *svenska stadsförbundet*, som anför bland annat:

En anordning sådan som den föreslagna innebär, att hälsovårdsmyndigheterna — och inspektionspersonalen — i sitt dagliga arbete ha att tillämpa reellt sett två författningar. Den ena, hälsovårdsstadgan, måste ovillkorligen följas. Om i ett uppkommet fall däremot motiven skulle respekteras, blir det nämndens sak att avgöra. Man gör sig också den frågan, hur det skall förfaras, om motiven men icke stadgan behöva ändras. Skola motiven då fristående underställas riksdagen?

Svenska stadsförbundet anser det lämpligare, att en handbok utarbetas av sakkunniga under medicinalstyrelsens medverkan eller att ett normalförslag till hälsovårdsföreskrifter enligt 30 § i stadgan uppställas under samarbete mellan medicinalstyrelsen och representanter för kommunalförvaltningarna. — Även i åtskilliga andra yttranden, jämväl sådana där den föreslagna anordningen med måttbestämmelser i en specialmotivering godtagits, uttalas önskemål, att en kommentar till bostadsparagrafen, lämpligen i form av specialmotiveringen i omarbetat skick, göres lättare tillgänglig för hälsovårdsnämnder, bostadsinspektörer och övriga bostadsintresserade.

Hyresgästernas riksförbund uttalar beträffande måttbestämmelserna, att sådana vitala stadganden absolut borde givas den tyngd och skärpa de endast kunna få, om de återfinnas i hälsovårdsstadgan. *Sveriges fastighetsägareförbund* hemställer, att de minimimått, som kunna anses befogade, införas i stadgan, låt vara med sådan formulering, att hälsovårdsmyndigheterna erhålla en viss frihet att medgiva de modifikationer, som i speciella fall skäligen kunna anses påkallade.

**Bostadsutredningens för landsbygden förslag
i allmänhet.**

Såsom allmän motivering till sitt förslag har bostadsutredningen anfört bland annat följande:

I det uppdrag bostadsutredningen har att fullfölja ingår bland annat att utreda, huruvida och i vad mån hälsovårdsstadgans nuvarande bostadsbestämmelser böra förtydligas, konkretiseras och kompletteras. Otivelaktigt äro de egentliga bostadsbestämmelserna i 43 § hälsovårdsstadgan mycket allmänt hållna och lämna ej tillräcklig ledning för bedömandet i det särskilda fallet. Det har därför också ofta anmärkts, att nämnda föreskrifter äro alltför vaga och jämväl till formen otillfredsställande i kampen mot undermåliga bostadsförhållanden, och gång efter annan ha framkommit förslag till mera konkreta bostadsföreskrifter.

Önskar man konkretisering och komplettering av de nu gällande bostadsbestämmelserna, kunna olika vägar följas. Närmast till hands ligger väl att innebörden av hälsovårdsstadgans föreskrifter närmare utvecklas i denna stadga. Dock har under diskussionen kring bostadsproblemet förslag även varit före om utfärdandet av en byggnadsstadga för hela landsbygden eller av en enhetlig och fullständig, för hela riket gällande bostadsordning. Övervägas kan också lämpligheten av att utfärda regionala föreskrifter — exempelvis läns- och kommunalstadgor — såsom komplement till de allmängiltiga föreskrifterna. De uttalanden, vilka gjorts till förmån för dylika särbestämmelser böra säkerligen få anses fotade på en riktig uppfattning av bostadsförhållandena på landsbygden. Otivelaktigt äro dessa nämligen så skiftande från ort till ort liksom även sedvänjorna, att särskild försiktighet måste iakttagas i fråga om för hela landsbygden gällande bostadsföreskrifter. Ett stöd för riktigheten härav lämnar en jämförelse mellan hälsovårdsstadgans bostadsföreskrifter och de bestämmelser angående byggnadsanordnande, som äro givna i byggnadsstadgan för den egentliga landsbygden. Undantagas vissa föreskrifter, väsentligen endast motiverade å orter med mera sammanträngd bebyggelse, äro skiljaktigheterna ej stora. Vi finna i byggnadsstadgan föreskrifter angående rumshöjd och byggnadsläge, men i övrigt äro — om man alltså undantager av den tätare bebyggelsen föranledda stadganden — bestämmelserna i stort sett av enahanda innebörd om ock med olika formulering. Jämväl i byggnadsstadgan möta vi flerstädes den vaga utformning av bestämmelserna, som så ofta påtalats i fråga om hälsovårdsstadgan, vilket desto mera torde vara värt beaktande, som ju byggnadsstadgans föreskrifter gälla allenast vid nybyggnad och därmed jämförliga företag och man alltså vid deras utformning ej såsom beträffande hälsovårdsstadgan varit beroende av beskaffenheten hos det befintliga bostadsbeståndet. Ju mindre tillämpningsområdet för bostadsbestämmelserna blir, ju större bliva möjligheterna att meddela detaljföreskrifter, och anses dylika i större utsträckning erforderliga, lär det alltså bliva nödvändigt att de för landsbygden i dess helhet gällande, mera allmänt hållna föreskrifterna kompletteras med regionala stadganden. Erinras må, att redan nu med tillämpning av 54 § hälsovårdsstadgan dylika föreskrifter kunna meddelas för de särskilda kommunerna.

Emellertid har även en annan art av lagstiftning varit föremål för bostadsutredningens övervägande. Då det centrala i bostadsutredningens uppdrag utgör spörsmålet om förbättring av lantarbetarnas lönebostäder, har frågan om en speciell bostadslagstiftning för närmast statare och ogifta tjänare m. fl. diskuterats. En liknande lagstiftning finnes redan i fråga om härbärgen åt skogs- och flottningsarbetare. På visst sätt sammanhänger spörsmålet om en dylik speciallagstiftning för lantarbetare med det vidsträcktare problemet om

rättslig reglering av arbetsavtalet mellan lantarbetsgivare och lantarbetare. en fråga, som — i varje fall i vad den icke berör bostadsområdet — faller utom bostadsutredningens uppdrag. Å andra sidan innesluter lantarbetargruppen ej blott statare och tjänstfolk utan också sådana inom jordbruket verksamma arbetare, som bebo egna eller förhyrda bostäder. Att med hänsyn till bostädernas beskaffenhet behandla lantarbetarna som en särskild grupp lärer emellertid knappast vara tillräckligt motiverat. Visserligen torde den allmänna uppfattningen vara, att de största bristfälligheterna förekomma med avseende å lantarbetarnas lönebostäder. Detta äger otvivelaktigt i stor utsträckning sin giltighet, men det finnes dock trakter, där bostadsstandarden genomsnittligt icke är högre för arbetare och dylika med egna bostäder. Ur allmänhygieniska och sociala synpunkter är alltså en förbättring av bostäderna påkallad ej blott beträffande lantarbetarnas lönebostäder.

Vad sålunda anförts torde tillräckligt visa, att åtgärder till förbättrande av landsbygdens bostäder icke böra begränsas till att avse endast den i förhållande till andra befolkningsgrupper icke skarpt avgränsade lantarbetargruppen utan omfatta landsbygdsbefolkningen i dess helhet. Problemet omspänner hela landsbygden, något som också kommit till tydligt uttryck i de för bostadsutredningen givna direktiven.

I enlighet med det anförda har bostadsutredningen ansett sig till en början böra undersöka, huruvida de för landsbygden i dess helhet gällande föreskrifterna i avseende å bostädernas beskaffenhet kunde kompletteras och konkretiseras och i så fall i vad mån detta borde ske. Vid bedömandet av denna fråga har bostadsutredningen funnit viss ledning kunna erhållas av den diskussion, som hittills förts kring bostadsproblemet. Under denna hade nämligen gång efter annan uttalanden gjorts angående de fordringar, som ur hygienisk synpunkt borde ställas på bostadshus och boningsrum.

Bostadsutredningen har härefter lämnat en redogörelse för de krav, som från olika håll framställts i fråga om minimiantal rum i familjebostäder, minimihöjd i boningsrum, golvytans och fönsterytans storlek i sådana rum, luftrymden i bostäder, uppvärmningsanordningarna därstädes samt de bekvämligheter, varmed bostäder böra utrustas. Tillika har bostadsutredningen avgivit en sammanfattande redogörelse för yttranden, som utredningen låtit införskaffa från provinsialläkare, hushållningssällskapens förvaltningsutskott och svenska lantarbetsgivarnes centralförening över vissa förslag till införande av nya eller skärpta minimifordringar beträffande bostäder på landsbygden.

På grundval av den utredning, bostadsutredningen sålunda förebragt, har bostadsutredningen i första hand avgivit förslag till vissa ändringar av hälsovårdsstadgans bostadsbestämmelser för landsbygden. Förslaget innebär en genomgående skärpning av minimikraven i fråga om bostäders anordnande och beskaffenhet. Dessutom tillägges hälsovårdsnämnd rätt att inskrida i *alla* fall, då något av de uppställda kraven icke är uppfyllt. Då *hälsofara* föreligger, skall nämnden i regel vara *skyldig* att inskrida. At hälsovårdsnämnd beredes tillika vidgad befogenhet att inskrida vid trångboddhet. Beträffande bostadsbestämmelserna upptager förslaget därjämte ett stadgande om skyldighet för den som ämnar uppföra byggnad, avsedd att inrymma boningsrum eller kök, eller företaga mera omfattande till- eller ombyggnad, som avser ny-

inredning av boningsrum eller kök, att därom göra anmälan hos hälsovårdsnämnden. Detta stadgande skall dock endast gälla område, inom vilket byggnadsstadgan ej är tillämplig. Vidare har bostadsutredningen föreslagit viss ändring av de för landsbygden gällande bestämmelserna om vatten för hushållsbehov. Slutligen har bostadsutredningen, som även avgivit förslag till vissa av de nya stadgandena betingade ändringar i straffbestämmelserna, utarbetat förslag till råd och anvisningar rörande bostads anordnande och skötsel avsedda att tryckas och distribueras på statens bekostnad.

Beträffande de föreslagna ändringarna av bostadsbestämmelserna för landsbygden har bostadsutredningen yttrat bland annat följande:

Det synes knappast erforderligt att närmare angiva de skäl, vilka föranlett bostadsutredningen att intaga de ändrade bostadsbestämmelserna i hälsovårdsstadgan, varigenom tydligen utsträckt giltighet av byggnadsstadgan till att gälla även den rena landsbygden eller utfärdandet av en särskild byggnadsstadga för denna landsbygd eller av en för hela riket gällande bostadsordning onödiggöres. Det fåtal föreskrifter, det här är fråga om, och deras innehåll torde nämligen utan vidare tillräckligt motivera bostadsutredningens ståndpunkt i detta hänseende. Påpekas må dock, att ändringsförslagen knappast innebära någon väsentlig skärpning av hälsovårdsstadgans nuvarande bostadsbestämmelser. Därest de sistnämnda bleve tillämpade, på sätt avsett varit, skulle otvivelaktigt effektiva åtgärder i bostadsförbättrande syfte kunna vidtagas. Till följd av deras vaga utformning har emellertid tillämpningen av dem i alltför hög grad blivit beroende på de särskilda myndigheternas, ej sällan mot varandra stridande uppfattningar. Osäkerheten i avseende å bestämmelsernas verkliga innebörd, som givetvis härigenom ökats, torde i icke ringa mån ha verkat hämmande på vederbörande myndigheters verksamhet på ifrågavarande område. Ur sådana synpunkter är det uppenbarligen i mycket hög grad önskvärt, att föreskrifterna, så långt det låter sig göra, förtydligas och konkretiseras samt även kompletteras, varigenom också den bostadsövervakande verksamheten icke oväsentligt skulle underlättas. Att emellertid möjligheterna att meddela konkreta detaljföreskrifter, avsedda för hela landsbygden, äro begränsade, har redan förut framhållits. Bostadsutredningen har även närmare övervägt lämpligheten av regionala stadganden och därvid i synnerhet uppehållit sig vid frågan om särskilda för de olika länen gällande bostadsstadgor, i samband varmed också diskuterats, huruvida utfärdandet av sådana stadgor borde göras till ett obligatoriskt åliggande för länsstyrelserna. Ej heller i dylika länsstadgor läres det dock vara möjligt lämna detaljföreskrifter i annat än begränsad omfattning, och det må icke förbises, att även dylika för länsområden meddelade detaljföreskrifter kunna komma att visa sig skadliga såsom klavbindande utvecklingen på området.

Angående sitt förslag till råd och anvisningar rörande bostads anordnande och skötsel har bostadsutredningen hänvisat till socialstyrelsens uttalande i styrelsens förut omförmälda skrivelse av den 5 januari 1931, att syftemålet vid en revision av gällande bostadsbestämmelser mindre borde vara att skapa stränga bestämmelser och kontroll med karaktär av uppsikt från myndigheternas sida än att för landsbygdens del åstadkomma former och organ för rationell vägledning och upplysning rörande bostadsförhållandena. Beträffande själva förslaget till råd och anvisningar anför bostadsutredningen vidare:

I nyssnämnda förslag meddelas icke några närmare, rent byggnadstekniska anvisningar. Givetvis skulle vara önskvärt om även dylika kunde utfärdas, därvid i så fall hänsyn måste tagas till de inom skilda delar av vårt land rådande olika förhållandena m. m. Bostadsutredningen får i avseende härå erinra, att Kungl. Maj:t den 17 november 1933 ställt till svenska arkitektföreningens förfogande ett belopp av 4,250 kronor för utgivande av trycket av en handledning för uppförande och underhåll av lantbostäder. Enligt vad bostadsutredningen inhämtat ämnar arkitektföreningen genom ett av föreningen tillsatt utskott för byggnadsfrågor på landsbygden härutöver vidtaga vissa åtgärder i syfte att åstadkomma en höjning av byggnadskulturen på landsbygden. Dessa åtgärder skulle bestå i utförande av ingående undersökningar av behovet inom olika delar av landet, utgivande av broschyrer behandlande olika grenar av bostadsbyggnadsverksamhet samt innehållande konkreta och praktiska råd och anvisningar, uppgörande av goda typritningar jämte beskrivningar, m. m. Man framhåller, att denna verksamhet bör så organiseras att därigenom åstadkommes ett fortlöpande studium av behoven och påverkan å byggnadsverksamheten, varigenom teknikens framsteg vid varje tidpunkt skulle kunna bliva tillgodogjorda även på landsbygden.

Yttrandena över bostadsutredningens för landsbygden förslag i allmänhet.

I det övervägande antalet yttranden tillstyrkes förslaget eller lämnas det utan erinran i huvudsakliga delar. Så är fallet beträffande medicinalstyrelsen, flertalet länsstyrelser, åtskilliga förste provinsialläkare och hushållningssällskap, Sveriges läkarförbund samt svenska landskommunernas förbund och svenska lantarbetareförbundet.

I nu berörda yttranden uttalas i allmänhet, att de föreslagna bestämmelserna vore ett steg i rätt riktning. Tillika framhålles, att de övervakande myndigheternas rådgivande och undervisande verksamhet visserligen borde tillmätas den största betydelse, men att erfarenheten visade, att rättelser på det bostadshygieniska området icke vunnes endast därmed. Även medel att framtinga rättelse erfordrades. Hälsovårdsstadgans för närvarande vaga och svävande bestämmelser i fråga om bostäder samt nämndernas begränsade möjligheter att ingripa beträffande undermåliga sådana vore en väsentlig anledning till nämndernas ringa verksamhet till bostadshygienens fromma. De föreslagna ändringarna innefattade på det hela taget endast krav, vilka borde i görligaste mån uppfyllas. — Från vissa håll sättas skärpningar på några punkter ifråga, men betonas samtidigt, att ur praktiska och ekonomiska synpunkter förslagen vore tillfyllest.

I en del yttranden har tvekan yppats om förslaget eller har detta endast med vissa förbehåll kunnat tillstyrkas. Det sagda gäller bland annat de yttranden, som avgivits av socialstyrelsen, byggnadsstyrelsen och statens egnehemsstyrelse.

Socialstyrelsen finner de föreslagna bestämmelserna i stort sett väl avvägda och ägnade att utgöra ett förbättrat underlag för de lokala hälsovårdsmyndigheternas arbete. Styrelsen vitsordar även, att det allmännas ingripande i hälsovårdsfrågor vad beträffade landsbygden hittills varit föga effektivt, men framhåller å andra sidan, att bestämmelsernas upprätthåll-

lande och efterlevnad måste, i än högre grad än för städernas vidkommande, möta stora svårigheter. Helst vid det förhållandet, att på landsbygden det övervägande antalet bostäder beboddes av ägarna själva, kunde en bostadsinspektion, som icke utövades med synnerlig auktoritet och omdömesgillhet, lätt åstadkomma irritation, och risker av nu antydd art kunde sannolikt endast i mindre grad förebyggas genom möjligheter till lån och subventioner för ändamålet. De ekonomiska konsekvenserna av ett mera noggrant utförande av de föreslagna bostadsbestämmelserna läte sig icke bedömas på grundval av det föreliggande materialet, varför det icke vore uteslutet, att bestämmelsernas genomförande genom en i detalj gående inspektion skulle kunna under en viss övergångsperiod för särskilda landsdelar eller trakter leda till besvärande olägenheter. Väl kunde de föreslagna bostadsbestämmelserna i stort sett anses lämpliga såsom uttryck för de minimikrav i fråga om den hygieniska standarden, som rimligen borde från det allmännas sida uppställas för landsbygdens bostäder. Men då den riktiga vägen att åstadkomma respekt för och efterlevnad av bestämmelserna syntes vara att genom upplysning och propaganda få minimikraven godtagna av en allmän opinion på landsbygden samt allvarliga olägenheter kunde befaras uppkomma genom en i strid mot opinionen verksam inspektion, ansåge sig styrelsen icke kunna tillstyrka de föreslagna bestämmelserna med mindre den ifrågasatta bostadsinspektionen anordnades på sätt, som uteslöte sådana risker.

Byggnadsstyrelsen framhåller, att landsbygdens otillfredsställande bostadsförhållanden ha två samverkande, men i och för sig artskilda orsaker, nämligen dels bostädernas i stor utsträckning otillfredsställande skick ur byggnadsteknisk synpunkt och dels socialhygieniska missförhållanden bland befolkningen. Ehuru dessa faktorer icke kunde behandlas helt fristående var för sig, enär en växelverkan rådde mellan de båda arterna av missförhållanden, måste likväl kampen däremot från det allmännas sida föras på två linjer, en innefattande byggnadsteknisk kontroll och en socialhygienisk verksamhet för att väcka förståelse för betydelsen av hygien och ordning. Ett samarbete mellan de samhällets organ, som företrädde de tekniska och de som företrädde de hygieniska kraven, vore alltså ofrånkomligt. En tillfredsställande lösning av det föreliggande problemet skulle kunna ernås genom att i princip följa den av bostadsutredningen anvisade vägen, om därvid de båda bostadsvårdande verksamhetsgrenarna klarare särskildes och den tekniska kontrollen gäves en mot dess betydelse svarande omfattning.

Statens egnahemsstyrelse erinrar om att genom förbättringsbidrag och nybyggnadslån till främjande av byggnadsverksamhet på landet av därför under budgetåret 1933/1934 tillgängliga medel troligen omkring 25,000 av landsbygdens sämsta bostadslägenheter upprustats eller nybyggts samt att vad beträffade därpå följande budgetår kunde beräknas en verksamhet av motsvarande omfattning. Efter slutförande av pågående och blivande byggnadsföretag med hjälp av nyssnämnda statsmedel skulle sålunda de svåraste bristfälligheterna inom landsbygdens bostadsbestånd vara undanröjda, varefter utgångsläget med avseende å behovet av bristernas avhjälpande komme

att vara ett helt annat än det, varifrån bostadsutredningen utgått vid avgivandet av föreliggande förslag. Det oaktat ville styrelsen understryka vikten av att ett effektivt arbete bedreves på bostadsområdet. Styrelsen ansåge förutsättningar för närvarande icke finnas för att bostadsbeståndet i fortsättningen skulle underhållas, förnyas och utökas i enlighet med tidsenliga bostadshygieniska och byggnadstekniska fordringar. Bostadsutredningens minimiförslag syntes visserligen ägnade att befordra en önskvärd utveckling, men deras värde skulle ha varit väsentligt större, därest byggnadstekniska anvisningar lämnats. Bristen på lättfattliga och praktiska anvisningar och råd i populär form förklarade till stor del, att byggnadsbeståndet flerstädes vittnade om efterblivenhet och bristande kännedom om byggnadsteknikens framsteg även i fråga om enkla byggnader. En sammankoppling av bostadshygieniska och byggnadstekniska föreskrifter, måhända i en byggnadsstadga för landsbygden, skulle öppna en framkomlig väg till en lycklig lösning. Frågan syntes emellertid styrelsen vara företrädesvis av teknisk-ekonomisk natur.

I somliga yttranden ha betänkligheter mot förslaget, särskilt av ekonomisk art, kommit till synes. Framförallt är så förhållandet beträffande de yttranden, som till lantbruksstyrelsen avgivits å hushållningssällskapens vägnar av dessas förvaltningsutskott. Sålunda framhåller *Stockholms läns och stads hushållningssällskap*, att den avsedda, förbättrade bostadshygienien icke kunde ernås utan svårigheter av skilda slag, vilka i första hand ginge ut över barnrika småbrukare- och lantarbetarefamiljer. Med nuvarande ogynnsamma läge för jordbruksnäringen kunde och ville jordägare och arrendatorer icke påtaga sig ökade byggnadskostnader för att kunna taga barnrika familjer i sin tjänst. Jämväl *Skaraborgs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* anför betänkligheter i fråga om de föreslagna bostadsbestämmelsernas ekonomiska genomförbarhet och ifrågasätter, om i det angivna syftet borde tillgripas lagstiftning med tvingande, detaljerade bestämmelser, vilka till och med kunde bli till hinder för lantarbetare och andra att skaffa sig egna bostäder, visserligen enkla men motsvarande deras egna anspråk. Av dessa skäl vore utskottet tveksamt om detaljföreskrifternas lämplighet, särskilt vad anginge äldre byggnader.

Vikten av att de skärpta fordringarna icke tillämpas utöver vad de ekonomiska möjligheterna tillåta betonas även av *landstinget i Jämtlands län* samt av *hushållningssällskapen i Uppsala, Örebro, Västerbottens och Norrbottens län*.

Svenska lantarbetsgivarnes centralförening, som uttalar sin tillfredsställelse över att förslaget icke på lönebostäder ställt andra och strängare krav än på bostäder i allmänhet, finner av ekonomiska hänsyn de föreslagna bestämmelserna i huvudsak böra komma till stånd endast beträffande nybyggnad och större ombyggnad. I övrigt anser föreningen en omedelbar eller snar tillämpning av förslagets alla detaljer otrolig, därest någon hänsyn till praktiska och ekonomiska förhållanden toges. En vidgad upplysningsverksamhet

samt tillämpning av skärpta bestämmelser för ny- och ombyggnader skulle rikta uppmärksamheten på bristerna i det nuvarande bostadsbeståndet och föranleda frivilliga förbättringsåtgärder.

Från vissa håll uttalas, att med förslaget borde anstå tills vidare.

Sålunda anför *länsstyrelsen i Kronobergs län*, att ett genomförande av de föreslagna skärpta bestämmelserna vad länet beträffade skulle huvudsakligen drabba jordbruksnäringen, varför länsstyrelsen ställde sig betänksam till frågan om deras omedelbara genomförande finge anses tillrådligt.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län anser lämpligt att avvakta resultatet av en förbättrad rådgivande och inspekterande verksamhet i avseende å bostadshygienen å landsbygden och avstyrker för närvarande de ifrågasatta ändringarna i hälsovårdsstadgan utan att därmed vilja underkänna värdet av föreskrifter i den riktning, som föreslagits.

Förste provinsialläkaren i Värmlands län uttalar, med instämmande av *länsstyrelsen i länet*, att hälsovårdsstadgans nu gällande bestämmelser angående bostäder hittills med sällsynta undantag icke blivit iakttagna utanför de områden, där ordnad bostadsinspektion fungerat, och ifrågasätter, om icke den första utvägen till bättring vore att intensifiera redan befintliga organs verksamhet och att bättre övervaka redan gällande bestämmelsers iakttagande; erfarenheten utvisade, att mycket stode att vinna på denna väg. Stor och värdefull erfarenhet samlades vidare för närvarande från hela landet tack vare den statsunderstödda verksamheten för bostadsförbättring. Av dessa och andra skäl vore det rådligt att ännu något år dröja med ändringar i hälsovårdsstadgan. I varje fall borde vissa av de föreslagna ändringarna icke tillämpas på äldre byggnader.

I några av yttrandena göras uttalanden i mer eller mindre avstyrkande riktning.

Gävleborgs läns landsting uttalar sålunda betänkligheter mot så vittgående skärpningar, som föreslagits, utan att det genom grundligare undersökningar utrönts, om verkligt behov därav föreläge. Vidare anser landstinget det oriktigt att låta den övervägande delen av landsbygdens befolkning umgälla brister, som till äventyrs å en eller annan undersökt ort vidlåde lantarbetarnas lönebostäder. De föreslagna minutiösa och rigorösa bestämmelserna för de allra enklaste saker ledde till en ofrihet och osjälvtändighet, som vore oförenlig med livet på den rena landsbygden. Landstinget ansåge förslaget icke böra i oförändrat skick antagas.

Älvsborgs läns norra hushållningssällskaps förvaltningsutskott finner de föreslagna ändringarna så föga avvika från nu gällande bestämmelser, att med deras genomförande utan större olägenheter kunde anstå. Utskottet finner tillika flertalet nu gällande bostadsbestämmelser tillfredsställande och ändringar där icke erforderliga. Även enligt *Älvsborgs läns södra hushållningssällskaps förvaltningsutskott* kunde de av bostadsutredningen föreslagna minimikraven tillgodoses utan skärpning av hälsovårdsstadgans föreskrifter.

Blekinge läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott uttalar, att det uppställda målet icke uppnåddes genom ändringar i hälsovårdsstadgan utan genom upplysning och förbättrad yrkesutbildning; bestämmelserna i stadgan borde inskränkas till allmänt hållna föreskrifter.

Svenska arkitektföreningen anser förslaget till bostadsbestämmelser böra omarbetas och utökas så att byggnadstekniska synpunkter bleve riktigt angivna och i tillräcklig utsträckning tillgodosedda.

Länsstyrelsen i Norrbottens län förmenar, under framhållande av att goda resultat uppnåtts inom länet med statliga förbättringsbidrag och nybyggnadslån, att man på denna väg lättare kunde nå snabba och påtagliga resultat än genom skärpning av hälsovårdsstadgans föreskrifter. *Förste provinsialläkaren i samma län* åter förmenar, att nämnda stödverksamhet visserligen bidroge till ett höjande av bostadsstandarden men icke kunde i det stora flertalet fall avhjälpa bristfälligheterna.

Värmlands läns hushållningssällskap avstyrker av ekonomiska skäl helt förslaget om bostadsbestämmelser.

Vad särskilt angår frågan om lämpligheten av att i hälsovårdsstadgan intaga mera detaljerade bostadsbestämmelser framhåller *medicinalstyrelsen*, att förhållandena och sedvänjorna å bostadsområdet vore så skiftande i olika delar av landet, i många fall inom samma län, att det syntes vara omöjligt att i en för hela riket gällande stadga eller i länsvis antagna bostadsföreskrifter intaga detaljerade uppgifter i fråga om bostäders anordnande. Den väg bostadsutredningen valt att förtydliga och komplettera nu gällande bostadsbestämmelser för landsbygden med föreskrifter, som vore allmänt antagna såsom nödvändiga för en bostads sundhet men i särskilda »råd och anvisningar» angiva vilka preciserade fordringar, som man för närvarande ur sanitär synpunkt borde ställa på en sund bostad, funne styrelsen ha starka skäl för sig.

Länsstyrelsen i Stockholms län ifrågasätter, om icke de föreslagna detaljerade byggnadsföreskrifterna lämpligare borde intagas i särskild författning rörande byggnadsbestämmelser för landsbygden. Liknande synpunkter anföras av *länsstyrelsen i Älvsborgs län* samt av *länsarkitekterna i Blekinge, Kalmar och Kronobergs län*, i *Göteborgs och Bohus* samt *Hallands län* samt i *Älvsborgs och Skaraborgs län*.

Förste provinsialläkaren i Örebro län åter anser den föreslagna omarbetningen av hälsovårdsstadgan lämpligare än införande av en byggnadsstadga för landsbygden, av det skälet att övervakningen av bestämmelsernas efterlevnad i första hand skulle ankomma på hälsovårdsnämnderna.

Förste provinsialläkaren i Älvsborgs län hävdar, att berättigade krav på bekvämlighet och trevnad i en löne- eller hyresbostad vore helt andra än de fordringar, som ur hälsosynpunkt borde ställas på såväl bostäder, bebodda av ägarna, som på bostäder av förutnämnda slag; de senare kraven borde formuleras i hälsovårdsstadgans stiftningen, de förra i en hyreslag. Viktigare än detaljbestämmelser i hälsovårdsstadgan vore uppfostran till bättre skötsel av bo-

städerna och till personlig hygien, och bostadsutredningens »råd och anvisningar» torde göra ofantligt mycket större nytta än flertalet föreslagna ändringar i stadgan. Sistnämnda synpunkter biträdas av *länsstyrelsen i länet*.

Länsstyrelsen i Jämtlands län biträder bostadsutredningens uttalande, att det borde övervägas, om icke hälsovårdsstadgans allmänna föreskrifter borde kompletteras med regionala stadganden.

Vad angår den skärpning av hälsovårdsstadgans bostadsbestämmelser, som kan finnas nödig, uttalar *förste provinsialläkaren i Jämtlands län* såsom sin erfarenhet, att hälsovårdsstadgans nuvarande bestämmelser vore för vaga vid avgöranden, om bostäder borde utdömas, samt att skärpta och framförallt distinkta föreskrifter vore önskvärda. Förslaget finge därför anses fylla ett verkligt behov.

Förste provinsialläkaren i Kristianstads län anser, att bostadsutredningen icke tagit steget fullt ut och beträffande de viktigaste kraven fallit tillbaka till mera allmänt hållna bestämmelser. Med stöd av endast vaga bestämmelser i hälsovårdsstadgan funnes icke möjlighet att genomföra önskvärda åtgärder.

Beträffande lokala förhållanden framhålles det i yttranden från *Kronobergs läns* samt *Kalmar läns norra hushållningssällskap*, att de föreslagna bostadsbestämmelserna icke vore erforderliga för dessa landstingsområdets del.

Länsstyrelsen i Jönköpings län anför, att för länets vidkommande byggnaderna å landsbygden i stort sett vore i tillfredsställande skick. En rådgivande och upplysande verksamhet på området erfordrades dock alltjämt. *Landstinget i länet* anlägger liknande synpunkter.

Förslag till differentiering i olika hänseenden ha även framkommit.

Sålunda uttalar *Malmöhus läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott*, att beträffande bostäder för säsongarbetare, vilka bostäder användes tillfälligt och företrädesvis under den varmare delen av året, kraven icke borde skärpas utöver vad som vore oundgängligen nödvändigt.

Sundhetsinspektören i Göteborg yttrar, att möjlighet borde finnas, att gamla dåliga bostäder, som ej vore av beskaffenhet att kunna och bära genast utdömas, reserverades till bostäder uteslutande åt fullvuxna och friska personer, vilket vore en i Göteborg sedan många år antagen och erkänd praxis.

Beträffande övergången till nya ordningen, framförallt i fråga om förslagets tillämpning å äldre byggnader, förordas i några fall försiktighet av ekonomiska hänsyn.

Lantbruksstyrelsen ansluter sig till vad som i åtskilliga yttranden från hushållningssällskap anförts därom, att de föreslagna bostadsbestämmelserna väl icke i och för sig innebure oskäligen eller överdrivna krav och därför syntes kunna i huvudsak genomföras såvitt rörde nyuppförda bostäder, varemot deras fulla tillämpning på äldre bostäder skulle möta alltför stora ekonomiska svårigheter. Ett stadgande om övergångstid vore lämpligt men enbart icke tillräckligt. Behovet av smidiga övergångsbestämmelser framhålles även av

länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län samt av *hushållningssällskapet i samma län*. Jämväl *hushållningssällskapen i Södermanlands, Östergötlands och Västmanlands län* förorda beträffande äldre bostäder försiktigt genomförande av förbättringsåtgärder, som kunde vålla ägarna ekonomiska svårigheter.

Vad angår bostadsutredningens förslag till råd och anvisningar rörande bostadsanordnande och skötsel, har *medicinalstyrelsen* ansett förslaget böra undergå någon omarbetning. Enligt *medicinalstyrelsens* mening borde anvisningarnas utfärdande och tillhandahållande av Kungl. Maj:t uppdragas åt styrelsen.

Slutligen må här nämnas, att *svenska arkitektföreningen, centralförbundet för socialt arbete och samfundet för hembygdsvård* i skrivelse till Kungl. Maj:t den 8 november 1934 gjort framställning om vissa åtgärder till främjande av landsbygdens bostadsförhållanden. Såsom lämpliga åtgärder föreslås bland andra tillhandahållande åt byggande av typritningar ävensom andra råd och anvisningar samt anordnande av sakkunnig ritningsgranskning. I skrivelsen framhålles, att stora delar av landsbygdens befolkning alltjämt bodde under otillfredsställande förhållanden i fråga om såväl bostädernas beskaffenhet som deras användning. En tillsyn över nybyggnaders planering och utförande vore fördenskill ett samhällsintresse, men i de på senare tid framkomna förslagen till förbättring av landsbygdens bostadsförhållanden syntes den byggnadstekniska sidan i allmänhet otillräckligt tillgodosedd. Så vore även fallet med bostadsutredningens förslag. Byggnadssakkunnig ritningsgranskning före byggnadsföretags igångsättande vore av väsentlig betydelse och låge — enligt vad numera även på landsbygden rätt allmänt erkändes — i den byggandes eget intresse. Lämpliga åtgärder i berörda syfte vore anordnande av kurser för byggmästare och dylika yrkesmän, utgivande av handböcker och annan upplysningsverksamhet samt tillhandahållande av typritningar och arbetsbeskrivningar. Ett centralt statligt organ för granskning och annan här nämnd verksamhet borde inrättas. Granskningen borde närmast avse arbeten, vilka utfördes med understöd eller lån av allmänna medel. För övervakande av förbättrings- och underhållsföretag med dylika medel erfordrades i orterna verksamma konsulenter.

I yttranden över framställningen av *byggnadsstyrelsen* och *statens egna hemsstyrelse* tillstyrkes denna i allt väsentligt.

**Departements-
chefen.**

Behovet av ändring av hälsovårdsstadgans bostadsparagrafer i riktning mot mera tydliga, konkreta och delvis skärpta bestämmelser synes mig tillfullo ådagalagt av de utredningar, som förebragts i frågan. Anmärkningen att bostadsbestämmelserna i 1919 års hälsovårdsstadga icke kunnat tillämpas på grund av de förhållanden, som sedan dess rätt på bostadsmarknaden, är — bortsett från den period, då akut bostadsbrist förelåg — knappast hållbart. Visserligen är det sant, att effektiva stödåtgärder från det allmännas sida för förbättring av mindre bemedlades bostadsförhållanden är en nödvändig förutsättning för realiserandet i full utsträckning av redan gällande bostadsbestämmelser samt att en vidgad bostadsinspektion skulle kunna medföra avsevärda förbättringar av bostadsförhållandena även inom

nuvarande bestämmelsers ram, men detta synes mig icke utgöra ett skäl mot att vidtaga ändring av hälsovårdsstadgans bostadsparagrafer i föreslagen riktning, i synnerhet som hittillsvarande bestämmelsers vaga formulering allmänt erkännes vara ett hinder för bostadsinspektionens effektivitet. De föreliggande förslagen — av vilka det av bostadssociala utredningen avgivna väsentligen bygger på det förslag, som framlagts av bostadsutredningen för landsbygden — synas mig även väl lämpade att läggas till grund för lagstiftning i ämnet.

Preciseringen och konkretiseringen i detalj av bostadsföreskrifterna kunna med hänsyn till växlande lokala omständigheter och med tiden förändrade krav icke drivas över en viss gräns. Det förefaller därför vara en riktig metod att, som från utredningarnas sida föreslagits, i själva stadgan intaga endast mera allmängiltiga bestämmelser. Måttbestämmelser och andra rena detaljföreskrifter, som allt efter växlande omständigheter böra efterföljas, torde lämpligen i huvudsaklig överensstämmelse med vad bostadsutredningen för landsbygden åsyftat kunna med stöd av 55 § hälsovårdsstadgan utfärdas av medicinalstyrelsen i form av råd och anvisningar. Avgörandet av den grad av precisering och konkretisering, som kan vara lämplig utan att karaktären av allmängiltighet förloras, torde få ske särskilt för varje föreskrift. Här må blott framhållas, att ju vidsträcktare hälsovårdsnämndernas prövningsrätt göres desto längre torde kravet på precisering och konkretisering kunna drivas. I stort sett torde förslagen i förevarande avseende innebära en riktig avvägning.

Vidkommande omfattningen av den prövningsrätt, som bör tillkomma hälsovårdsnämnderna, anser jag lika med utredningarna, att prövningsrätten bör omfatta alla de fall, där eftersättande av föreskrift föreligger. Dock synes det mig välbetänkt, att — såsom bostadssociala utredningen föreslagit — hälsovårdsnämndernas prövning av fall, där bostadsföreskrifterna icke äro uppfyllda, göres till skyldighet, men att å andra sidan hälsovårdsnämnderna medgivnas rätt till en prövning i de särskilda fallen under hänsyntagande till den praktiska genomförbarheten av föreskrifterna för tillfället. Med en dylik prövningsrätt för hälsovårdsnämnderna torde hinder ej möta att omedelbart genomföra skärpta bostadsföreskrifter, tillämpliga jämväl å det befintliga bostadsbeståndet.

Den nuvarande överensstämmelsen mellan föreskrifterna för stad och för landsbygden torde böra i möjligaste mån upprätthållas. I vissa hänseenden är det dock omöjligt att nå fullständig överensstämmelse, en fråga vartill jag återkommer i samband med redogörelsen för förslagets bestämmelser. Vid införandet av de nödiga ändringarna i bostadsparagraferna har jag ansett dessa böra undergå en omarbetning för vinnande av större enhetlighet och systematisering. Härvid ha de särskilda bestämmelserna sammanförts i skilda moment, av vilka det första avser allmänna bestämmelser om byggnad, som inrymmer boningsrum, samt de övriga särskilda bestämmelser om boningsrum och kök, biutrymmen och bekvämligheter, bostadsvård, trångboddhet, samlingslokaler, bostadsinspektion, åtgärder vid föreskrifts eftersättande m. m., förhållandet till grannar samt angående ohyra. Jag övergår nu till redogörelse för departementsförslagets detaljer och i samband därmed för yttrandena över de av utredningarna föreslagna detaljföreskrifterna.

Förslagets detaljer.

1. Allmänna bestämmelser om byggnad, som inrymmer boningsrum.

Gällande bestämmelser — 8 § 1 mom. och 43 § 1 mom. — innehålla, att byggnad, som inrymmer boningsrum, skall till alla sina delar vara så anordnad samt så underhållas och skötas, att sanitär olägenhet ej uppstår för dem, som där uppehålla sig.

Bostadssociala utredningen uppställer — närmast i förtydligande syfte — krav på att byggnad, som innehåller boningsrum, icke blott skall vara anordnad utan jämväl inredd i enlighet med sundhetens fordringar. Tillika föreslår bostadssociala utredningen, att föreskriften om byggnads skötsel i vad den angår lägenhetsinnehavare utbrytes ur förevarande stadgande samt upptages såsom särskild bestämmelse.

I *yttrandena* över bostadssociala utredningens förslag har icke gjorts någon erinran mot ifrågavarande ändringsförslag. *Stadsfullmäktige i Nyköping* ifrågasätta emellertid införandet av uttrycklig bestämmelse om ljudisolering mellan grannar. Även *förste provinsialläkaren i Södermanlands län* påpekar önskvärdheten av bestämmelser om ljudisolering. *Förste provinsialläkaren i Blekinge län* framhåller nöjaktig ljudisolering såsom ett krav, vilket icke får eftersättas. Häri instämmer *länsstyrelsen i Blekinge län*.

Bostadsutredningen för landsbygden har ansett, att vissa i byggnadsstadgan upptagna bestämmelser rörande byggnads belägenhet borde göras tillämpliga jämväl med avseende å byggnader å den egentliga landsbygden. Sålunda har bostadsutredningen föreslagit, att i 43 § 1 mom. hälsovårdsstadgan föreskrives, att byggnad, som inrymmer boningsrum, skall hava sunt läge samt att, där så av förhållandena påkallas, torrläggning av byggnadsplatsen eller omkringliggande mark skall vidtagas. Till stöd för detta sitt förslag yttrar bostadsutredningen:

Angående belägenhet av byggnad, som inrymmer boningsrum, har hittills saknats föreskrift i hälsovårdsstadgan. Uppenbarligen är första villkoret för en hälsosam bostad ett sunt läge. I byggnadsstadgans 112 § förekommer också en bestämmelse, att byggnadsnämnd skall tillse, att byggnaden får ett sunt läge, och i 113 § stadgas, att, där så av förhållandena påkallas, byggnadslov må göras beroende av att erforderlig torrläggning av marken vidtages, innan byggnad uppföres eller tages i bruk för avsett ändamål. Här emot svarande föreskrifter finner bostadsutredningen böra inflyta i hälsovårdsstadgan.

Bostadsutredningen har därjämte — i likhet med bostadssociala utredningen — funnit uttryckligt stadgande erforderligt därom, att byggnad, som inrymmer boningsrum, skall vara inredd i enlighet med sundhetens fordringar.

Vad angår *yttrandena* över bostadsutredningens förslag, har *byggnadsstyrelsen* föreslagit en annan lydelse av förevarande stadgande, inbegripande krav på att i byggnaden inrymda bostäder skola motsvara skäligen anspråk på bekvämlighet och hygien.

Förste provinsialläkaren i Stockholms län anser i fråga om belägenheten av byggnad, som innehåller boningsrum, detaljföreskrifter ej erforderliga utöver bestämmelsen, att sådan byggnad skall hava sunt läge.

Länsstyrelsen i Malmöhus län finner, att i föreskriften om torrläggning orden »eller omkringliggande mark» kunna uteslutas utan att bestämmelsens syfte förfelas. — Länsstyrelsen i Örebro län är av den meningen, att torrläggning av omkringliggande mark bör påfordras endast då sådan åtgärd lämpligen och utan oskälig kostnad kan äga rum. — Att hänsyn bör tagas till kostnaden för torrläggning framhålles även av Örebro läns hushållnings-sällskaps förvaltningsutskott samt av svenska lantarbetsgivarnes centralförening.

Länsstyrelsen i Uppsala län anser det icke kunna förväntas, att med stöd av det föreslagna stadgandet om byggnads belägenhet förbud mot användning av redan befintliga bostäder komme att meddelas annat än i särskilda undantagsfall.

Lika med utredningarna anser jag hälsovårdsstadgans allmänna bestämmelser om byggnad, som inrymmer boningsrum, böra så kompletteras, att de avse jämväl byggnadens inredning. Att härvid på sätt föreslagits införa en ny bestämning — i enlighet med sundhetens fordringar — i fråga om byggnads anordnande och inredning synes mig emellertid ej lämpligt. Föreskrivas bör därför, att byggnad, som inrymmer boningsrum, skall till alla sina delar vara så anordnad och inredd samt så underhållas och skötas, att sanitär olägenhet ej uppstår för dem, som där uppehålla sig. Att såsom från några håll ifrågasatts införa särskilda bestämmelser om ljudisolering i bostadshus finner jag ej nödigt. Kravet på nöjaktig ljudisolering torde nämligen utan vidare kunna inordnas i bestämmelsen om byggnads anordnande. Lika med bostadssociala utredningen anser jag däremot uttrycklig föreskrift böra meddelas om skyldighet för lägenhetsinnehavare att vårda lägenheten, en fråga vartill jag återkommer i det följande. Den bestämmelse om byggnads skötsel, som innefattas i de allmänna bestämmelserna om byggnad, som inrymmer boningsrum, skulle följaktligen hädanefter komma att gälla husvärden och närmast avse sådana delar av byggnaden, som ej omedelbart disponeras av nyttjanderättshavare.

Vad nu anförts torde äga tillämpning å såväl stad som landsbygden. Beträffande byggnader å den del av landsbygden, varå byggnadsstadgan ej gäller, har bostadsutredningen för landsbygden ansett, att vissa i byggnadsstadgan upptagna bestämmelser borde göras tillämpliga. Att i hälsovårdsstadgan införa bestämmelser för den egentliga landsbygden rörande förhållanden, som i fråga om landet i övrigt äro reglerade i byggnadsstadgan, synes mig visserligen ur författningsteknisk synpunkt tveksamt, men då det här gäller krav av väsentlig betydelse ur hälsosynpunkt, som eljest ej skulle lämpligen kunna tillgodoses i lagstiftningsväg, torde ett avsteg vara berättigat. I stadgandet rörande landsbygden torde sålunda böra föreskrivas, att byggnad, som inrymmer boningsrum, skall ha sunt läge samt att, där så av förhållan-

Departements-
chefen.

dena påkallas, torrläggning av marken skall vidtagas. Denna bestämmelse bör naturligen i främsta rummet vinna tillämpning vid nybyggnad. Föreskriften om torrläggning av marken torde dock tillämpas jämväl å det befintliga bostadsbeståndet. Att hälsovårdsnämnderna härvid till undvikande av oskäligen kostnader böra iakttaga varsamhet är emellertid tydligt. Den mera fria prövningsrätt, som enligt förslaget ansetts böra inrymmas jämväl åt hälsovårdsnämnderna på landsbygden, torde även möjliggöra en lagtillämpning i förevarande fall under hänsyntagande till alla förhandenvarande omständigheter.

2. Boningsrum och kök.

Gällande bestämmelser — 8 § 2 och 4 mom. samt 43 § 2 och 5 mom. — innehålla, att varje boningsrum skall, med hänsyn till storlek och beskaffenhet i övrigt, tillgodose minst en persons luftbehov och vara så anordnat, att det kan hållas tillbörligt varmt och bereder erforderligt skydd mot fuktighet, samt förses med fönster. Fönster i dylikt rum skall vara tillräckligt stort och lämpligt anbragt samt så anordnat, att rummet erhåller god dager och att nödig luftväxling genom fönstret kan åstadkommas. I 8 § 2 mom. stadgas dessutom, att fönster skall vetta omedelbart åt det fria. Vad nu sagts om boningsrum skall ock gälla om kök, som användes till bostad eller tillhör bostadslägenhet. Särskilt för landsbygden gäller därjämte — 43 § 3 mom. — att golvet i nyinrett boningsrum eller kök skall ligga minst 30 cm högre än angränsande markens yta, dock äger hälsovårdsnämnd för särskilt fall medgiva, att därest nödiga försiktighetsmått vidtagas, golvet i kök lägges lägre än vad nyss sagts.

Bostadssociala utredningen föreslår, att beträffande boningsrum under skilda moment bestämmelser meddelas om storlek, dagerbelysning, luftväxling, uppvärmning, skydd mot fuktighet samt skydd mot olägenheter från grund och från angränsande utrymmen. Dessa bestämmelser skola enligt förslaget vara tillämpliga även å kök, som användes eller kan användas till boningsrum. Beträffande kök och annat till matlagning använt utrymme, vilket icke kan användas såsom boningsrum, skola däremot endast vissa av bestämmelserna gälla.

Bostadsutredningen för landsbygden förordar beträffande boningsrum bibehållande av gällande bestämmelser om luftväxling och skydd mot fuktighet samt nya eller ändrade bestämmelser om storlek, dagerbelysning, uppvärmning samt skydd mot olägenheter från grund och från angränsande utrymmen. Bestämmelserna om boningsrum skola gälla även kök, som användes till bostad.

Vad angår boningsrums storlek skall enligt det förslag, som avgivits av *bostadssociala utredningen*, boningsrum ha sådan storlek, att den boende icke genom brist härutinnan utsättes för sanitär olägenhet. Angående detta stadgande — som i förslaget förknippats med en föreskrift därom, att i ett

och samma boningsrum så stort antal personer icke må inhysas, att genom deras sammanboende fara för hälsan kan uppkomma — yttrar *bostadssociala utredningen*:

I enlighet med den i övrigt följda principen att i hälsovårdsstadgan icke införa måttbestämmelser ha även här mått på höjd, golvyta och utrymme utelämnats, ehuru krav på medtagande av sådana med styrka framförts i en av bostadsutredningen för landsbygden anordnad enquete, bland annat av flertalet tjänsteläkare på landet, liksom också i den av bostadssociala utredningen anordnade enquete av flertalet hälsovårdsnämnder i städerna.

Att några minimimått icke införts i hälsovårdsstadgan utesluter icke, att sådana i praktiken användas som normerande. Sakkunskapen såväl i vårt land som i andra länder synes f. n. vara i stort sett enig om, att vid ventilation och uppvärmning, som motsvarar hygieniska krav, de minsta mått på bostadsrum, som i allmänhet böra godkännas, äro följande (om ventilation och uppvärmning äro otillfredsställande, bli givetvis måtten högre):

a) för höjd: vid slutet byggnadssätt 2.7 m, vid öppet byggnadssätt 2.4 m, endast i enstaka rum eller våning eventuellt lägre, dock lägst 2.1 m;

b) för golvyta: 6 kvm i rum, som bebos av ensam person, och i rum, som bebos av flera personer, 4.5 kvm för varje;

c) för utrymme: 16 kbm i rum, som bebos av ensam person, och i rum, som bebos av flera personer, 12 kbm för varje.

Det bör vidare framhållas,

att boningsrum med så små minimimått, som ovan angivits, när fråga är om familjebostad, icke böra efter en viss övergångstid tolereras, där icke lägenhet samtidigt innehåller ett större rum, lämpligt att användas som dagligrum;

att i bostadslägenhet, i vilken bor familj med mer än ett minderårigt barn, böra finnas minst två såsom boningsrum godkännbara utrymmen; samt

att det icke bör medgivas, att familj med mer än två barn inhyses i så liten bostad som ett rum och kök, utan bör sådan familj ha minst två rum och (som boningsrum användbart) kök.

Anmärkas bör dock, att här anförda hygieniska minimikrav på utrymme med nuvarande bostadsbestånd icke låta sig i full utsträckning omedelbart tillämpa, varför vederbörande myndigheter tillsvidare måste givas viss frihet vid bestämmelsernas tillämpande.

Vad beträffar de här uppställda minimikraven må framhållas, att i utlandet mångenstädes gälla strängare fordringar. Sakkunniga för bostadssociala minimifordringar å med allmänt understöd tillkommande smålägenheter föreslog i sitt betänkande den 3 december 1920 9 kvm såsom minimimått för golvyta. Alla sakkunnigutlåtanden, som i Sverige avgivits i frågan, fastslå, liksom utländska bestämmelser, att ett rums minimiutrymme vid god ventilation ej bör understiga 15—20 (25) kbm.

Bostadsutredningen för landsbygden åberopar i sitt betänkande (sid. 61) såsom skäl mot en skärpning av bestämmelserna rörande minimiluftrymd vad riksdagen år 1919 därom uttalat. Detta innebar, att luftväxlighets hastighet vore av betydelse för ett rums förmåga att tillgodose ett visst luftbehov, varför man valde den mer allmänna formuleringen, att ett boningsrum borde »med hänsyn till storlek och beskaffenhet i övrigt tillgodose minst en persons luftbehov». En fortgående lufttillförsel kan emellertid icke utan olägenhet ökas över en viss hastighet (ungefär 0.3 m/sek.), och då de flesta sakkunniga äro eniga om, att med den byggnadsteknik, som f. n. är bruklig, vid god ventilation ett utrymme av 15—20 kbm är minimum, böra förefintliga rum under dessa mått ställas på avskrivning och nya sådana ej skapas.

I yttrandena över bostadssociala utredningens förslag göras olika meningar gällande, huruvida i hälsovårdsstadgan böra meddelas endast allmänna bestämmelser om bostadsrumms storlek eller mer detaljerade sådana.

Länsstyrelsen i Kalmar län anmärker, att den föreslagna bestämmelsen är för allmänt hållen. *Medicinalrådet Herrlin, förste provinsialläkaren i Norrbottens län, stadsfullmäktige i Hälsingborg m. fl. städer* samt *Sveriges fastighetsägareförbund* yrka på införandet av minimibestämmelser i hälsovårdsstadgan. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* anser frågan därom böra ingående övervägas.

Länsstyrelsen i Malmöhus län å andra sidan finner, att det obestriddigen vore av värde för de lokala myndigheterna att kunna hänvisa till i hälsovårdsstadgan givna måttuppgifter, men att det ej borde förbises, att uppfattningen om minimifordringarna i skilda hänseenden växlade tid efter annan. Åt den praktiska tillämpningen synes det därför länsstyrelsen böra överlämnas att i varje särskilt fall träffa avgörande med ledning av i hälsovårdsstadgan uppställda allmänna regler. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* uttalar sig likaledes mot införande av minimimått i hälsovårdsstadgan. *Förste provinsialläkaren i Kalmar län* förklarar sig icke vilja anmärka på den föreslagna allmänna bestämmelsen, då enligt hans mening ökad erfarenhet om vad som kommer att åstadkommas på det bostadssociala området bör avvakts, innan densamma närmare utformas.

Stadsfullmäktige i Örebro anse ej lämpligt, att föreskrifter meddelas om minimimått, åtminstone beträffande rumshöjd och kubikinnehåll.

I yttranden av *förste provinsialläkarna i Kristianstads och Jämtlands län, stadsfullmäktige i Stockholm och Ystad* samt centralstyrelsen för *Sveriges läkarförbund* uttalas, att de av bostadssociala utredningen angivna minimimåtten äro för knappt tilltagna, även om, såsom i vissa av yttrandena framhålles, man tager i betraktande, att dessa minimimått blott äro avsedda för en viss övergångstid. *Sveriges fastighetsägareförbund* framhåller däremot, att särskilt beträffande äldre fastigheter lägre minimimått än de, bostadssociala utredningen angivit, borde tillämpas, samt påyrkar närmare utredning av frågan om minimimått.

Bostadsutredningen för landsbygden återoppar i fråga om boningsrumms storlek de i 105 § byggnadsstadgan meddelade bestämmelserna om minimihöjd i boningsrum. Då dessa bestämmelser enligt bostadsutredningens förmenande ha samma betydelse på landsbygden som i städerna och andra orter med tätare bebyggelse, föreslår bostadsutredningen, att motsvarande stadganden skola inflyta bland hälsovårdsstadgans bostadsföreskrifter för landsbygden. Dessa nya bestämmelser skola dock enligt förslaget gälla endast för nyinredda rum. Bostadsutredningens förslag upptager sålunda — förutom nuvarande bestämmelse, att varje boningsrum skall, med hänsyn till storlek och beskaffenhet i övrigt, tillgodose minst en persons luftbehov — ett nytt stadgande, enligt vilket nyinrett boningsrum i allmänhet skall ha en höjd av minst 2.40 meter, med rätt för hälsovårdsnämnden att, där så befinnes

lämpligt, i övre våningen eller i vindsrum eller eljest i enstaka rum samt i sommarstugor medgiva lägre rumshöjd, dock ej under 2.10 meter.

I flera av *yttrandena* över bostadsutredningens förslag ha uttalanden gjorts angående förslaget i denna del.

Förste provinsialläkaren i Kristianstads län finner vissa krav på minimiutrymmen oundgängliga även i fråga om det befintliga bostadsbeståndet och föreslår härutinnan för rum med eldstad 20 kubikmeter, för annat bostadsrum 15 kubikmeter samt för familjebostad ett utrymme av minst två rum och kök med tillsammans minst 35 kvadratmeters golvyta.

Jämväl *förste provinsialläkaren i Västernorrlands län* förordar minimifordringar för golvyta i boningsrum i allmänhet.

Norrbottnens läns landsting samt *förste provinsialläkaren i länet* föreslå, att den nuvarande föreskriften om en persons luftbehov preciseras till 15 kubikmeter.

Bostadsutredningens förslag om minsta höjd i boningsrum tillstyrkes av *medicinalstyrelsen*, för den händelse det icke på annat sätt än genom sådan föreskrift i hälsovårdsstadgan kan garanteras, att nyttillkommande bostadsbestånd motsvarar fordringarna beträffande minimihöjd.

Från ett par håll har förordats skärpning av de uppställda fordringarna, nämligen av *Norrbottnens läns landsting* och *förste provinsialläkaren i länet*, vilka föreslå minimihöjderna till respektive 2.50 och 2.25 meter. I flera fall förordas dock föreskriftens mildrande. Sålunda förmenar *lantbruksstyrelsen*, att minimihöjden utan olägenhet kan sättas till 2.25—2.30 meter, ävensom att hälsovårdsnämnd beträffande vindsrum särskilt i äldre byggnader bör äga rätt att medgiva lägre rumshöjd än 2.10 meter, därvid styrelsen framhåller, att det vore även ur hälsosynpunkt olämpligt att förhindra inredning av vindsrum i syfte att utvidga redan befintligt utrymme. *Länsstyrelsen i Örebro län* och *hushållningssällskapets i länet förvaltningsutskott* föreslå en minimihöjd av 2.30 meter.

I ett flertal yttranden intages emellertid en mera avvisande ståndpunkt till den av bostadsutredningen föreslagna nya bestämmelsen. Sålunda finner *förste provinsialläkaren i Älvsborgs län* bestämmelsen opåkallad och i varje fall — såsom även *förste provinsialläkaren i Kristianstads län* framhållit — av mindre betydelse ur hygienisk synpunkt än föreskrifter om golvytan, beträffande vilka förslag icke framlagts. Centralstyrelsen för *Sveriges läkarförbund* anser bestämmelsen — särskilt att vindsrum icke utan tillstånd må göras lägre än 2.40 meter — väl sträng. *Malmöhus läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* finner bestämmelsen kunna eftergivnas vad länet beträffar.

För beredande av *dagerbelysning* i boningsrum skall enligt *bostadssociala utredningens förslag* i varje sådant rum finnas fönster, som skall vara tillräckligt stort och lämpligt anbragt samt så vetta omedelbart åt det fria, att rummet erhåller god dager. Rörande detta stadgande uttalar *bostadssociala utredningen* följande:

Det har bestritts, att hittillsvarande formulering ger hälsovårdsnämnd rättighet att kräva god dager, om fönstren äro tillräckligt stora och lämpligt placerade å väggen och alltså bristen på dager betingas av omständigheter, belägna utom lägenheten. En fullt klar bestämmelse bör därför ges. I enlighet med den föreslagna formuleringen av ifrågavarande stadgande lär hälsovårdsnämnd kunna göra föreläggande om åtgärder icke blott inomhus utan jämväl utomhus för förbättring av dålig dager i en lägenhet.

I yttrande över bostadssociala utredningens förslag ifrågasätter *professorn Wirgin* möjligheten av att i praktiken tillämpa bestämmelsen, att fönster skall så vetta omedelbart åt det fria, att rummet erhåller god dager. Inneböörden av god dager i ett rum torde nämligen vara, framhåller *Wirgin*, att större delen av rummets vägg- och golvytor erhålla direkt himmelsbelysning och att himmelen synes åtminstone från den större delen av rummet. Sådan god dager torde emellertid som regel kunna beredas endast boningsrum på landet, i mindre städer samt förstadssambällen och dylika orter, däremot långt ifrån alltid boningsrum i större städer. *Wirgin* föreslår alltså, att ifrågavarande bestämmelse ersättes med ett stadgande, att hälsovårdsnämnden, då omständigheterna därtill föranleda, må föreskriva om åtgärders vidtagande till förbättring av dagertillförsehn och beredande av tillfredsställande konstgjord belysning i bonings- och arbetsrum.

Medicinalstyrelsen framhåller, att hälsovårdsnämnderna böra lämnas anvisning att vid tillämpning av denna bestämmelse taga skäligen hänsyn till breddgrad och fönsters orientering till väderstreck.

I några yttranden framställas krav på förtydligande av bestämmelsen om god dager. *Medicinalrådet Herrlin* anser sålunda, att i hälsovårdsstadgan bör angivas, genom vilka fönsteranordningar kravet på god dager skall anses vara uppfyllt. *Förste provinsialläkaren i Norrbottens län* yrkar på fastställdhet av ett genomsnittligt minimimått för den dager, som skall tillföras rummet genom dess fönster. Ej heller *förste provinsialläkaren i Stockholms län* finner den föreslagna bestämmelsen tillräckligt klar och tydlig.

Sveriges fastighetsägareförbund hemställer, att bestämmelsen gives sådant innehåll, att därav framgår, att fastighetsägare icke kan förklaras skyldig bekosta sådana dagerförbättrande åtgärder, vilka måste företagas på annan fastighet än hans egen.

Länsstyrelsen i Blekinge län föreslår, att i samband med förevarande bestämmelse angives, i vad mån rum kan vara avdelat utan att den inre delen av rummet skall anses såsom särskilt rum.

Bostadsutredningens för landsbygden förslag innehåller rörande dagerbelysning, att boningsrum skall vara försett med fönster, som skall vara tillräckligt stort och lämpligt anbragt samt vetta omedelbart åt det fria ävensom vara så anordnat, att rummet erhåller god dager. Härutinnan yttrar *bostadsutredningen*:

I avseende å dager innehåller hälsovårdsstadgan för närvarande bestämmelser om dels att fönster skall finnas dels ock att detsamma skall vara tillräckligt stort och lämpligt anbragt samt så anordnat, att rummet erhåller god dager. Det synes lämpligt, att dessa föreskrifter kompletteras med be-

stämmelse därom, att fönster skall vetta omedelbart åt det fria, varigenom föreskrifterna för landsbygden skulle komma att överensstämma med de bestämmelser, som gälla för städerna. Det lär knappast vara mindre befogat att förbjuda sekundär dagerbelysning av boningsrum på landsbygden än i städerna. Bestämmelsen bör få tillämpning även å redan befintliga bostäder.

Vad angår *yttrandena* över bostadsutredningens förslag, anser *byggnadsstyrelsen* att för tillgodoseende av dager i bostadslägenhet åtminstone ett av rummen i sådan lägenhet bör ha fönster mot soligt väderstreck. *Länsarkitekten i Kopparbergs och Västmanlands län* föreslår bestämmelse därom, att vid nybyggnad bostadslägenhet icke får förläggas så, att densamma vetter endast mot norr.

Norrbottnens läns landsting anser föreskriften om fönster alltför obestämd samt föreslår, att fönsterytan bestämmes till minst en tolvtedel av golvytan i äldre rum och en åttondedel av golvytan i nybyggda rum.

Svenska lantarbetsgivarnes centralförening framhåller, att därest bestämmelserna om fönsters storlek och placering skulle nödvändiggöra flyttning och utökning av fönster i äldre hus, som i övrigt uppfylla de uppställda kraven, detta innebure »större våld än nöden krävde».

Beträffande *luftväxling* stadgas i *bostadssociala utredningens förslag*, att boningsrum skall kunna erhålla nödig luftväxling genom fönster eller annan för ändamålet lämplig anordning. Härom anför *bostadssociala utredningen*:

I fråga om luftväxling gäller det att kunna på kort tid få ut all innevarande luft och få den ersatt med frisk, varför åtminstone bör fordras, att ett fönster kan öppnas samt att luften i rummet hålles i en sakta rörelse, vilket är en betingelse för att vistelsen i rummet skall kännas behaglig och arbetsförmågan hos dem, som där uppehålla sig, icke skall bliva ogynnsamt påverkad av den genom sitt stillastående omkring människokroppen varma och fuktiga luften. En fullgod anordning av luftväxlingen förutsätter möjligheter dels för fortgående evakuering och dels för friskluftsintag, båda reglerbara efter de utom bostaden och inne i rummet rådande klimatiska förhållandena. När det gäller gamla hus, torde dock enbart fönstervädring i allmänhet få godkännas. Ett oeftergivligt krav är emellertid då, att fönstren så anordnas, att genom dem luftens rörlighet inne i rummet kan säkras. Det synes böra vara den, som utthyr lägenheten, som bör svara för anordningar, genom vilka det blir möjligt att reglera storleken av den springa, som inläpper frisk luft, vare sig denna åstadkommes genom friskluftventil eller fönster. I det föreslagna stadgandets formulering tages hänsyn till möjligheten av särskilda tekniska lösningar av ventilationsproblemet i speciella fall.

I *yttrande* över bostadssociala utredningens förslag gör *medicinalstyrelsen* gällande, att då snabb luftväxling under nu rådande förhållanden i regel sker genom fönstervädring, gällande bestämmelse bör bibehållas samt att, om i särskilda fall annan teknisk anordning vidtages till möjliggörande av snabb utvädring, sådan dock kan efter prövning av hälsovårdsnämnden godkännas. Liknande uppfattning uttalas av *länsstyrelsen i Stockholms län*.

Att ett boningsrum skall kunna hastigt utvädras genom fönster, oavsett vilka anordningar, som för övrigt finnas för ventilation, framhållas av *förste*

provinsiälläkarna i flera län, stadsfullmäktige i åtskilliga städer och centralstyrelsen för Sveriges läkarförbund samt hyresgästernas riksförbund.

Medicinalrådet Herrlin yttrar, att fönster i boningsrum bör vara så anordnat, att nödig luftväxling därigenom kan åstadkommas samt att i boningsrum, som saknar egen eldstad, därjämte bör finnas reglerbar anordning för friskluftsintag och evakuering.

Förste provinsiälläkaren i Blekinge län förklarar, att möjlighet till rationellt genomförd luftväxling genom fönster båtar föga, om, såsom förhållandet är särskilt i vissa äldre lägenheter, de inneboende ha en bestämd motvilja mot vädring genom fönster. Enligt förste provinsiälläkarens uppfattning bör därför, när det gäller gamla hus, möjlighet till vädring enbart genom fönster icke kunna godkännas.

Enligt den bestämmelse i *bostadssociala utredningens förslag*, som avser uppvärmning, skall boningsrum kunna hållas tillbörligt varmt. Vidare föreskrives, att då boningsrum användes under den kalla årstiden, rummet skall vara försett med tjänlig eldstad eller annan ur hälsosynpunkt tillfredsställande anordning. Under den kalla årstiden skall fönster vara tillräckligt värmeisolerande (dubbelfönster eller annan lika tjänlig anordning). *Bostadssociala utredningen* yttrar härutinnan:

Enligt nu föreslagen bestämmelse kan fastighetsägare, då fastigheten har centraluppvärmning, åläggas ej endast att ha sådan anläggning, att lägenhet genom densamma kan tillfredställande uppvärmas, utan även att hålla anläggningen i tillbörlig funktion. Även i formuleringen av bestämmelsen toges hänsyn till möjligheten av särskilda tekniska lösningar i speciella fall. Bestämmelsen om dubbelfönster är ej ovillkorlig men dock verksam, i det kravet på tillräcklig värmeisolering är framskjutet såsom den egentliga fordringen. Det är i äldre bostäder av dålig kvalitet ej ovanligt, att dubbelfönster förefinnas, som äro så usla, att de icke fylla sitt ändamål.

Mot bostadssociala utredningens förslag ha i åtskilliga yttranden gjorts erinringar. Sålunda anmärker centralstyrelsen för Sveriges läkarförbund beträffande föreskriften, att boningsrum, då det användes under den kalla årstiden skall vara försett med tjänlig eldstad eller annan lämplig anordning, att en dylik uppdelning efter årstiden ej bör ske. Centralstyrelsen erinrar, att uppvärmningen av bostaden i allmänhet börjar i september eller till och med tidigare samt slutar i maj—juni, varför man ej kan säga, att alla de månader bostaden behöver uppvärmning höra till den kalla årstiden. Liknande synpunkter framföras av förste provinsiälläkarna i Stockholms, Kopparbergs och Norrbottens län, stadsfullmäktige i Stockholm och Sundbyberg samt hyresgästernas riksförbund.

Vidare påpekar centralstyrelsen, att, även om ett eller flera boningsrum ej under den kalla årstiden begagnas till bostad, skola de dock vid behov kunna uppvärmas för att ej utkyla grannbostäder. Varje boningsrum bör fördenskull vara försett med lämplig värmeanordning, dock att dylik anordning kan saknas, om rummet ändå kan hållas tillräckligt varmt. — I liknande riktning uttala sig förste provinsiälläkaren i Kopparbergs län samt stadsfull-

måktige i Stockholm och Sundbyberg. Även förste provinsialläkaren i Norrbottens län anmärker på begränsningen till fall, då boningsrum användes.

Styrelsen för Sveriges fastighetsägareförbund framhåller, att ett rum kan hållas tillbörligt varmt, utan att fönstren äro värmeisolerande. Vid sådant förhållande synes det styrelsen, som om den därvidlag föreslagna bestämmelsen skulle kunna medföra, att ägare av äldre fastigheter i stor utsträckning tvingades att på fönsteranordningar nedlägga onödiga kostnader till betydande belopp.

Kommunalfullmäktige i Skellefteå landskommun föreslå, att i förevarande stadgande även meddelas föreskrifter om värmeisolering av väggar.

Bostadsutredningen för landsbygden föreslår till nuvarande stadgande om boningsrums uppvärmning ett tillägg av innehåll, att då boningsrum användes under den kalla årstiden, det skall vara försett med dels tjänlig eldstad, så framt icke andra verksamma och ur hälsosynpunkt ändamålsenliga anordningar för rummets uppvärmning vidtagits, dels ock dubbelfönster. Om förslaget i denna del anför bostadsutredningen:

Enligt hälsovårdsstadgan skall varje boningsrum vara så anordnat, att det kan hållas tillbörligt varmt. Bostadsutredningen har funnit sig böra föreslå en konkretisering härav medelst uttrycklig föreskrift, att tjänlig eldstad eller annan lämplig uppvärmningsanordning ej får saknas i boningsrum, som användes under den kalla årstiden. Härmed avses jämväl att uttrycka, att uppvärmningsanordningen skall vara ändamålsenlig. Den må alltså ej vara sådan, att den förorsakar förskämning av luften eller fuktighet i rummet, ej heller får den av någon annan anledning vara olämplig ur hälsosynpunkt. Vidare synes det lämpligt, att föreskrifterna om fönster kompletteras med bestämmelser angående dubbelfönster i rum, som användas under den kalla årstiden. De nu föreslagna bestämmelserna böra få tillämpning även å redan befintliga bostäder.

Bestämmelsen om uppvärmningsanordningar har i yttrandena över bostadsutredningens förslag i allmänhet icke mött någon erinran. Dock föreslår förste provinsialläkaren i Kristianstads län, att förbud stadgas mot användning av eldstad, som åstadkommer förskämning av luften, varmed åsyftas fotogenkamin. Vidare uttalar förste provinsialläkaren i Malmöhus län, att föreskriften synes uppmuntra till kringgående och fördenskull bör utgå eller ersättas endast med en föreskrift, att uppvärmningsanordningar böra vara av tjänlig och hygieniskt sett tillfredsställande beskaffenhet, i vilket fall fordringarna på anordningarnas beskaffenhet skulle kunna lämpas efter rummets faktiska användning.

Bestämmelsen om dubbelfönster har däremot från några håll avstyrkts. Länsstyrelsen i Södermanlands län förklarar sig sålunda icke kunna biträda förslaget i denna del, enär tillämpningen av ett sådant stadgande skulle, åtminstone i rikets sydligare delar, i många fall avsevärt försämra de bostadshygieniska förhållandena. Jämväl Malmöhus läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott finner bestämmelsen opåkallad.

Svenska lantarbetsgivarnes centralförening uttalar, att allmänt och omedelbart anskaffande av innanfönster skulle vara i viss mån obehövt, särskilt i landets sydligare delar.

Förste provinsialläkaren i Älvsborgs län finner föreskriften om dubbelfönster icke höra hemma i hälsovårdsstadgningen.

Rörande skydd mot **fuktighet** upptages i *båda förslagen* gällande stadgande, att boningsrum skall vara så anordnat, att det bereder erforderligt skydd mot fuktighet. I denna del har någon erinran icke framställts.

Vad angår skydd mot **olägenheter från grund** stadgas i *bostadssociala utredningens förslag*, att golv i boningsrum skall vara av lämpligt material samt att det genom sin beskaffenhet och sitt läge i förhållande till markytan skall bereda erforderligt skydd mot kyla och fukt från grunden. *Bostadssociala utredningen* påpekar, att föreskriften om »lämpligt material» avser främst dess värmeledande förmåga samt vidare golvytans beskaffenhet med hänsyn till rengöringsmöjligheterna. Beträffande föreskriften om skydd mot kyla och fukt från grunden uttalar bostadssociala utredningen, att för nybyggnader bestämmelser härutinnan återfinnas i byggnadsstadgan men att för redan befintliga byggnader bestämmelser syntes behövliga i hälsovårdsstadgan.

I *yttrande* över bostadssociala utredningens förslag förmenar centralstyrelsen för *Sveriges läkarförbund*, att om vid sidan av de allmänna bestämmelserna angående byggnad, som inrymmer boningsrum, särskilda bestämmelser skola meddelas angående golv, dess material, beskaffenhet i övrigt och läge i förhållande till markytan, vissa andra detaljer borde med samma rätt vara i behov av föreskrifter, exempelvis ytterväggars material, tjocklek och konstruktion m. m. — Liknande uppfattning uttalas av *stadsfullmäktige i Stockholm, Sundbyberg och Uppsala*.

Hysesgästernas riksförbund anser, att minimimått för golvet höjd över marken bör fastställas. — *Stadsfullmäktige i Linköping* förorda en bestämmelse angående förbud mot bostadsrumms belägenhet under markens yta.

Vad beträffar äldre hus, synes det styrelsen för *Sveriges fastighetsägareförbund*, att en strikt tillämpning av de av bostadssociala utredningen föreslagna bestämmelserna i många fall skulle åsamka ägare av sådana hus högst betydande kostnader. Ett omändrande av en lägenhet, vars golv genom sin beskaffenhet eller genom att ej befinna sig på föreskriven höjd i förhållande till yttermarken icke bereder erforderligt skydd mot kyla, ställer sig i regel mycket dyrbart och torde till och med ibland visa sig tekniskt ogenomförbart. Styrelsen hemställer om mindre stränga bestämmelser beträffande äldre fastigheter.

Bostadsutredningen för landsbygden föreslår i fråga om skydd mot olägenheter från grund viss skärpning av gällande bestämmelser rörande golv i boningsrum och kök samt yttrar härutinnan:

Beträffande golv innehåller hälsovårdsstadgan redan nu den föreskriften, att golvet i nyinrett boningsrum eller kök skall ligga minst 30 cm högre än den angränsande markens yta. Hälsovårdsnämnd äger dock för särskilt fall medge att, därest nödiga försiktighetsmått vidtagas, golvet i kök lägges lägre än vad nyss sagts. Bostadsutredningen föreslår, att detta stadgande om golvs läge i förhållande till markytan kompletteras med föreskrift om golvs beskaffenhet av innebörd, att golv skall utgöras av trä eller annat lika tjän-

ligt material med trossfyllning eller däremot svarande anordning. I fråga om hälsovårdsnämnds befogenhet att medge dispens från föreskriften angående golvs läge i förhållande till markytan, synes tillräcklig anledning saknas att, såsom nu är fallet, denna befogenhet begränsas att avse allenast kök. Köket användes nämligen på landsbygden ej blott för matlagning och därmed sammanhängande göromål utan ofta är köket dessutom det rum, där familjen för det mesta uppehåller sig, där barnen leka under den tid, de vistas inomhus m. m. Framhållas må dock, att givetvis den ökade befogenheten för hälsovårdsnämnderna att medge, att golv lägges lägre än 30 cm över den angränsande markens yta, som bostadsutredningen alltså ifrågasätter, måste utövas med urskillning och försiktighet, vilket bostadsutredningen sökt ge uttryck för i författningstexten genom att tillåta dylikt medgivande endast »i undantagsfall» och »då särskilda omständigheter därtill föranleda». Bestämmelserna om golv böra endast göras tillämpliga i avseende å nyinredda rum.

Bostadsutredningens förslag angående golv har i flera av *yttrandena* kritiserats. Sålunda finner *byggnadsstyrelsen* den föreslagna lydelsen av bestämmelsen vara ur byggnadsteknisk synpunkt oriktig och icke motsvara sitt syfte. Centralstyrelsen för *Sveriges läkarförbund* anser ett förtydligande av bestämmelsen önskvärt därutinnan, att med golvet höjd över marken avsåges avståndet från bjälklagets underkant till marken. *Förste provinsialläkaren i Uppsala län* uttalar, med instämmande av *länstyrelsen i samma län*, att bestämmelsen borde fullständigast med föreskrift om luftrum mellan marken och golvet bjälklag, där källare icke funnes under golvet. *Norrbottens läns landsting* och *förste provinsialläkaren i länet* framhålla, att en inom länet bruklig fyllningsmetod, s. k. mullbänk, måste anses utgöra en mot trossfyllning svarande anordning, men att denna metod icke borde tillåtas av hygieniska skäl. Vidare göra de gällande, att tvingande skäl till undantag beträffande golvet höjd över markytan icke kunna finnas och att bestämmelsen om sådan höjd därför bör vara ovillkorlig. *Malmöhus läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* förmenar, att för länets del bestämmelsen om golvet höjd över marken i allmänhet torde kunna eftergivnas.

I den bestämmelse, som av *bostadssociala utredningen* föreslagits i fråga om skydd mot *olägenheter från angränsande utrymmen*, föreskrives, att boningsrum icke må ligga över, under eller intill lokal, i vilken dålig lukt, giftiga gaser, vattenånga, stark värme eller kyla eller irriterande buller förekomma, så framt icke skyddande anordningar vidtagits, som hindra ifrågavarande olägenhet att besvära rummet. Såsom exempel på lokaler, från vilka olägenheter i särskilt hög grad behöva befaras, nämner *bostadssociala utredningen* garage, värmecentral, kylanläggning, fabrikslokal, tvättstuga o. dyl.

I detta sammanhang torde få erinras om vissa bestämmelser i 17, 18 och 24 §§ hälsovårdsstadgan, vilka åberopas i yttranden över bostadssociala utredningens förslag till bestämmelser om olägenheter från angränsande utrymmen. Enligt 17 § 1 mom. får stall ej inrättas i byggnad, som inrymmer boningsrum, och enligt 18 § 1 mom. må någon ej hålla nötkreatur eller svin i byggnad, som inrymmer boningsrum, eller i trångt bebyggd gård. I 24 § 1 mom. föreskrives, att hälsovårdsnämnden skall vaka över att fabriker och

näringar icke inrättas eller drivas så att de medföra sanitära olägenheter för närboende eller det allmänna, vare sig genom spridning av damm, rök eller ånga i större myckenhet eller av elak lukt eller genom utsläppande av giftiga gaser eller illaluktande avloppsvatten eller ock genom åstadkommandet av buller eller dylikt. Förefinnes sådan olägenhet, skall nämnden tillhålla vederbörande att vidtaga tjänliga åtgärder för dess avhjälpan. Verkställes ej av hälsovårdsnämnden anbefalld åtgärd inom tid, som nämnden föreskriver, och är den anmärkta olägenheten svår, må nämnden äga tillsvidare förbjuda fabriken eller näringens drivande.

Vad angår *yttrandena* över bostadssociala utredningens förslag i förevarande del, erinrar centralstyrelsen för *Sveriges läkarförbund*, att olägenheter, vilka härröra från själva fastigheten, såsom värmecentral, tvättstuga m. m., kunna beivras med stöd av 8 § 1 mom. hälsovårdsstadgan samt olägenheter från fabriker och näringar enligt 24 § samma stadga. Centralstyrelsen, som jämväl hänvisar till 17 och 18 §§, anser, att de föreslagna bestämmelserna ej äro av behovet påkallade. Till samma uppfattning ansluta sig *stadsfullmäktige i Stockholm* och *Sundbyberg*. Även *medicinalrådet Herrlin* anser bestämmelserna böra utgå. Enligt Herrlins förmenande tillgodoses det skydd, som är avsett att beredas, dels genom 24 § och dels, i vad avser grannar inom byggnaden, genom särskilt stadgande i förslaget.

Styrelsen för *svenska stadsläkarföreningen* påpekar, att enligt den föreslagna bestämmelsen det torde bliva boningsrummet, som får vika för fabrikslokalen, under det att enligt 17 § stall och enligt 24 § fabriksanläggning skall vika för boningsrum. Enligt styrelsens förmenande måste överensstämmelse skapas mellan å ena sidan den föreslagna bestämmelsen samt å andra sidan 17 och 24 §§. Samma ståndpunkt intages av *förste stadsläkaren i Norrköping*, med vilken *stadsfullmäktige därstädes* instämma.

Styrelsen för *Sveriges fastighetsägareförbund* anser vad styrelsen andragit beträffande stadgandet om olägenheter från grund i tillämpliga delar kunna anföras även med avseende å förevarande bestämmelse. Styrelsen framhåller dessutom, att bestämmelsen blivit så avfattad, att därest fastighet, innehållande boningsrum, gränsar intill annan fastighet, varest finnes lokal, i vilken irriterande buller eller dylikt förekommer, och boningsrummen äro belägna intill sagda lokal, risk föreligger, att ägaren av den förstnämnda fastigheten, därest han fortfarande vill uthyra boningsrummen såsom sådana, anses vara skyldig bekosta anordningar, som hindra ifrågavarande olägenhet att besvära rummen. Detta synes styrelsen icke vara riktigt. Tvärtom anses ägaren av den fastighet, från vilken olägenheterna härröra, böra bekosta sagda anordningar.

I vissa yttranden uttalas farhåga för att ordet intill i ifrågavarande bestämmelse tolkas så, att bestämmelsen blir tillämplig endast å invid boningsrum liggande lokal, vilket icke anses tillräckligt effektivt. Omformulering av bestämmelsen har med anledning härav påkallats av *medicinalstyrelsen, länsstyrelsen i Jönköpings län* och *förste provinsialläkaren i Norrbottens län*.

Bostadsutredningen för landsbygden föreslår rörande skydd mot olägenheter från angränsande utrymnen förbud mot bostadslägenhets förläggande invid stall, fähus eller svinhus, så framt ej betryggande anordningar vidtagits, vilka hindra luften från stallet, fähuset eller svinhuset att genom golv, tak, dörr eller väggar intränga i lägenheten. Angående den härutinnan föreslagna bestämmelsen yttrar *bostadsutredningen*:

I den vid internationella arbetskonferensen år 1921 antagna rekommendationen angående lantarbetarnas bostads- och sovplatsförhållanden uttalades, att stall, ladugårdar eller öppna skjul ej borde få användas till beredande av sovplats åt arbetarna. I hälsovårdsstadgan för landet finnes för närvarande ej någon föreskrift om belägenheten av stall m. m. i förhållande till bostadslägenheter, så framt man ej såsom dylik räknar bestämmelsen i 48 §, varigenom förbjödes sådan förläggning av avträde, urinkur, stall, fähus, svinhus ävensom gödselstad eller annat upplag av spillning, att flytande orenlighet därifrån kan utbreda sig till bostadshus. I hälsovårdsstadgan för stad äro däremot i 17 och 18 §§ vissa föreskrifter meddelade i ifrågavarande hänseende. Att på landsbygden förbjuda bostadslägenheter i byggnader, som tillika innehålla stall eller dylikt, lär knappast kunna ifrågakomma, särskilt som man måste befara att härigenom utvecklingen skulle kunna klavbindas på ett icke önskvärt sätt. Det kan påpekas, att man på sina håll under senare tid haft uppmärksamheten riktad på och bedrivit propaganda för sammanbyggda bostads- och ekonomihus. Emellertid äro otvivelaktigt bostäder, som stå i direkt förbindelse med stall, fähus eller svinhus, olämpliga ur hälsosynpunkt. Förbud lär därför böra meddelas mot bostadslägenhets förläggning över eller invid stall, fähus eller svinhus, så framt ej betryggande anordningar vidtagits, vilka hindra luften från stallet, fähuset eller svinhuset att genom golv, tak, dörr eller väggar intränga i lägenheten. Anmärkas må, att på grund av en sådan föreskrift hinder ej möter att bereda djurskötare tillfällig sovplats i en i direkt förbindelse med djurstallet stående kammare, men däremot förbjödes användandet av en sådan kammare till stadigvarande bostad. Bestämmelsen bör få tillämpning även å redan befintliga bostäder.

I *yttrandena* över bostadsutredningens förslag har förevarande bestämmelse i allmänhet vunnit tillstyrkan. I några yttranden föreslås dock en skärpning av bestämmelsen. Sålunda förmenar *länsarkitekten i Kopparbergs och Västmanlands län*, att bestämmelsen är otillräcklig samt föreslår att, såsom fallet är i flera länder, bostadslägenhet icke får sammanbyggas med lokalitet, varom här är fråga. *Norrbottens läns landsting* och *förste provinsialläkaren i länet* anse det icke tillrädligt, att undantag från förbudet medges under några förhållanden. *Förste provinsialläkaren i Älvsborgs län* motiverar samma åsikt därmed att det vore oklart och kunde bliva omtvistat, vad som utgjorde betryggande anordningar. *Förste provinsialläkaren i Kronobergs län* förordar skärpning därhän, att stall, fähus och svinhus samt gödselstad, urinbrunn och liknande upplag skola ligga minst 6 meter från bostad.

Å andra sidan föreslår *förste provinsialläkaren i Stockholms län* begränsning av förbudet till att gälla belägenhet omedelbart över eller invid stall o. s. v., varjämte *Västmanlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* förordar, att bestämmelsen ovillkorligt tillämpas endast på nybyggnader och i övrigt endast då så med hänsyn till kostnaderna rimligen borde kunna ske.

Såsom redan nämnts har *bostadssociala utredningen* föreslagit, att samtliga bestämmelserna angående boningsrum även skola gälla kök, som användes eller kan användas till boningsrum. Beträffande s. k. kokvråar och dylika utrymmen, som till följd av sin litenhet icke kunna användas såsom boningsrum, skola emellertid enligt förslaget endast de bestämmelser gälla, som avse luftväxling och olägenheter från angränsande utrymmen. Härutinnan anför *bostadssociala utredningen*:

Kokvråar och dylika utrymmen medges få sakna fönster, dock endast under vissa förutsättningar. Kokvråar utan fönster, som icke böra förekomma i familjebostäder, där husmodern skall tillbringa en ej obetydlig del av dagen med matlagning, ha ofta gett anledning till dålig lukt, i fall då ventilationen ej varit väl ordnad. Viktig är därför en noggrann kontroll rörande både anläggning och drift av luftväxlingsanordningar. Byggnadsnämnd och hälsovårdsnämnd böra här samarbeta.

I yttrande över bostadssociala utredningens förslag i denna del erinrar *medicinalstyrelsen*, att jämväl bestämmelserna om uppvärmning, skydd mot fuktighet samt skydd mot olägenheter från grunden böra gälla beträffande sådant till matlagning avsett utrymme, som ej kan användas till bostad. Samma erinran framställes av *förste provinsialläkaren i Norrbottens län* och *svenska teknologföreningen*. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* uttalar, att frågan vore värd att övervägas.

I några yttranden kritiseras, att fönster icke föreskrives för kokvrå. *Förste provinsialläkaren i Stockholms län* ifrågasätter sålunda, om icke detta är en onödig eftergift för den moderna, ofta nog alltför trånga bostaden. Å andra sidan anses kokvrå med fönster ej behöva ha imventil. *Förste provinsialläkaren i Uppsala län* yttrar, att kokvrå utan fönster endast bör tillåtas i förening med enkelrum. *Stadsfullmäktige i Uppsala* anse den fordran böra uppställas, att, om vid ny- eller ombyggnad kokvrå, som genom hel vägg är skild från bostadsrum, inredes i en lägenhet om mer än ett rum, kokvrån skall vara försedd med fönster.

Medicinalrådet Herrlin föreslår, att förevarande stadgande gives det innehållet, att vad i 8 § sägs om boningsrum ock skall gälla kök, som har den för boningsrum föreskrivna storleken, att kokvrå skall vara försedd med anordning för friskluftstillförsel och imavlopp samt att för kokvrå i övrigt skola gälla bestämmelserna om uppvärmning, skydd mot fuktighet samt skydd mot olägenheter från grunden, dock att golvet må utgöras av annat lämpligt material än trä.

Svenska stadsläkarföreningen liksom *stadsfullmäktige i Norrköping* påyrka, att mera detaljerade föreskrifter angående kokvråar utarbetas.

Sveriges fastighetsägareförbund hemställer, att de föreslagna bestämmelserna icke givas tillämpning å kokvråar i äldre hus.

Bostadsutredningen för landsbygden, som föreslagit att bestämmelserna om boningsrum även skola gälla kök som användes till bostad, yttrar i denna del:

Enligt gällande bestämmelser skall vad om boningsrum sägs ock gälla om kök, som användes till bostad eller tillhör bostadslägenhet. I bostads-

utredningens förslag jämställas kök med boningsrum allenast om det användes till bostad. I vissa landsdelar förekomma s. k. farstukök, som särskilt sommartid användas för matlagning. I de fall, då dessa kök ej användas såsom egentliga boningsrum och därför närmast äro att betrakta såsom förstugor, äro de icke enligt bostadsutredningens förslag jämställda med boningsrum.

I några av *yttrandena* har bostadsutredningens förslag i sistberörda del mött erinringar.

Byggnadsstyrelsen anser, att regeln om köks likställande med boningsrum borde utsträckas till hälsovårdsstadgan i dess helhet.

Förste provinsialläkaren i Stockholms län förordar, att ifrågavarande bestämmelse såsom hittills får gälla kök, som tillhör bostadslägenhet, oavsett om detsamma användes till bostad.

Länsstyrelsen i Malmöhus län finner det egendomligt, att sådana föreskrifter som de rörande rumshöjd, dager och olägenheter från angränsande utrymmen föreslagna icke skola vara tillämpliga å kök även om detta icke användes till bostad. *Förste provinsialläkaren i samma län* förordar, att inskränkingen »som användes till bostad» utgår, då de s. k. farstuköken, till vilka bostadsutredningen tagit hänsyn vid ändringsförslaget, icke kunna be-tecknas som kök.

Efter de allmänna bestämmelserna om byggnad, som inrymmer boningsrum, torde i bostadsparagraferna såsom ett andra moment upptagas bestämmelser om boningsrums storlek, dagerbelysning och luftväxling samt dess skydd mot fuktighet, olägenheter från grund och olägenheter från angränsande utrymmen. Tillika torde i samma moment angivas de föreskrifter, vilka skola vara tillämpliga å kök och annat särskilt för matlagning avsett utrymme.

Vad först angår boningsrums storlek, innehåller byggnadsstadgan för nybyggnader och därmed jämförliga byggnadsföretag föreskrifter om minimihöjd i boningsrum, nämligen i 51 § beträffande städer och stadsliknande samhällen samt i 105 § i fråga om den egentliga landsbygden. Föreskrifterna rörande den egentliga landsbygden gälla dock endast sådant område, för vilket fastställts byggnadsplan eller utomplansbestämmelser. I gällande hälsovårdsstadga, som närmast har avseende å det befintliga bostadsbeståndet, äro måttbestämmelser ej meddelade i fråga om boningsrums storlek utan stadgas allenast, att boningsrum med hänsyn till storlek och beskaffenhet i övrigt skall tillgodose minst en persons luftbehov. Bostadssociala utredningen, som anser måttbestämmelser icke böra införas i hälsovårdsstadgan, föreslår i förevarande hänseende ett stadgande, enligt vilket boningsrum skall hava sådan storlek, att den boende icke genom brist härutinnan utsättes för sanitär olägenhet. Bostadsutredningen för landsbygden förordar beträffande det befintliga bostadsbeståndet bibehållande av gällande stadgande i hälsovårdsstadgan oförändrat men föreslår i fråga om boningsrum, som nyinredes, att bestämmelser motsvarande de i 51 § byggnadsstadgan meddelade inflyta i hälsovårdsstadgan, varigenom enahanda före-

skrifter om minimihöjd i boningsrum skulle bli tillämpliga å den egentliga landsbygden i sin helhet. Under den utredning, som verkstälts i ärendet, har från vissa håll yrkanden framställts om införande i hälsovårdsstadgan av måttbestämmelser å boningsrum för såväl höjd som golvyta och utrymme i övrigt. Å andra sidan ha från flera håll uttalanden gjorts mot införandet av dylika bestämmelser i hälsovårdsstadgan. I överensstämmelse med vad jag tidigare yttrat i fråga om lämpligheten överhuvudtaget att i hälsovårdsstadgan meddela precisa bestämmelser måste jag för egen del ansluta mig till den ståndpunkt, som kommit till uttryck i sistnämnda uttalanden. Enligt min mening bör sålunda hälsovårdsstadgan i fråga om boningsrums storlek allenast innehålla en mera allmän bestämning. Å medicinalstyrelsen bör det emellertid ankomma att med ledning av de i byggnadsstadgan angivna måttbestämmelserna samt de på frågan i övrigt inverkan omständigheterna utarbete de närmare anvisningar rörande boningsrums storlek, som kunna vara erforderliga till ledning för hälsovårdsnämnderna och de andra organ, som arbeta i folkhälsans tjänst. Ett dylikt tillvägagångssätt medger en i förevarande hänseende påkallad anpassning efter de växlande tids- och ortsförhållandena. Det nu anförda torde äga sin giltighet även med avseende å sådant område, inom vilket byggnadsstadgan ej är tillämplig. Det synes mig ej heller påkallat, att på sätt bostadsutredningen för landsbygden föreslagit för sådant område införa vissa byggnadsbestämmelser i hälsovårdsstadgan. Vad angår den närmare utformningen av den bestämmelse i hälsovårdsstadgan, som skall ha avseende å boningsrums storlek, lär det ej vara riktigt att, såsom gällande hälsovårdsstadga innehåller, anknyta bestämningen härutinnan till en persons luftbehov. Lufttillgången för en person, som vistas inomhus, är visserligen i första hand beroende på rummets storlek. Men väsentligen inverkar härvid tillförseln av luft utifrån, och denna tillförsel kan icke utan olägenhet ökas över en viss grad. För övrigt torde möjligheten av att tillgodose en persons luftbehov ej enbart vara utslagsgivande vid bestämmande av boningsrums storlek. Jämväl i andra avseenden än i fråga om luftförskämning torde sanitära olägenheter, varå avseende bör fästas, kunna uppkomma till följd av alltför begränsat utrymme. Nu anförda synpunkter synas mig ha kommit till uttryck i bostadssociala utredningens förslag i förevarande del, vilket jag därför kan förorda med viss jämkning av formell art. För såväl stad som landsbygden bör sålunda enligt min mening föreskrivas, att boningsrum skall hava sådan storlek, att däri boende icke genom bristande utrymme hos rummet utsättes för sanitär olägenhet.

Beträffande boningsrums dagerbelysning skilja sig de för stad och landsbygden i gällande hälsovårdsstadga givna bestämmelserna blott därutinnan, att för landsbygdens del saknas den för stad meddelade bestämmelsen, att fönster skall vetta omedelbart åt det fria. Bostadsutredningen för landsbygden har nu föreslagit komplettering av bestämmelsen för landsbygden i detta avseende. Häremot torde intet vara att erinra. Bostadssociala utredningens förslag innebär en skärpning av förstnämnda bestämmelse därhän, att fönster skall så vetta omedelbart åt det fria, att rummet erhåller

god dager. Av en dylik bestämmelse skulle följa, att vid bedömande av om fönster skall anses skänka rummet erforderlig dager hänsyn jämväl skall tagas till förhållandena i omgivningen. Förefinnes således utanför ett fönster föremål, som så skymmer att rummet till följd därav ej erhåller god dager, skall fönstret ej kunna godkännas i förevarande hänseende. En bestämmelse med en dylik innebörd synes mig riktig, och några vägande erinringar mot densamma ha ej heller framförts. Tydligt torde emellertid vara, att hälsovårdsnämnderna vid tillämpningen av en sådan bestämmelse, särskilt i fråga om det befintliga bostadsbeståndet, böra iakttaga varsamhet, så att ej fastighetsägarna onödigtvis drabbas av kostnader. Klart synes även vara, att fastighetsägare icke bör kunna föreläggas åtgärder, som måste företagas på annan fastighet än hans egen. Till bostadssociala utredningens förslag om boningsrums dagerbelysning kan jag således ansluta mig, och anser jag någon olikhet härutinnan icke böra råda mellan stad och landsbygden.

Såsom anordning för luftväxling i boningsrum kan enligt gällande bestämmelser endast öppningsbart fönster godkännas. Härutinnan föreslås av bostadssociala utredningen den ändring, att med sådant fönster skall i förevarande hänseende jämställas annan för ändamålet lämplig anordning. Från flera håll har erinrats, att under nu rådande förhållanden annan godtagbar anordning för vädring av boningsrum knappast står till buds än fönster. Denna erinran synes mig i viss mån böra förtjäna beaktande. Sålunda bör såsom regel fordras, att ett fönster i varje boningsrum skall kunna öppnas. Men å andra sidan torde icke kunna bortses från sådana fall, där genom särskild teknisk anordning möjlighet förefinnes till lika snabb utvädring som genom fönster. Med hänsyn till det sagda synes ifrågavarande stadgande böra avfattas så, att boningsrum skall kunna erhålla nödig luftväxling genom fönster eller annan för ändamålet lika lämplig anordning.

De förslag, som avgivits i fråga om boningsrums uppvärmning, åsyfta närmast att förtydliga innebörden av nu gällande stadgande om att boningsrum skall kunna hållas tillbörligt varmt. Mot förslagen har anmärkts, att en sådan uppdelning efter årstiden, som däri kommit till uttryck, ej borde ske. Vidare har gjorts gällande, å ena sidan att rums förseende med anordning för uppvärmning ej borde ställas i beroende enbart av rummets användande utan att hänsyn jämväl borde tagas till möjligheten av avkylning av grannbostad samt å andra sidan att anordning för uppvärmning ej borde krävas, där rummet ändå kunde hållas varmt. Tillika har erinringar framställt mot införandet av en bestämmelse om dubbelfönster. Vad sålunda anförts synes mig i allt väsentligt berättigat. Enligt min mening bör därför till förtydligande av innebörden av regeln, att boningsrum skall kunna hållas tillbörligt varmt, stadgas, att boningsrum skall, där tillbörlig uppvärmning eljest ej erhålles, vara försett med tjänlig eldstad eller annan ur hälsosynpunkt tillfredsställande anordning för rummets uppvärmning till lämplig värmegrad samt att fönster i boningsrum skall under den kallare årstiden vara tillräckligt värmeisolerande. Av den inskränkande bestämmelsen »där tillbörlig uppvärmning eljest ej erhålles» torde följa, att särskild anordning

för boningsrums uppvärmning ej erfordras såväl under tid utetemperaturen skänker rummet tillbörlig värme som i det fall, då tillfredsställande värmeöverföring kan ske från angränsande utrymme.

Någon ändring av nuvarande bestämmelse om boningsrums skydd mot fuktighet har icke föreslagits. Även jag anser ändring härutinnan icke vara påkallad.

Rörande boningsrums skydd mot olägenheter från grund innehåller byggnadsstadgan för nybyggnader och därmed jämförliga byggnadsföretag vissa bestämmelser om golvs belägenhet i förhållande till markytan, nämligen i 50 § beträffande städer och stadslänkande samhällen samt i 104 § i fråga om den del av den egentliga landsbygden, för vilken fastställts byggnadsplan eller utomplansbestämmelser. För den övriga delen av den egentliga landsbygden äro i 43 § hälsovårdsstadgan bestämmelser avseende nyinrett boningsrum givna om golvs belägenhet i förhållande till markytan. Enligt nu anförda bestämmelser skall golv i boningsrum i allmänhet läggas minst 30 cm högre än den angränsande markens yta. Angående golvs beskaffenhet i boningsrum saknas däremot för närvarande direkta bestämmelser. Enligt bostadssociala utredningens förslag skulle föreskrift om golvs belägenhet i förhållande till markytan införas jämväl i 8 § hälsovårdsstadgan. Denna föreskrift skulle dock med hänsyn till byggnadsstadgans bestämmelser i ämnet ha avseende blott å det befintliga bostadsbeståndet. Enligt båda förslagen skulle hälsovårdsstadgans bostadsbestämmelser kompletteras med föreskrifter om golvs beskaffenhet. Vad sålunda föreslagits torde ur hälsosynpunkt vara fullt befogat. Några principiella erinringar mot förslagen i förevarande delar ha ej heller framställts. Emellertid synes vad angår förslaget till ändringar i 43 § hälsovårdsstadgan detta ej, på sätt bostadsutredningen för landsbygden ansett, böra begränsas till att avse nyinrett boningsrum, utan torde bestämmelserna för landsbygdens del böra omfatta jämväl det befintliga bostadsbeståndet. Med hänsyn härtill böra även bestämmelserna för landsbygden givas en mera allmän avfattning. Sålunda anser jag böra för såväl stad som landsbygden föreskrivas, att golv i boningsrum skall vara av lämpligt material samt att det genom sin beskaffenhet och sitt läge i förhållande till markytan skall bereda erforderligt skydd mot olägenheter från grunden. Att hälsovårdsnämnderna vid tillämpningen av dessa föreskrifter å det befintliga bostadsbeståndet böra framgå med tillbörlig varsamhet torde vara tydligt.

Angående boningsrums skydd mot olägenheter från angränsande utrymmen finnas för närvarande icke några bestämmelser i hälsovårdsstadgans bostadsparagrafer. Däremot äro — på sätt i det föregående nämnts — beträffande stad i 17, 18 och 24 §§ hälsovårdsstadgan vissa föreskrifter meddelade till förekommande av att sanitära olägenheter från stall, fähus och svinhus samt fabriker och näringar uppkomma för närboende. I hälsovårdsstadgan för landsbygden saknas motsvarande bestämmelser i fråga om stall, fähus och svinhus men äro i 50 § bestämmelser angående fabriker och

närings näringar meddelade i huvudsaklig överensstämmelse med motsvarande för stad givna. Bostadssociala utredningens förslag i förevarande del åsyftar att tillförsäkra boningsrum skydd mot olägenheter från sådana angränsande utrymmen som tvättstuga, värmecentral, kylanläggning, garage och dylikt, under det att bostadsutredningens för landsbygden förslag i hithörande del avser vinnande av skydd mot olägenheter från stall, fähus och svinhus. Mot bostadssociala utredningens förslag har invänts, att skydd mot de berörda olägenheterna kunde vinnas, i vad de härrörde från själva fastigheten, såsom tvättstuga eller värmecentral, med stöd av de allmänna bestämmelserna om byggnad, som inrymmer boningsrum, samt, i vad de härrörde från stall, fähus och svinhus samt fabriker och närings, med stöd av bestämmelserna i 17, 18 och 24 §§ hälsovårdsstadgan. Vad först angår tillämpningen av de allmänna bestämmelserna om byggnad, som inrymmer boningsrum, torde — även om åt dessa kunde anses vara given en så vidsträckt innebörd — med hänsyn till vikten av att fullt tydliga bestämmelser äro meddelade i förevarande hänseende en särbestämmelse vara påkallad. Vidkommande förhållandet till bestämmelserna i 17, 18 och 24 §§ hälsovårdsstadgan torde meningen vara, att dessa skola i första hand träda i tillämpning och den särskilda bostadsföreskriften blott i den mån nyssnämnda bestämmelser ej äro tillämpliga. Till klargörande av denna mening torde emellertid bostadssociala utredningens förslag böra undergå omformulering. Tillika torde ur förslaget böra utgå orden giftiga gaser, vilka i praktiken blott lära äga betydelse då fråga är om fabriker eller närings. Vad angår bostadsutredningens förslag har detta i allmänhet vunnit tillstyrkan. Emellertid synes det ej vara av omständigheterna betingat att begränsa bestämmelsen för landsbygden till att avse allenast stall, fähus och svinhus. De föreskrifter, som i förevarande hänseende torde böra meddelas för såväl stad som landsbygden, synas lämpligen kunna givas samma avfattning. Sålunda bör stadgas, att boningsrum, som är beläget över, under eller invid lokal eller annat utrymme, vari dålig lukt, vattenånga, stark värme eller kyla eller störande buller förekommer, skall vara försett med anordningar, som medföra betydande skydd mot dylika olägenheter från det angränsande utrymmet.

Vad slutligen angår kök, har bostadsutredningen för landsbygden ansett sådant böra likställas med boningsrum endast om köket faktiskt användes till boningsrum. Enligt min mening bör, såsom bostadssociala utredningen föreslagit, det avgörande för likställande av kök med boningsrum vara om köket kan användas till boningsrum. Så får anses vara fallet, där köket har den för boningsrum föreskrivna storleken. Beträffande sådant särskilt för matlagning avsett utrymme, som icke kan användas till boningsrum, har bostadssociala utredningen föreslagit, att endast de bestämmelser angående boningsrum skola gälla, som ha avseende å luftväxling och skydd mot olägenheter från angränsande utrymme. På sätt i flera av yttrandena förordats torde emellertid å sådant utrymme böra göras tillämpliga jämväl bestämmelserna angående boningsrums uppvärmning, skydd mot fuktighet samt skydd mot olägenheter från grund. Att för s. k. kokvråar uppställa ovill-

korligt krav på dagerbelysning synes däremot ej påkallat. Då i fråga om luftväxling kokvrå likställes med boningsrum, skall jämväl kokvrå kunna erhålla nödig luftväxling genom fönster eller annan för ändamålet lika lämplig anordning. Detta krav lärer nog i allmänhet få eftersättas, då det gäller det befintliga bostadsbeståndet. Att göra särskilt undantag härför torde emellertid ej vara nödigt, därest hälsovårdsnämnderna, på sätt förslaget innehåller, tillägges en mera fri provningsrätt i hälsovårdsärenden. I varje fall synes kokvrå böra vara försedd med anordning för friskluftstillförsel och imavlopp.

3. Biutrymmen och bekvämligheter.

I *gällande hälsovårdsstadga* saknas bestämmelser härom.

Bostadssociala utredningen föreslår införandet av ett särskilt stadgande om biutrymmen och bekvämligheter till bostadslägenhet. Enligt detta stadgande skall bostadslägenhet vara försedd med förstuga eller vindfång. Vidare skall till sådan lägenhet höra dels garderob samt, därest till lägenheten hör kök eller kokvrå, ett med tjänlig ventilationsanordning försett skafferi, så framt icke andra för kläders och matvarors förvaring lämpliga utrymmen stå till buds, dels ock eget avträde, försett med lämpliga anordningar för luftning och belysning. Därjämte förklaras i stadgandet, att bostadslägenhet bör, i den mån så erfordras, äga tillgång till tvättstuga och torkrum. Slutligen innehåller stadgandet en bestämmelse, att lägenhet skall ha avlopp för spillvatten, där möjlighet till anknäpning till allmän avloppsledning förefinnes, samt ymnig och lätt tillgång till gott dricksvatten. Angående stadgandet yttrar *bostadssociala utredningen*:

Stadgandet innehåller bestämmelser om bekvämligheter, som för bostadens sundhet ofta äro av avgörande betydelse. De böra därför i möjligaste mån tillgodoses, även om åt hälsovårdsnämnden i förslaget tillagd dispensrätt ej sällan kan väntas komma till användning, då det gäller att genomföra kraven i redan befintliga fastigheter.

Till dessa bekvämligheter höra förstuga eller vindfång samt garderob; ett med tjänlig ventilationsanordning försett skafferi, därest till lägenhet hör kök eller kokvrå; vidare eget avträde, avlopp för spillvatten samt ymnig och lätt tillgång till gott dricksvatten. Bestämmelsen om garderob och skafferi är villkorlig (»så framt icke andra för kläders och matvarors förvaring lämpliga utrymmen stå till buds»); om behovet av dessa bekvämligheter rådde bland de hälsovårdsnämnder i stad, som yttrade sig härom, nästan fullständig enighet. Även kravet på eget avträde för varje lägenhet tillstyrktes av nära nog samtliga, som yttrat sig i denna fråga ($\frac{3}{4}$ av alla, som insänt svar). Det kan nämnas, att vid den av bostadsutredningen för landsbygden anordnade enquëten en övervägande majoritet av de tillfrågade, bland dem provinsialläkarna, ävenledes tillstyrkte kravet på till familjelägenhet hörande eget avträde både för nybyggnader (84 % av alla, 86 % av tjänsteläkarna) och för redan befintliga byggnader (78 % av alla, 81 % av tjänsteläkarna). I stad mer än på landet kan kravets genomförande ibland möta avsevärda svårigheter eller t. o. m. vara ogenomförbart, såsom bl. a. framgår av lämnade statistiska uppgifter. I sådana fall kan hälsovårdsnämndens dispensrätt tillämpas. Den stora anslutningen till kravet å eget avträde är ett ut-

tryck för dess berättigande. Om några lokaler böra vara reserverade för bruk inom familjen, bör det vara sådana, där risk för smittas överförande t. ex. till minderåriga barn är särskilt stor.

Bestämmelsen om avlopp för spillvatten är knuten till den förutsättningen, att möjlighet finnes att för rimlig kostnad få anknypning till allmän avloppsledning (helst även till vattenledning, så att spolning kan ske). Till detta förslag ha hälsovårdsnämnderna icke ställt sig så entydigt instämmande (70 % tillstyrkande av 70 svar). Dispensrätten torde här rätt ofta komma till användning.

Den allmänna föreskriften i 1 resp. 35 § hälsovårdsstadgan, att en kommuns invånare skola ha ymnig och lätt tillgång till dricksvatten, har här tillämpats på varje bostadslägenhet, vilket ger den allmänna föreskriften, som förmenas böra kvarstå, en mera preciserad innebörd. Frånvaron av sådan precision har berett vissa svårigheter. Hälsovårdsnämnd tillkommer att i föreliggande fall efter individuell prövning avgöra, vilka åtgärder, som skäligen böra på grundval av denna bestämmelse företagas.

Slutligen är insatt en bestämmelse om tillgång till tvättstuga och torkrum, vilken dock erhållit en mera försiktig formulering (»bör i den mån så erfordras»). I stad är denna bestämmelse för lägenhet, som ligger i fastighet utan centraltvätt eller dylikt, desto mer nödvändig, som tvättning och torkning av kläder i lägenhet är en viktig orsak till bostadsfukt.

Ur hygienisk synpunkt skulle det varit berättigat att medtaga ytterligare en bekvämlighet, nämligen badrum av enkel typ eller tvagningsrum. Då det gäller redan befintliga lägenheter, torde ett sådant krav dock icke kunna uppställas, hur önskvärt det ur den personliga renlighetens synpunkt än skulle vara, att varje lägenhet vore försedd med ett sådant utrymme.

I flera av *yttrandena* beröres denna del av bostadssociala utredningens förslag.

Med anledning av förslaget till bestämmelser i fråga om utrymmen för kläders och matvarors förvaring framhåller centralstyrelsen för *Sveriges läkarförbund*, att bestämmelserna icke förhindra, att dessa utrymmen förläggas till källare och vind, vilket från förvaringssynpunkt kan vara lämpligt men i praktiken gör, att lägenheten kan anses sakna dessa nödvändiga tillbehör. Samma påpekande göres av *förste provinsialläkarna i Stockholms, Kopparbergs och Norrbottens län samt stadsfullmäktige i Stockholm och Sundbyberg*. — *Förste provinsialläkaren i Kristianstads län* yrkar på att skafferi skall vara lätt åtkomligt och ej må ersättas med matförvaring i källare eller på vind.

Medicinalstyrelsen föreslår, att bestämmelserna kompletteras så till vida, att för kläders och matvarors förvaring lämpliga utrymmen skola hava en för respektive lägenheter lämplig belägenhet.

Förste provinsialläkaren i Blekinge län, stadsfullmäktige i Hälsingborg och kommunalfullmäktige i Långbro kommun förorda, att bestämmelsen »så framt icke andra för kläders och matvarors förvaring lämpliga utrymmen stå till buds» måtte utgå.

Vad angår bestämmelsen, att till bostadslägenhet bör höra eget avträde, uttalas av *stadsfullmäktige i Stockholm, Sundbyberg och Jönköping* viss tveksamhet om dess genomförbarhet. *Stadsfullmäktige i Halmstad* yttrar, att, även om man medger, att detta krav förefaller befogat, man måste ställa sig tveksam, om det är nödvändigt att genom en dylik bestämmelse i hög grad

fördyra byggnadskostnaderna. — *Stadsfullmäktige i Borås* upplysa, att därstädes utbildat sig den praxis, att tvenne lägenheter om högst två rum och kök ha gemensamt w. c. Då denna anordning icke visat sig medföra några sanitära olägenheter, finna stadsfullmäktige den föreslagna bestämmelsen alltför snäv.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser bestämmelsen om eget avträde knappast vara tillräckligt motiverad enbart av sundhetens krav, då från läkarhåll vitsordats, att överförandet av smittsam sjukdom genom avträden spelar en ganska underordnad roll. Enligt länsstyrelsens uppfattning bör bestämmelsen utgå.

Hyresgästernas riksförbund å andra sidan finner bestämmelsen synnerligen välmotiverad samt åberopar, att den bostadshygieniska expertisen ur smittosynpunkt fördömer gemensamma avträden.

Förste provinsialläkaren i Blekinge län ifrågasätter, huruvida icke bestämmelsen bör kompletteras med en föreskrift, att avträdesrenhållning, vare sig det gäller torrklosett eller gårdsavträde, skall äga rum på hyresvärdens bekostnad. Enligt förste provinsialläkarens erfarenhet blir latrinrenhållningen, där den skall ske på hyresgästernas bekostnad, ofta i hög grad försummad.

Vidkommande bestämmelsen om tillgång till tvättstuga och torkrum framhåller *länsstyrelsen i Malmöhus län*, att med hänsyn till den omfattning, vari befolkningen i städerna numera anlitar tvättinrättningar, ett avgörande, huruvida behov av tvättstuga och torkrum föreligger eller ej, i många fall blir beroende av den i lägenheten boendes särskilda förhållanden och önskningar, vilket icke kan anses lämpligt. Länsstyrelsen föreslår, att bestämmelsen utgår.

Med anledning av bestämmelsen att lägenhet skall hava avlopp för spillvatten, där möjlighet till anknytning till allmän avloppsledning förefinnes, anmärker *medicinalstyrelsen*, att det är inkonsekvent att ej fordra indragning av vattenledning, där motsvarande anknytning är möjlig. Indrages i en lägenhet spillvattenledning men ej vattenledning torde snart nog uppstå sanitära olägenheter till följd av elakartad lukt från avloppstratten. Styrelsen föreslår därför, att, i analogi med bestämmelsen om spillvattenledning, en bestämmelse införes om indragning av vattenledning. — Samma förslag framställas av *förste provinsialläkaren i Norrbottens län*.

Länsstyrelsen i Malmöhus län förordar, att till ifrågavarande bestämmelse göres det tillägget, att skyldigheten att anordna avlopp skall vara beroende av att anknytning till allmänt avlopp kan ske för rimlig kostnad. Kostnadsynpunkten framhålles även av *kommunalfullmäktige i Sköns och Skellefteå kommuner*.

Kommunalfullmäktige i Sköns kommun erinra i detta sammanhang, att anordnandet av ymnig och lätt tillgång till gott dricksvatten i vissa orter skulle vålla fastighetsägare och hyresgäster större kostnader än som kunna anses skäliga. *Kommunalfullmäktige i Skellefteå landskommun* anmärka på att bestämmelsen om vattentillgång gjorts ovillkorlig.

Bland ifrågavarande bekvämligheter bör enligt medicinalstyrelsen, förste

provinsiälläkarna i Jämtlands och Norrbottens län samt svenska arkitektföreningen även upptagas bad- eller tvagningsrum. *Medicinalstyrelsen* erinrar, att, då i förslaget tillgång till tvättstuga och torkrum gjorts villkorlig, intet synes hindra, att motsvarande bestämmelse gäller bad- eller tvagningsrum. *Förste provinsiälläkaren i Jämtlands län* finner krav kunna uppställas på åtminstone ett gemensamt badrum i bostadshus med flera lägenheter. *Förste provinsiälläkaren i Norrbottens län* och *svenska teknologföreningen* förmena, att bad- eller tvagningsrum bör anordnas i varje lägenhet, då fråga är om nyproduktion av lägenheter.

Vad angår tillämpningen av de nya bestämmelserna, yrkar styrelsen för *Sveriges fastighetsägareförbund*, att äldre fastigheter må undantagas därifrån. *Förste provinsiälläkaren i Värmlands län* föreslår, att bestämmelserna, med visst undantag, träda i kraft först efter en övergångstid av minst fem år.

Bostadsutredningen för landsbygden föreslår i likhet med bostads-sociala utredningen införandet av bestämmelse, att bostadslägenhet skall vara försedd med förstuga eller vindfång. Vidare föreslår även bostadsutredningen bestämmelser angående skafferier och garderober. I anslutning härtill understryker bostadsutredningen, att en av de oftast påträffade bristerna hos landsbygdens bostäder utgör frånvaron av lämpliga utrymmen för kläders och matvarors förvaring. De föreslagna bestämmelserna böra enligt bostadsutredningens mening få tillämpning även å redan befintliga bostäder. Angående dricksvatten har jämväl bostadsutredningen ansett särskilt stadgande av nöden. Enligt bostadsutredningens förslag skulle detta stadgande inflyta i 44 § hälsovårdsstadgan. Härutinnan anför bostadsutredningen:

Avståndet, inom vilket dricksvatten av tillfredsställande beskaffenhet finnes att tillgå, kan med visst fog sägas utgöra ett av kriterierna på byggnadsplatsens lämplighet. En bestämmelse, däri visst maximiavstånd till vattenhämtningsställe fixerades, har bostadsutredningen emellertid icke ansett sig kunna tillstyrka. Visserligen torde vatten i regel kunna anskaffas på varje plats, men understundom skulle kostnaderna komma att ställa sig alltför höga. I nära anslutning till föreskriften i 35 § hälsovårdsstadgan, att hälsovårdsnämnd bland annat skall verka för att invånarna i hälsovårdsområdet äga ymnig och lätt tillgång på gott vatten till dryck och matlagning och att särskilt på platser med större sammanträngd befolkning vattenledning anläggas, torde i stället ett stadgande böra inflyta i hälsovårdsstadgan, åläggande hälsovårdsnämnd att, då tillgång på gott vatten till dryck, matlagning och andra hushållsbehov saknas inom skäligt avstånd från byggnad, som inrymmer boningsrum, så framt ej särskilda omständigheter till annat föranleda, meddela föreskrift om vidtagande av erforderliga åtgärder för brestens avhjälpande.

I yttrandena ha olika meningar yppats om å ena sidan behovet av och å andra sidan möjligheten av att i önskvärd utsträckning anordna sådana bekvämligheter, som föreslagits av bostadsutredningen.

I några yttranden ha de föreslagna föreskrifterna betecknats som minimikrav och utvidgningar förordats. Sålunda uttalar *medicinalstyrelsen*, att kraven på här ifrågavarande utrymmen äro enligt nutida begrepp angående en bostads sundhet så uppenbara och beträffande i varje fall stadsbebyggelsen

så allmänt tillämpade, att ett fastslående av desamma i hälsovårdsstadgan såsom minimifordringar bör ske. Styrelsen anser emellertid, att bland de för en bostadslägenhet nödvändiga bekvämligheterna bör upptagas eget avträde, vilket är av vikt för hindrandet av vissa smittsamma sjukdomars spridning, dock att hälsovårdsnämnd bör äga medge undantag, där särskilda omständigheter så föranleda.

Förste provinsialläkaren i Kristianstads län föreslår beträffande skafferi att detsamma skall vara beläget vid yttervägg, om möjligt ej mot söder, samt för övrigt så inrett, att det ej uppvärms från spis eller annan värme-källa.

Norrbottnens läns landsting föreslår som ytterligare krav, att kök i bostadslägenhet skall ha fullgoda anordningar för matlagning och bakning. Vidare framhåller landstinget önskvärdheten av att avträdesförhållandena å landsbygden förbättras.

Svenska hälsovårdstjänstemannaförbundets styrelse föreslår, att särskilt avträde för varje bostadslägenhet göres obligatoriskt ävensom att fakultativ föreskrift gives om lägenhets tillgång till tvättstuga och torkvind.

Å andra sidan uttalar *förste provinsialläkaren i Älvsborgs län*, att förekomsten eller frånvaron av garderober, skafferier och dylika specialutrymmen icke kunde sägas vara av nämnvärd hygienisk betydelse, och att bestämmelser därom vore mindre på sin plats i hälsovårdsstadgan än i hyreslagstiftningen.

Stockholms läns och stads hushållningssällskaps förvaltningsutskott uttalar, att ifrågavarande bestämmelser icke borde göras tvingande beträffande äldre byggnader eller i varje fall någon övergångstid medgivas. Även *Uppsala läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* finner bestämmelserna svårtillämpliga på äldre byggnader. Liknande synpunkter anföras av *svenska lantarbetsgivarnes centralförening*, som anmärker, att vindfång eller förstuga knappast vore en så allmänt förekommande eller alltid nödvändig anordning, att dess införande överallt och på en gång vore motiverat.

Sveriges läkarförbund förmenar, att bestämmelserna för äldre byggnader vore väl stränga, även om hälsovårdsnämnds ingripande därvidlag icke bleve obligatoriskt.

Skaraborgs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott avstyrker av ekonomiska hänsyn förslaget i förevarande del.

Vad angår den föreslagna bestämmelsen om tillgång på vatten understryker *medicinalstyrelsen* vikten av att klanderfritt vatten finnes tillgängligt för bostadslägenhet icke blott till dryck och matlagning utan även för annat hushållsbehov såsom diskning, toilettbruk o. s. v.

Förste provinsialläkaren i Kalmar län betecknar bestämmelsen ifråga som ett välbehövt tillägg, medan *lantbruksstyrelsen* finner bestämmelsen böra så modifieras, att här ifrågavarande åtgärd får påfordras endast om bristen kan avhjälpas för rimlig kostnad.

Länsstyrelsen i Örebro län betecknar förslaget i denna del såsom alltför vittgående och förordar dess omarbetande. *Samma läns landsting* samt för-

ste provinsialläkaren i länet anse bestämmelsen ställa alltför stora krav på hälsovårdsnämnderna och därför böra utgå.

Länsstyrelsen i Norrbottens län finner stadgandet i dess föreslagna form tämligen verklighetsfrämmande och troligen i stort sett otillämpligt.

Stockholms läns och stads hushållningssällskaps förvaltningsutskott avstyrker även i detta avseende åtgärder, som skulle draga stora kostnader, och föreslår i varje fall, att en övergångstid härför stadgas. Kostnadsfrågan framhäves jämväl av Älvsborgs läns norra hushållningssällskaps förvaltningsutskott, som antager, att förslaget av ekonomiska skäl bleve svårt att förverkliga, och av Örebro läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott, som därjämte uttalar, att uttrycket »skäligt anstånd» vore alltför tänjbart och lätt kunde föranleda tvist. Även Västmanlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott betonar, att ifrågavarande åtgärder böra inskränkas till sådana, som kunna utföras för en rimlig kostnad. Liknande synpunkter anläggas av svenska lantarbetsgivarnes centralförening.

Sundhet och ordning i bostadslägenhet kräva tydligen att till denna höra vissa biutrymmen och bekvämligheter. Enligt båda förslagen skall även bostadslägenhet vara försedd med förstuga eller vindfång, och skola därjämte till sådan lägenhet höra garderob och skafferi. Det senare skulle dock vara behöfligt endast där till lägenheten hör kök eller, enligt bostads-sociala utredningens förslag, kokvrå. Tillika skulle garderob och skafferi kunna ersättas med andra för kläders och matvarors förvaring lämpliga utrymmen. Förslagen i nu berörda delar ha allmänt vunnit tillstyrkan, dock har framhållits, att krav borde uppställas på att ersättningsutrymmena för garderob och skafferi skulle ha lämplig belägenhet. Detta krav bör enligt min mening tillgodoses. Dessutom bör fordran på skafferi gälla ej blott då till lägenheten hör kök eller kokvrå utan jämväl då till densamma hör annat särskilt för matlagning avsett utrymme. Med jämkningar i dessa avseenden kan även jag ansluta mig till förslagen såvitt nu är ifråga.

Bostadssociala utredningen har vidare ansett, att till bostadslägenhet även borde höra eget avträde. Sådant krav har däremot bostadsutredningen för landsbygden icke funnit sig böra uppställa. I yttrandena över bostads-sociala utredningens förslag har kravet i allmänhet ansetts befogat, men på vissa håll har tvekan yppats om dess genomförbarhet närmast ur ekonomisk synpunkt. Från något håll har emellertid erinrats, att överförandet av smittsam sjukdom genom avträden lär spela en ganska underordnad roll. Å andra sidan har medicinalstyrelsen i yttrande över bostadsutredningens för landsbygden förslag — under framhållande av risken för smittsamma sjukdomars spridning genom avträden — påyrkat, att jämväl för landsbygdens del bland de för en bostadslägenhet nödvändiga bekvämligheterna borde upptagas eget avträde, dock med rätt för hälsovårdsnämnd att för särskilda fall medge undantag. Yrkande i sådan riktning har även framställts i några av de övriga yttrandena över sistnämnda förslag. Tydligen är det ur sundhetssynpunkt betingat, att varje bostadslägenhet har

Departements-
chefen.

eget avträde. De betänkligheter, som härutinnan kunna inställa sig, äro säkerligen och helt beroende av ekonomiska hänsyn. På grund härav och då den hälsovårdsnämnderna i förslaget tillagda dispensrätten i detta fall kan förväntas ej sällan komma till användning, synas mig skäl ej föreligga att på denna punkt för städernas vidkommande frångå bostadssociala utredningens förslag. Med hänsyn till de i 13 § hälsovårdsstadgan redan meddelade bestämmelserna rörande avträdens anordnande torde dock de i sådant hänseende i bostadssociala utredningens förslag upptagna bestämmelserna böra uteslutas. För den egentliga landsbygdens del torde däremot ej böra uppställas ovillkorligt krav på att till bostadslägenhet skall höra eget avträde. Sådant krav lärer här vara berättigat endast för nya bostäder och för lönebostäder. I bestämmelserna för landsbygden torde därför blott stadgas, att till bostadslägenhet bör höra eget avträde.

Säsom ytterligare bekvämlighet till bostadslägenhet har bostadssociala utredningen föreslagit tvättstuga och torkrum. Föreskriften härutinnan har dock ej gjorts ovillkorlig utan lämnats mera som en anvisning. Då det säkerligen i många fall — även å landsbygden — till undvikande av fukt i bostadslägenhet till följd av tvättning och torkning av kläder därstädes är av behovet påkallat, att lägenhetens innehavare äger tillgång till tvättstuga och torkrum, har jag ansett en föreskrift av det innehåll, bostadssociala utredningen föreslagit, böra inflyta i bostadsbestämmelserna för såväl stad som landsbygden. I detta sammanhang torde beröras det från flera håll framkomna önskemålet om upptagande i hälsovårdsstadgan av bad- eller tvagningsrum såsom bekvämlighet till bostadslägenhet. Om det än ur hälso-synpunkt måste anses vara av vikt, att detta önskemål blir tillgodosett, torde det dock ej vara lämpligt, att föreskrift härom meddelas i hälsovårdsstadgan. För det befintliga bostadsbeståndet skulle nämligen blott i undantagsfall ett krav i förevarande hänseende vara genomförbart, och beträffande nybyggnader lärer en föreskrift i ämnet närmast ha sin plats i byggnadsstadgan.

Slutligen skall enligt bostadssociala utredningens förslag bostadslägenhet ha avlopp för spillvatten, där möjlighet till anknytning till allmän avloppsledning förefinnes, samt ymnig och lätt tillgång till gott dricksvatten. Angående bostadshus' tillgång på gott vatten har jämväl bostadsutredningen för landsbygden ansett föreskrift nödig. Beträffande bostadssociala utredningens förslag har medicinalstyrelsen framhållit såsom inkonsekvent att ej fordra indragning av vattenledning, där anknytning till allmän vattenledning är möjlig. Vidare har i fråga om sistnämnda förslag anmärkts, att anknytning till allmän avloppsledning icke borde fordras utan där sådan kunde erhållas till rimlig kostnad. Dessa erinringar finner jag förtjäna beaktande. I fråga om bostadsbestämmelserna för stad bör därför enligt min mening föreskrivas att, där möjlighet finnes att för rimlig kostnad erhålla anknytning till allmän vattenledning, bostadslägenhet skall hava vattenledning samt att vad sålunda sagts skall äga motsvarande tillämpning i fråga om avlopp för spillvatten. För bostadslägenhet, som ej har vattenledning, bör gälla, att den skall äga ymnig och lätt tillgång till gott dricksvatten. Beträffande den egent-

liga landsbygden torde däremot bestämmelser om vatten- och avloppsledningars sakna praktisk betydelse. För dess vidkommande synes annan bestämmelse i förevarande hänseenden ej böra meddelas än att bostadslägenhet skall hava ymnig och lätt tillgång till gott dricksvatten. Att hälsovårdsnämnderna härvidlag i enstaka fall kunna se sig nödsakade att begagna sin dispensrätt lär emellertid få antagas.

Nu anförda bestämmelser torde bilda det tredje momentet i bostadsparagraferna.

4. Bostadsvård.

I *gällande hälsovårdsstadga* finnes rörande bostadsvård ej annan bestämmelse än den som innehålles i det allmänna stadgandet — 8 § 1 mom. och 43 § 1 mom. — att byggnad, som inrymmer boningsrum, skall så skötas, att sanitär olägenhet ej uppkommer för dem, som där uppehålla sig.

Bostadssociala utredningen föreslår — såsom tidigare nämnts — att berörda föreskrift om byggnads skötsel i vad den avser lägenhetsinnehavare utbrytes ur det allmänna stadgandet samt upptages såsom särskild bestämmelse. Enligt den i sådant hänseende föreslagna bestämmelsen skulle innehavare av lägenhet i byggnad, som inrymmer boningsrum, vara skyldig att väl vårda lägenheten. *Bostadsutredningen för landsbygden* har i förevarande avseende förordat bibehållandet av gällande bestämmelse i 43 § 1 mom.

Om sitt förslag yttrar *bostadssociala utredningen*:

I gällande hälsovårdsstadga ingår bestämmelsen om lägenhets skötsel i de allmänna bestämmelserna i 1 mom. av 8 §, och det är ej utsagt, att även hyresgästen har vissa skyldigheter med avseende på skötseln av lägenheten. Frånvaron av klara bestämmelser i detta hänseende har på många håll ansetts ge en viss ensidighet åt hälsovårdsstadgans bostadsbestämmelser. Även om fall av grövre misskötsel av bostad från hyresgästens sida icke äro så vanliga, förekomma de dock. Det synes vara en fördel, att bostadsinspektionens anmälan i sådant ärende till hälsovårdsnämnd, vilken anmälan enligt detta förslag icke bör göras, förrän förut givna råd och anvisningar icke efterföljts, skall kunna resultera i omedelbar åtgärd mot vederbörande missbrukare.

Endast i några få *yttranden* över bostadssociala utredningens förslag beröres det nya stadgandet om bostadsvård.

Medicinalrådet Herrlin föreslår, att detta stadgande ersättes med följande bestämmelser. Bostadslägenhet med därtill hörande utrymmen skall så underhållas, att sanitär olägenhet icke uppstår för dem, som där uppehålla sig, eller utrymmenas användande för avsett ändamål äventyras. Bostadslägenhet med därtill hörande utrymmen skola väl vårdas samt skötas på sådant sätt, att sanitär olägenhet icke uppstår för de boende. Särskild uppmärksamhet skall därvid ägnas renhållningen. Bostadslägenhet skall till motarbetande av trångboddhet utnyttjas på ett ändamålsenligt sätt.

Medicinalstyrelsen ifrågasätter, att i de kompletterande bestämmelserna till hälsovårdsstadgan tillfredsställande renhållning och vädring böra omnämnas såsom viktiga faktorer vid vården av bostaden.

Departement-
chefen.

Att en allmän skyldighet föreligger för innehavare av bostadslägenhet att med avseende å densamma iakttaga sundhetens fordringar måste anses givet. Detta har bland annat kommit till uttryck i de föreskrifter, som angående hyresgästs vårdnadsplikt meddelas i 3 kap. 17 § lagen om nyttjanderätt till fast egendom. Såsom bostadssociala utredningen antagit får väl även en vårdnadsplikt för lägenhetsinnehavare anses innefattad i hälsovårdsstadgans allmänna bestämmelser om skötsel av byggnad, som inrymmer boningsrum. Emellertid synes det påkallat, att denna vårdnadsplikt för lägenhetsinnehavare än ytterligare inskräpes. Särskilt stadgande härom torde därför på sätt bostadssociala utredningen föreslagit böra inflyta i hälsovårdsstadgan, och bör stadgandet bli gällande såväl för stad som för landsbygden. Beträffande avfattningen av detta stadgande bör enligt min mening samma formulering väljas, som givits i de allmänna bestämmelserna om skötsel av byggnad, som inrymmer boningsrum. Stadgas bör sålunda, att bostadslägenhet och därtill hörande utrymmen skola av lägenhetens innehavare så skötas, att sanitär olägenhet ej uppstår för dem, som där uppehålla sig.

5. Trångboddhet.

Gällande bestämmelser innehålla icke någon direkt föreskrift om antalet av de personer, som må inhysas i ett rum. Däremot äro stadganden — 8 § 3 mom. och 43 § 4 mom. — givna, som berättiga hälsovårdsnämnd att med visst undantag förbjuda, att i ett och samma rum så stort antal personer inhysas, att genom deras sammanboende fara för hälsan kan uppkomma.

Bostadssociala utredningen har föreslagit en särskild föreskrift därom, att i ett och samma boningsrum så stort antal personer icke må inhysas, att genom deras sammanboende fara för hälsan kan uppkomma. *Bostadsutredningen för landsbygden* har ej avgivit något förslag i sådan riktning utan har för sin del endast föreslagit en utvidgning av hälsovårdsnämnds rätt att inskrida vid trångboddhet. Härtill återkommer jag i det följande.

Bostadssociala utredningen anför angående sitt förslag i förevarande del — utöver vad tidigare (sid. 35) omnämnts i samband med redogörelsen för bostadssociala utredningens förslag rörande boningsrums storlek — följande:

Genom de förut angivna minimisiffrorna för golvyta och utrymme begränsas också antalet personer, som få inrymmas i ett visst rum. Även härvidlag äro minimifordringarna lågt satta. Bostadsutredningen för landsbygden har sålunda förordat minst 15 kbm för vuxen boende.

På sina håll räknar man med mindre golvyta eller utrymme för ett barn än för en vuxen. Ett barn alstrar visserligen absolut taget mindre värme och fuktighet än en vuxen men genom sin livligare ämnesomsättning relativt taget mera per viktsenhet. Härtill kommer, att värme, fukt och även lukt alstras genom födas uppvärmning, kläders nedsmutsande och annat, som står i samband med barnavården. Barnets lekplats är dess arbetsplats. Dess naturliga livliga rörlighet fordrar allt ifrån krypåren (första halvårsskiftet) utrymme. Slutligen kräves med hänsyn till smittspridningssynpunkten större

utrymme för barn än för vuxna. Bärande skäl att för minderårig räknas med mindre ytmått eller rymdmått än för vuxen synas därför saknas.

Tillämpade i enlighet med förut givna anvisningar kunna bestämmelserna mot trångboddhet differentieras efter familjens storlek och medlemmarnas ålder och kön och sålunda bliva mera smidiga, än om de skulle innehålla bestämmelser om visst utrymme per individ, familj eller dylikt.

Där personer av olika kön över 12 år, som icke samleva såsom makar, dela sovrum, måste hygienisk olägenhet av fysisk och psykisk art befaras kunna uppkomma. Om önskvärdheten av att söka undvika sådant förhållande råder bland sakkunniga knappast delade meningar. Om möjligheten av att i praxis fasthålla kravet råder desto större osäkerhet. Åldersgränsen är i utländska bestämmelser växlande från 10 till 14 år. Även om önskemålet, innan en mera tillfredsställande fördelning av bostadsbeståndets lägenhetstyper ernåtts, icke kan uppställas såsom ett krav, bör det dock redan nu tillämpas, så ofta möjlighet därtill gives.

Endast i ett fåtal *ytranden* göres erinran mot det föreslagna trångboddhetsstadgandet.

Länsstyrelsen i Östergötlands län erinrar, att hälsovårdsnämnd enligt de allmänna bestämmelserna om förfarandet i bostadsärenden äger befogenhet att — under förutsättning att uppenbar fara för hälsan icke är för handen — låta anstå med åtgärder mot trångboddhet. Då emellertid en långt driven trångboddhet under alla förhållanden innefattar fara för de boendes hälsa, synes det länsstyrelsen som om tillämpningen av förevarande stadgande kan medföra konsekvenser av sådan räckvidd, särskilt i fråga om upplösning av familjebanden, att länsstyrelsen måste ställa sig tveksam mot lagfästandet av detsamma.

Den plötsliga och tvångsmässiga lösning av det stora trångboddhetsproblemet, som de föreslagna bestämmelserna åsyfta, måste, *ytrar förste provinsialläkaren i Östergötlands län*, medföra svåra rubbningar på bostadsmarknaden och stora utgifter för staten samt torde därutöver innebära ett statligt intrång på hemlivets område, som hittills varit oförenligt med svensk tradition och rättsuppfattning.

Styrelsen för *Sveriges fastighetsägareförbund* anser gällande trångboddhetsbestämmelser, i motsats till de föreslagna, väl avvägda och hemställer därför, att gällande bestämmelser lämnas orubbade.

I vissa *ytranden* göres gällande, att förevarande stadgande är för allmänt avfattat. I denna riktning uttalar sig sålunda *länsstyrelsen i Kalmar län*. *Hysesgästernas riksförbund* anser, att de utförliga bestämmelser, som bostadssociala utredningen upptagit i specialmotiveringen till förevarande stadgande, borde införas i hälsovårdsstadgan. *Stadsstyrelsen i Boden* uttalar såsom önskvärt, att stadgandet kompletteras med en bestämmelse om huru många personer, som må innebo i rum av viss storlek.

De uttalanden i trångboddhetsfrågan, som eljest förekomma i *ytrandena*, avse bostadssociala utredningens specialmotivering till trångboddhetsbestämmelserna.

Länsstyrelsen i Södermands län framhåller, att de av utredningen uppställda minimikraven på bostadslägenhets rumsantal i förhållande till familjens

storlek synas allt för stränga och under nu rådande ekonomiska betingelser mycket svåra att uppfylla.

De av utredningen uppställda kraven beträffande familjebostad förefalla även styrelsen för *svenska landskommunernas förbund* vara väl rigorösa. Enligt styrelsens förmenande bör ingrepp i det privata familjelivet, på sätt utredningen ifrågasätter, icke göras utan tvingande anledning. Fyller bostaden i övrigt de anspråk, som äro angivna för en familjebostad, anser styrelsen den omständigheten, att familjen ökas så att den jämte föräldrarna kommer att bestå av mer än ett eller två barn, icke böra utgöra hinder för familjen att använda bostaden. Att för familj med mer än två barn ställa fordringar på tre rum finner styrelsen vara ett så högt krav, att det kan ifrågasättas, huruvida detsamma av ekonomiska skäl kan genomföras. Styrelsen påpekar i detta sammanhang, att större bostäder icke blott fordra högre hyror utan även medföra större omkostnader för möbler och utrustning av hemmet. — I liknande riktning uttala sig även några kommuner.

Departement-
chefen.

Att bostadsproblemet i vårt land, särskilt vad städerna beträffar, till väsentlig del är ett trångboddhetsproblem framgår till fullo av de utredningar, som under senare år verkstälts rörande våra bostadsförhållanden. Dessa utredningar visa även, att trångboddheten i hög grad berör familjer med flera barn. Orsaken till den rådande trångboddheten synes närmast vara att söka i de ekonomiska förhållandena. De bostadspolitiska åtgärder, som under den senare tiden vidtagits av statsmakterna, ha jämväl omfattat ekonomiskt stöd till möjliggörande av att i första hand barnrika familjer kunna erhålla lämpliga bostäder. En väsentlig förutsättning för att dessa stödåtgärder skola få åsyftat resultat är emellertid, att de hälsovårdande myndigheterna sättas i stånd att ingripa mot trångboddhet, där så kan vara av behovet påkallat. Detta synes vara så mycket mera påkallat som i icke ringa utsträckning trångboddhetsproblemet jämväl bottnar i ett dåligt utnyttjande av bostaden. Hälsovårdsstadgans nuvarande mera vaga och tämligen begränsade bestämmelse om rätt för hälsovårdsnämnd att förbjuda, att i ett och samma rum så stort antal personer inhysas, att genom deras sammanboende fara för hälsan kan uppkomma, torde i förevarande hänseende ej vara tillfyllest. På sätt bostadssociala utredningen föreslagit synes i stället ett klart förbud böra meddelas mot sådan trångboddhet, som innebär hälsofara för de sammanboende men samtidigt å hälsovårdsnämnden överlåtas att i den mån uppenbar hälsofara ej är för handen medgiva dispens från förbudet. En dylik reglering av trångboddhetsfrågan lärer vara lämpad jämväl för landsbygdens del. Vid ett utformande av den förbudsregel rörande trångboddhet, som sålunda bör uppställas, torde beaktas, att regeln gives en avfattning, som tydliggör dess användning jämväl i de fall, då trångboddheten har sin orsak i dåligt utnyttjande av bostaden. Såsom ett femte moment i bostadsparagraferna har jag därför ansett böra stadgas, att i bostadslägenhet så stort antal personer icke må inhysas, att genom deras sammanboende fara för hälsan kan uppkomma, samt att, därest till lägenheten höra flera rum än ett, varvid med rum avses jämväl kök som kan användas till boningsrum, det sagda skall gälla beträffande ett vart av rummen.

6. Samlingslokaler.

Gällande bestämmelser — 8 § 6 mom. och 43 § 7 mom. — stadga rätt för hälsovårdsnämnd att, där sådant provas av behovet påkallat, meddela föreskrift om särskilda anordningar för åstadkommande av tillräcklig luftväxling samt om undanröjande i övrigt av sanitära olägenheter i lokal, varest vanligen ett större antal människor samlas, såsom kyrka eller annan gudstjänstlokal, skola, domstols sammanträdesrum, samlingsrum, till vilket allmänheten äger tillträde, teater, danslokal, serverings- eller utskänkningslokal, natthärbärge, fattigvårdsanstalt och sjukhus.

Bostadssociala utredningen, som i ett stadgande sammanfört de bestämmelser, som röra hälsovårdsnämnds uppgifter vid felaktigheter i fråga om såväl boningshus som samlingslokaler, har föreslagit en bestämmelse, enligt vilken lokal, varest vanligen ett större antal människor samlas, skall vara försedd med nödiga anordningar för luftväxling samt i övrigt vara så anordnad och så skötas, att sanitär olägenhet ej uppkommer för dem, som där uppehålla sig. Till dylika lokaler skola enligt förslaget hänföras sådana lokaler, som äro uppräknade i gällande bestämmelse, samt därjämte arbetslokal. Enligt förslaget skulle uppräknningen dessutom kompletteras med biograf. *Bostadsutredningen för landsbygden* har föreslagit bibehållande av gällande stadgande i 43 § 7 mom.

Angående det föreslagna tillägget av arbetslokal yttrar *bostadssociala utredningen*:

Detta tillägg innebär en ändring i nuvarande förhållanden, varvid hälsovårdsnämnd verkar såsom kommunalt tillsynsorgan endast inom sådan verksamhet, som ej är underkastad yrkesinspektörs eller bergmästares tillsyn (lag om arbetskydd den 29 juni 1912). Nu skulle hälsovårdsnämnd få tillse och göra föreläggande i fråga om de sanitära förhållandena jämväl beträffande fabriker och andra större arbetsställen. Då yrkesinspektör i allmänhet till följd av sitt distrikts storlek relativt sällan kan inspektera en arbetsplats (det uppgives såsom ett medeltal vart tredje år), äro större industriella arbetsställen (i regel med minst tio arbetare, jfr anförda lag 10 och 23 §§) praktiskt taget undantagna från kontinuerlig sanitär inspektion. Detta är såvitt bekant utan motstycke i andra länder. Vidare torde icke längre det skäl äga giltighet, som ansågs motivera utelämnandet av fabriker och verkstäder i 1919 års hälsovårdsstadga, nämligen förefintligheten av särskild, då tämligen nyinförd lagstiftning. Erinras må, att i 1931 års byggnadsstadga 49 § redan införts föreskrift om, att vad i hälsovårdsstadgan föreskrives om boningsrumms dagerbelysning, luftväxling, uppvärmning och skydd mot fuktighet samt dess storlek och beskaffenhet i övrigt skall i tillämpliga delar gälla även om arbetsrum, dock att eftergift må medgivas med hänsyn till arten av den verksamhet, för vilken rummet är avsett. Då tjänsteläkare i stad obligatoriskt är medlem av hälsovårdsnämnden och inom sitt distrikt har att utöva närmaste tillsyn över den allmänna hälsovården (läkarinstruktionen den 19 december 1930), ligger det helt i linje med hälsovårdsorganisationen i övrigt att uttryckligen giva stadsläkare tillfälle till inspektion i fabriks- och verkstadslokaler och bereda hälsovårdsnämnd möjlighet att genom föreläggande åstadkomma önskvärda förbättringar i fråga om eventuella sanitära missförhållanden.

Yrkesinspektören är såsom tekniker främst sakkunnig i frågor rörande skydd mot olycksfall, åt vilket område också hans huvudintresse enligt lagen om arbetarskydd bör ägnas. Även om yrkesinspektörerna i enlighet med lagens anvisningar ägnat stort intresse också åt frågor angående skydd mot ohälsa inom fabriker, ligger det i sakens natur, att de hygieniska synpunkterna icke alltid kunnat tillgodoses i den utsträckning, som varit önskvärd såväl ur arbetarnas som ur arbetsgivarnas synpunkt. Det skall här icke närmare utvecklas, huru brister i de sanitära förhållandena, som påverka såväl arbetarnas arbetsförmåga som deras hälsotillstånd, kunna rätt bedömas endast av en person med hygienisk och medicinsk erfarenhet. Enär emellertid de sanitära anordningarna även beröras i lagen om arbetarskydd och för övrigt svårligen låta sig helt skilja från andra tekniska anordningar, lär ingen annan ändring i denna lags bestämmelser vara erforderlig än en bestämmelse, att i sanitära frågor yrkesinspektör skall före föreläggande eller dylik åtgärd samråda med tjänsteläkaren i vederbörande tjänsteläkardistrikt.

Vad beträffar mindre arbetslokaler är hälsovårdsnämnden redan enligt nuvarande bestämmelser kommunalt tillsynsorgan (lag den 29 juni 1912 om arbetarskydd, 23 och 24 §§). Då hälsovårdsstadgans föreskrifter icke f. n. äro tillämpliga på arbetslokal, kan hälsovårdsnämnden emellertid icke giva föreläggande beträffande rättande av sanitära missförhållanden ens i dessa mindre lokaler, vilka ej sällan kunna vara sådana, som blivit utdömda såsom bostäder. Det vore endast i konsekvens med byggnadsstadgans ovan citerade bestämmelser att ge hälsovårdsstadgan sådan avfattning, att nämnden kunde genom föreläggande ingripa vid sanitära missförhållanden.

Vad beträffar det förhållandet, att enligt här framlagda förslag tvenne myndigheter, yrkesinspektionen och hälsovårdsnämnden, skulle komma att ägna sig åt tillsynen i fabriker o. d. och där eventuellt påfordra förändringar, kan anmärkas, att just detta förhållande redan prövats i en del fabriker, nämligen i vissa livsmedelsfabriker, som enligt hälsovårdsstadgan äro underkastade inspektion och förelägganden av hälsovårdsnämnden. Denna dubbla inspektion har veterligen befunnits vara till fördel och har i stort sett ägt rum under gott samarbete mellan de bägge myndigheterna.

Beträffande tillägget av arbetslokal förekomma i *yttrandena* delade meningar. I tillstyrkande riktning uttala sig medicinalrådet Herrlin, förste provinsialläkarna i Uppsala, Södermanlands, Kalmar och Kopparbergs län, stadsfullmäktige i Malmö samt kommunalfullmäktige i Söderala och Jukkasjärvi kommuner. Stadsfullmäktige i Uppsala äro tveksamma om lämpligheten av detta tillägg. Ytterligare utredning av frågan förordas av stadsfullmäktige i Stockholm och Sundbyberg samt centralstyrelsen för Sveriges läkarförbund. Tillägget avstyrkes av bland andra socialstyrelsen, styrelsen för svenska stadsläkarföreningen, svenska arbetsgivareföreningen och Sveriges industriförbund.

I de tillstyrkande yttrandena omnämnes arbetslokalernas ställande under hälsovårdsnämndens kontroll i korthet såsom ett framsteg och en betydlig förbättring.

Vad åter angår de yttranden, som gå i avstyrkande riktning, göres i dessa en mångfald erinringar beträffande förslaget och den därför av bostads-sociala utredningen lämnade motivering.

Med anledning av utredningens påstående, att större industriella arbetsställen för närvarande praktiskt taget äro undantagna från kontinuerlig sanitär inspektion, framhåller *socialstyrelsen*:

Sedan yrkesinspektören förskaffat sig kännedom om sitt distrikts arbetsställen och dessas olika behov av inspektion, ordnar han sina och övriga befattningshavares tjänsteresor så, att inspektionerna av de olika arbetsställena inom möjligheternas ram verkställas efter behovsprincipen. Härav följer, att vissa arbetsställen besökas oftare, ibland mer än en gång under samma år, under det att de arbetsställen, där yrkesfarorna (olycksfalls- eller hälsoriskerna) befunnits vara mindre framträdande, besökas mera sällan. Tiden mellan besöken vid sistberörda företag kan ibland komma att utsträckas betydligt över tre år.

Ehuru det således icke med fog kan påstås, att de större arbetsställena skulle vara praktiskt taget undantagna från kontinuerlig sanitär inspektion, är socialstyrelsen angelägen framhålla önskvärdheten av att inspektion i regel kunde verkställas oftare än vad som nu är fallet.

Socialstyrelsen erinrar vidare, att den av bostadssociala utredningen omfördälda, år 1919 vidtagna inskränkningen i hälsovårdsnämndernas befattningstagande med lagen om arbetarskydd icke skedde uteslutande eller ens huvudsakligen på grund av viss nytillkommen lagstiftning. De väsentliga skälen till nämnda inskränkningar voro, dels att undvika dubbelinspektion, dels de kommunala tillsynsorganens bristande intresse och förmåga att övervaka samt lämna erforderliga råd och anvisningar till förbättrande av de hygieniska förhållandena i arbetslokaler. Nämnda skäl anser styrelsen väsentligen gälla allt fortfarande.

För det av utredningen uttalade påståendet, att yrkesinspektören enligt lagen om arbetarskydd bör ägna sitt huvudintresse åt frågor rörande skydd mot olycksfall, finnes enligt socialstyrelsens uppfattning intet som helst fog. Yrkesinspektör har, framhåller styrelsen, lika stor skyldighet att befordra åtgärder till skydd mot ohälsa som till skydd mot olycksfall och yrkesinspektionens befattningshavare ägna också en mycket stor del av sitt arbete åt skydd mot ohälsa.

Med anledning av utredningens uttalande, att brister i de sanitära förhållandena kunna rätt bedömas endast av en person med hygienisk och medicinsk erfarenhet, förklarar sig socialstyrelsen på intet sätt vilja bestrida utan tvärtom understryka, att många av industriens hygieniska problem skulle kunna bedömas grundligare och med större säkerhet, om bedömandet, förutom med den erfarenhet yrkesinspektör har, tillika kunde ske med stöd av medicinsk erfarenhet. Emellertid vill socialstyrelsen betona, att konstaterandet och rätta bedömandet av ett hygieniskt missförhållande är en sak, medan klarläggandet, huru missförhållandet med hänsyntagande till förhandenvarande omständigheter lämpligast skall avhjälpas, är en annan. Styrelsen yttrar i detta sammanhang:

Yrkesinspektionen kan icke åtnöja sig med att endast påvisa ett missförhållande, den är även enligt arbetarskyddslagen skyldig att lämna råd och anvisningar om dess avhjälpan med minsta möjliga olägenhet och kostnad för arbetsgivaren. Det nämnda konstaterandet kan ej sällan vara en jämförelsevis enkel del av uppgiften, medan det kan erbjuda betydande svårighet att föreslå lämpliga hjälpåtgärder, som ej förorsaka oskäligen kostnader. För att kunna uppgöra förslag till sådana åtgärder, erfordras mer-

endels såväl allmänna hygienisk-tekniska kunskaper som ingående erfarenhet beträffande fabriksdrift, olika arbetsmaskiner och produktionsmetoder m. m., d. v. s. kunskaper och erfarenheter, vilka kunna vinnas och hållas i nivå med teknikens fortskridande endast av den, som ständigt har intim kontakt med industrien. Det synes därför vara uppenbart, att det är mera att vinna i här ifrågavarande avseende, om man giver yrkesinspektionens tjänstemän en kortare hygienisk utbildningskurs än om man söker utbilda läkaren i tekniskt avseende.

Vad angår det av utredningen föreslagna samrådet mellan yrkesinspektör och tjänsteläkaren i vederbörande tjänsteläkardistrikt, anser socialstyrelsen, att ett sådant samråd skulle utöva en synnerligen förtyngande inverkan på yrkesinspektionens arbete. Styrelsen framhåller härvidlag bland annat:

Hygieniska spörsmål äro vanligen de mest framträdande vid inspektionerna. Med de kunskaper och den erfarenhet, som yrkesinspektör har, kan han i de flesta fall genast vid inspektionstillfället lämna erforderliga anvisningar angående avhjälpandet av förefintliga hygieniska missförhållanden. Såväl arbetsgivare som arbetare äro även vana vid att erhålla sådana råd.

Det föreslagna tillvägagångssättet skulle medföra, att i de flesta fall otillbörligt lång tid skulle komma att förflyta mellan inspektion och därav föranledd anvisning om bristfällighets avhjälpande. Vidare skulle yrkesinspektören förhindras att förvärva och bibehålla erforderlig auktoritet, om han vid varje arbetsföretag måste meddela, att han icke ägde befogenhet lämna anvisning beträffande yrkeshygieniska förhållanden, förrän han samrått med vederbörande tjänsteläkare.

Ytterligare en påtaglig olägenhet, som enligt socialstyrelsens uppfattning de föreslagna ändringarna skulle medföra, äro de därav uppkommande dubbelinspektionerna. Styrelsen yttrar härom:

Utredningen synes anse, att sådan dubbelinspektion i stället skulle vara till fördel, och återopar därvid den dubbelinspektion, som redan nu äger rum i vissa livsmedelsfabriker. Detta är emellertid ingen dubbelinspektion i egentlig mening. Vid ifrågavarande fabriker utöva nämligen hälsövernämnderna endast kontroll över livsmedlens handhavande och producerande på hygieniskt sätt, varemot yrkesinspektionens inskridande avser arbetarnas skyddande mot bland annat ohälsa. Helt annorlunda ställer sig saken, om två olika myndigheter, lydande under olika chefsmyndigheter, skulle med utgående från olika lagbestämmelser utöva tillsyn för arbetares skyddande mot ohälsa. Detta skulle resultera i dubbelinspektioner av ett slag, som icke torde vara förenligt med skyddsverksamhetens effektiva bedrivande.

Det ligger i sakens natur, anför styrelsen vidare, att i en lagstiftning på här ifrågavarande område icke kunna lämnas detaljerade föreskrifter angående olika missförhållandens avhjälpande. Bedömande av visst missförhållande och förslag till lämpliga åtgärder för dess avhjälpande måste därför i viss mån bliva beroende av subjektiv uppfattning. Det är därför av synnerlig betydelse, att tillsynsverksamheten för åstadkommande av enhetlighet ledes av en enda chefsmyndighet, som har så intim kontakt som möjligt med de olika tillsynsorganen.

Sammanfattningsvis uttalar socialstyrelsen slutligen, att förverkligandet av bostadssociala utredningens förevarande förslag skulle leda till en försämring

i stället för en förbättring av nu förefintlig organisation för befrämjande av arbetshygien. Bland lämpliga åtgärder till ernående av ökad effektivitet rekommenderar styrelsen en vidgad samverkan mellan tjänsteläkarna och yrkesinspektionens befattningshavare, ehuru enligt andra linjer än som föreslagits av bostadssociala utredningen, samt att åtminstone en yrkeshygieniskt utbildad läkare helt anställs hos styrelsen. Vidare framhåller styrelsen behovet av förstärkning av yrkesinspektionens arbetskrafter samt hänvisar härvidlag till sitt den 17 december 1931 avgivna utlåtande rörande effektivisering av yrkesinspektionens verksamhet.

Flertalet av de av socialstyrelsen gjorda erinringarna återfinnas i yttrandena av *svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund*. Den föreslagna kompetensfördelningen mellan yrkesinspektionen och hälsovårdsnämnderna påtalas av styrelsen för *svenska stadsläkarföreningen* m. fl.

I vissa yttranden föreslås andra tillägg till uppräknigen av samlingslokaler. *Länsstyrelsen i Stockholms län* och *förste provinsialläkaren i samma län* förorda sålunda upptagandet av barnavårdsanstalt. Tillägg av badinrättning föreslås av nämnda länsstyrelse samt medtagande av badhus av *svenska teknologföreningen* och *kommunalfullmäktige i Nacka kommun*. *Förste provinsialläkaren i Kopparbergs län* och centralstyrelsen för *Sveriges läkarförbund* anse hotell, pensionat o. dyl. böra nämnas. Centralstyrelsen ifrågasätter även omnämmande av fartyg.

Medicinalrådet Herrlin erinrar, att tydliga föreskrifter saknas om vilket organ, som skall utöva den sanitära tillsynen av arbetsrum, exempelvis kontors- och expeditjonslokaler. *Medicinalstyrelsen* anser, att till de lokaler, som avses i förevarande stadgande, bör hänföras även arbetsrum.

En inskränkning beträffande de uppräknade samlingslokalerna föreslås av *stadsfullmäktige i Kungälv*, som förorda undantagande av de sjukhus, som drivas av staten eller landsting.

Länsstyrelsen i Örebro län, liksom även *stadsfullmäktige i Örebro*, anse, att genom tillägg av ordet exempelvis eller något liknande bör tydliggöras, att uppräknigen av samlingslokaler icke är fullständig.

Bostadssociala utredningens förslag rörande samlingslokaler innebär ändring av gällande bestämmelser i två hänseenden. Sålunda föreslås dels att direkta bestämmelser om sådana lokalers anordnande och skötsel givas dels ock att under stadgandet inbegripes jämväl arbetslokal. Till förslaget i förstnämnda avseende, mot vilket någon erinran ej framställt, kan jag ansluta mig. Vad angår det föreslagna tillägget av arbetslokal, lär väl av utredningen få anses framgå, att tillsynen över arbetslokaler, särskilt de mindre sådana, varöver tillsynen ankommer å de kommunala tillsynsorganen, icke är så effektiv, som kunde vara önskvärt, ävensom att ingripanden till avhjälpan av hygieniska missförhållanden i arbetslokaler ej ske i erforderlig grad. Med hänsyn till de tungt vägande erinringar, som från olika håll framställt mot förslaget, särskilt från socialstyrelsens sida, synes det mig emellertid i hög grad tvivelaktigt om förslaget anvisar en lämplig väg för avlägsnande av de berörda missförhållandena. Att vid en tillämpning av förslaget dubbel-

inspektion skulle kunna inträffa beträffande större industriella arbetsställen torde visserligen, såvitt jag kan finna, icke behöva vålla någon nämnvärd olägenhet. Men uteslutet lär ej vara, att betydande olägenheter skulle uppkomma därigenom, att ingripanden vid missförhållanden skulle kunna företagas ej blott såsom nu av socialstyrelsen utan jämväl av de lokala hälsovårdsmyndigheterna. Enligt min mening torde försiktigheten bjuda att ej utan en mera ingående utredning av samtliga de förhållanden, som beröra tillsynen över arbetslokaler, genomföra en ändring av nu gällande bestämmelser i ämnet. Jag finner mig fördenskull icke kunna biträda förslaget om tillägg av arbetslokal. Däremot synes lämpligt att, på sätt bostadssociala utredningen föreslagit, i förtydligande syfte komplettera uppräknigen av samlingslokaler med biograf. Från några håll ha föreslagits vissa andra tillägg till uppräknigen, såsom barnavårdsanstalt, badhus och hotell. Dessa förslag anser jag mig emellertid ej böra tillstyrka. Enligt det anförda kan jag sålunda förorda bostadssociala utredningens förslag utom i fråga om tillägget av arbetslokal. Bestämmelserna i ämnet, som även böra gälla landsbygden, torde upptagas såsom ett sjätte moment i bostadsparagraferna.

7. Bostadsinspektionen.

Gällande bestämmelser om bostadsinspektion, vilka endast avse hälsovården i stad, innefattas i 8 § 7 mom. Däri stadgas, att genom hälsovårdsnämndens försorg skall anordnas återkommande besiktning av byggnad, som inrymmer boningsrum, och av bostadslägenhet och att därvid särskild tillsyn skall ägnas beskaffenheten och skötseln av sådana bostäder, där missförhållanden i sanitärt hänseende mest kunna befaras. Därjämte skall besiktning av sådan samlingslokal, varom förmäles i 6 mom., verkställas så ofta behovet påkallar. Tillika stadgas, att närmare föreskrifter rörande i momentet avsedd besiktning meddelas av hälsovårdsnämnden.

Bostadssociala utredningen föreslår beträffande besiktning av samlingslokal den ändring, att jämväl sådan besiktning skall vara återkommande. Dessutom upptager bostadssociala utredningens förslag det stadgande, att närmare bestämmelser rörande bostadsinspektion meddelas av hälsovårdsnämnden i enlighet med vad medicinalstyrelsen därom förordnar.

I några *yttranden* påkallas inskränkning i hälsovårdsnämnds besiktningskyldighet. *Länsstyrelsen i Blekinge län* anser sålunda, att besiktning bör föreskrivas blott för sådana fall, där missförhållanden befaras. *Stadsfullmäktige i Falun* uttala, att föreskrift bör meddelas, att hälsovårdsnämnd må anordna återkommande besiktning. Enligt stadsfullmäktiges förmenande bör nämligen, för undvikande av irritation av allmänheten, överlämnas till vederbörande hälsovårdsnämnd att själv bestämma, vilka bostäder, som skola underkastas systematisk efterbesiktning. *Stadsfullmäktige i Ulricehamn* erinra, att allmän bostadsinspektion är onödig — då helt visst minst 95 procent av förefintliga bostadslägenheter måste lämnas helt utan anmärkning — och väl ofta kan uppfattas såsom ett störande av hemfriden. Stadsfull-

mäktige ifrågasätta, om det är tillrådligt, att det överlämnas åt medicinalstyrelsen att förordna på detta för de enskilda mycket ömtåliga område, särskilt med hänsyn till samhällenas ekonomiska intressen.

Stadsstyrelsen i Boden uttalar såsom önskvärt, att i förevarande stadgande meddelas föreskrift om huru ofta bostadsinspektion skall anordnas.

Centralstyrelsen för *Sveriges läkarförbund* anmärker på att bostadssociala utredningen låtit begreppet bostadsinspektion, mot dess språkliga innebörd, omfatta även inspektion av samlingslokaler.

Att på sätt bostadssociala utredningen föreslagit besiktning icke blott av bostäder utan jämväl av samlingslokaler skall vara återkommande finner jag befogat. Såsom från något håll anmärkts kan det väl ur språklig synpunkt vara mindre riktigt att, såsom bostadssociala utredningens förslag innehåller, låta begreppet bostadsinspektion omfatta även besiktning av samlingslokal. Emellertid synes mig, då enahanda bestämmelser skola vara tillämpliga å besiktningen av såväl bostäder som samlingslokaler, öfvervägande skäl tala för en gemensam benämning. Rörande bostadsinspektionens närmare anordnande saknas i gällande hälsovårdslag allmänna bestämmelser. Varje hälsovårdsnämnd äger härutinnan meddela de föreskrifter, den anser nödiga. Till avhjälpande av denna brist på mera enhetlig reglering av bostadsinspektionens anordnande har bostadssociala utredningen föreslagit ett stadgande, att närmare bestämmelser rörande bostadsinspektion skola meddelas av hälsovårdsnämnden i enlighet med vad medicinalstyrelsen därom förordnar. Att åt medicinalstyrelsen, som enligt 55 § hälsovårdsstadgan har högsta tillsynen över den allmänna hälsovården i riket, överlämna befogenhet att meddela hälsovårdsnämnderna direktiv för bostadsinspektionens anordnande synes välbetänkt. Antagas må jämväl, att medicinalstyrelsen kommer att utöva denna befogenhet på ett sätt, som är förenligt med de olika samhällenas intressen. De betänkligheter, som härutinnan från kommunalt håll yppats, kan jag sålunda ej dela. Ett stadgande med föreslaget innehåll bör därför jämväl enligt min mening inflyta i bostadsparagrafen för stad och där bilda det sjunde momentet.

**Departement-
chefen.**

8. Åtgärder vid föreskrifts eftersättande m. m.

Gällande bestämmelser — 8 § 3 mom. och 43 § 4 mom. — tillägga hälsovårdsnämnd rätt att i fråga om rum, vars beboende prövas i följd av bristfällighet i byggnadens anordnande, osnyggighet eller annan orsak vara förenat med fara för hälsan, förelägga viss, efter omständigheterna lämpad tid för felaktighetens avhjälpande eller, där så prövas nödigt, för rummets utrymmande eller ock, om felaktigheten finnes vara av beskaffenhet att ej kunna avhjälpas, förbjuda rummets vidare användning för bostadsändamål. Dessutom äger hälsovårdsnämnd förbjuda, att i ett och samma rum så stort antal personer inhysas, att genom deras sammanboende fara för hälsan kan uppkomma. Sådant förbud får dock ej meddelas, därest de i rummet boende tillhöra samma familj, såvida icke större fara för hälsan föreligger.

Bostadssociala utredningen föreslår i fråga om förfarandet vid hälsovårdsnämndens prövning av bostadsärenden, att hälsovårdsnämnden — där förhållande yppas, som innebär eftersättande av någon av de föreskrifter, som föreslagits beträffande bostäder och samlingslokaler, och rättelse icke sker efter tillsägelse av hälsovårdsnämnden eller någon dess ledamot eller tjänsteman — skall vara skyldig att *antingen* förelägga viss efter omständigheterna lämpad kortare tid för felaktighetens avhjälpan *eller*, där fråga är om boningsrum och felaktigheten finnes vara av beskaffenhet att ej kunna avhjälpas, förbjuda rummets vidare användning för bostadsändamål *eller* ock, där nämnden finner särskild anledning att låta med sådant föreläggande eller förbud som nyss sagts anstå och uppenbar fara för hälsan icke är för handen, förklara ärendet vilande. Vid meddelande av föreläggande att efter viss tid hava avhjälpt felaktighet i fråga om boningsrum skall hälsovårdsnämnden, där så provas nödigt, utsätta viss tid för rummets utrymmande, intill dess felaktigheten blivit avhjälpt. Vidare skall hälsovårdsnämnden, där lägenhets beskaffenhet det påkallar, vara berättigad förbjuda dess beboende av mer än ett visst antal personer eller dess användning såsom bostad för minderåriga. Sådan lägenhet skall även, där så synes befogat, kunna godkännas för beboende endast av vuxna eller av ensam vuxen person. Där särskilda omständigheter föreligga, skall hälsovårdsnämnden äga tillåta utdömd lägenhet att användas såsom bostad, så länge den vid tillfället däri boende kvarbor. Hälsovårdsnämnden skall ock äga förbjuda användandet av lägenhet för bostadsändamål under viss årstid.

För att tillgodose den byggnadstekniska sakkunskapen innehåller bostadssociala utredningens förslag vidare en anmaning till hälsovårdsnämnderna att, då felaktighet grundar sig på förekomsten av väsentlig brist av byggnadsteknisk art, rådfråga byggnadstekniskt sakkunnig person, innan föreläggande eller förbud meddelas.

Angående den, mot vilken föreläggande eller förbud skall riktas, föreskrives i förslaget, att föreläggande eller förbud må, där lägenheten eller lokalen innehaves med nyttjanderätt, meddelas husägaren eller nyttjanderättshavaren eller ock bådadera.

Slutligen har bostadssociala utredningen ansett sig böra föreskriva skyldighet för innehavare av lägenhet, som enligt beslut av hälsovårdsnämnden har att därifrån avflytta, att — såvida han ej inflyttar i lägenhet som anvisats honom genom hälsovårdsnämndens försorg — före inflyttningen i ny lägenhet meddela nämnden den nya lägenhetens adress.

Beträffande förslagets föreskrifter om förfarandet vid hälsovårdsnämndens prövning av bostadsärenden anför *bostadssociala utredningen*:

Där rättelse av förefintliga missförhållanden icke kunnat vinnas genom påpekande vid inspektion, skall sådant ärende upptagas till behandling inom hälsovårdsnämnden. Nämnden får därvid laga efter lägligheten, göra visst föreläggande, utdöma eller meddela uppskov, då anledning därtill föreligger. Sådant uppskov skall lämnas för viss tid, i allmänhet lämpligen ett år, varefter ärendet åter skall upptagas till omprövning, eller i undantagsfall, då ärendets natur så påfordrar, tillsvidare. Uppskov får dock icke ifrågakomma,

därest fortsatt beboende av lägenheten i oförändrat skick synes medföra uppenbar fara för hälsan.

Nämndernas praxis kan tänkas bli olika i olika delar av landet men bör dock vara möjligast likformig för bostäder av samma art i samma landsdel. De allmänna principerna för förfarandet borde därför helst regleras från en central ledning. Detta gäller ej minst reglerna rörande trångboddhet och rörande de omständigheter, som böra föranleda, att rum tillåtes för beboende endast av vuxna, av ensam vuxen, av vuxen eller vuxna med arbete utom lägenheten eller för viss årtid.

Angående befogenheten för hälsovårdsnämnd att göra en differentiering i fråga om bostadsbeståndet, yttrar bostadssociala utredningen vidare:

Det kan diskuteras, huruvida icke redan med nuvarande formulering föreläggande av hälsovårdsnämnd kan göras för ägare av bostadslägenhet att icke uthyra denna till familj med minderåriga barn. Det kan tyckas självklart, att en viss, t. ex. en skum lägenhet utan hälsorisk skulle kunna bebos av en åldring men däremot icke av minderåriga barn. Emellertid har spörsmålet besvarats nekande bland annat i ett nyligen av en länsstyrelse givet utslag. I Finland är stadgat, att rum, där belysningsförhållandena äro ofördelaktiga, ej få bebos av familj med små barn, utan endast av vuxna, som större delen av dagen äro sysselsatta utom hemmet. Där finnas också föreskrifter, att rum, som icke kan ordentligt vädras, icke får godkännas som bostad för en stor familj, men må upplåtas till bostad för ensam person, om luftkuben väsentligt överskrider den normala.

När lägenhet skall utdömas, kan det, särskilt när det gäller gamla personer, tänkas skäligt, att utdömningen göres i den formen, att bostaden icke får uthyras till beboende efter innehavarens avflyttning. I ett annat fall kan måhända nämnden finna skäligt att för viss tid tillåta en äldre person eller ett par vuxna att bebo en mindervärdig lägenhet, t. ex. då ett äldre par utan minderåriga barn bebor sin egen fastighet och genom utdömningen skulle bli försatt i ekonomiskt nödläge. Det är att anbefalla att genom ett sådant tillvägagångssätt tillgodose hälsosynpunkten så smidigt som det är möjligt.

Rörande åtgärder vid trångboddhet anför bostadssociala utredningen följande:

Reglerna rörande trångboddhet kunna tänkas genomförda endast successivt under hänsyntagande till den ekonomiska förmågan hos berörda familjer och till bostadstillgången på orten. En oundgänglig förutsättning för att trångboddhetens bekämpande skall kunna bli effektivt är emellertid en tillräcklig tillgång på lägenheter, som äro i fråga om utrymme och differentiering lämpliga för de nu trångboddade familjehushållen och som kunna erhållas till en hyra, icke överstigande dessa familjers betalningsförmåga. Det är önskvärt, att ingripanden mot trångboddhet så långt möjligt kombineras med anvisning genom hälsovårdsnämnden eller annan kommunal institution av annan bostad, som fyller nämnda krav beträffande storlek och hyrespris. I fråga om mindre bemedlade familjer med tre eller flera barn har genom de vid 1935 års riksdag beslutade bostadsanskaffningslånen och familjebidragen skapats en möjlighet att anvisa tillräckliga ersättningsbostäder, varigenom de socialt mest svårartade formerna av trångboddhet kunna effektivt motarbetas utan belastning av familjeekonomien. Då ingripande mot trångboddhet givetvis i första hand bör göras beträffande de svåraste fallen, och då enligt erfarenheten just de barnrika familjerna utgöra en väsentlig del av dessa svåraste fall, torde frågan om anvisning av ersättningsbostäder till stor del kunna lösas genom att kommunerna begagna den nu skapade möjligheten av statliga bidrag.

Att i bostadsinspektionens befogenheter skall inrymmas en möjlighet att förmå familjer, som äro trångbodda utan ekonomiskt nödtvång, att hyra en efter familjens storlek mera lämpad bostad är socialpolitiskt väl motiverat. Visserligen kunna ingrepp med detta syfte framstå som orättmätigt intrång i familjens frihet att efter eget gottfinnande disponera över sina inkomster; denna frihet är ju dock i själva verket på mångahanda sätt kringskuren i det nutida samhället, bland annat med hänsyn till det uppväxande släktets intressen, som i detta sammanhang äro av särskild vikt. Hänsyn måste dock tagas icke endast till den för tillfället gällande inkomsten utan även till arbetslöshetsrisken och den ekonomiska osäkerheten överhuvud.

Trångboddhet på grund av inneboende synes numera vara förhållandevis sällsynt. De fall, som förekomma, torde ofta erbjuda möjligheter till ingripanden genom förbud att hysa inneboende i viss lägenhet, när familjen överstiger viss storlek. Härvidlag är det — liksom i allmänhet i fråga om trångboddhetens bekämpande — av vikt att genom hälsovårdsnämndens försorg upplysning sprides, så att såväl hyresvärdar som hyresgäster bli underkunniga om, att inte endast kvalitetsbrister hos lägenheten utan även olämpligt boendesätt kan föranleda ingripande från bostadsinspektionens sida.

I fråga om anlitaudet av byggnadsteknisk sakkunskap framhåller bostadssociala utredningen, att en förutsättning för ett fruktbringande arbete av hälsovårdsnämnden är att nämnden har tillgång till erforderlig sakkunskap ej blott av bostadsvärdande utan även av byggnadsteknisk art. Enligt vad bostadssociala utredningen inhämtat torde det i förslaget rekommenderade förfarings sättet motsvara på vissa håll tillämpad praxis.

Att på sätt i förslaget förordats föreläggande eller förbud även skall kunna meddelas nyttjanderättshavare, anser bostadssociala utredningen befogat med hänsyn till att ägaren icke onödigtvis bör belastas med kostnader för en eventuell vräkning.

Vad slutligen angår den föreslagna bestämmelsen om skyldighet för innehavare av lägenhet att i vissa fall vid avflyttning till ny lägenhet avlämna adressanmälan yttrar bostadssociala utredningen:

Bestämmelsen har tillagts med hänsyn till nödvändigheten att se till, att icke familj, som ålagts att avflytta från överbefolkad lägenhet men som på grund av familjeinkomstens tillräcklighet eller dylikt icke ansetts böra komma i fråga för särskilt anvisad ersättningsbostad, på nytt flyttar till en med hänsyn till hushållets storlek olämplig lägenhet. Överhuvud kräver trångboddhetens bekämpande, att bostadsinspektionen skaffar sig fortlöpande informationer över bostadsförhållandena för de större hushållen, eftersom trångboddheten i hög grad sammanhänger med hushållsstorleken.

I *yttrandena* ha gjorts uttalanden i olika riktningar med anledning av den föreslagna skyldigheten för hälsovårdsnämnd att pröva missförhållanden samt rättigheten för nämnden att tillämpa diskretionär prövning.

Bestämmelserna i nämnda hänseenden anses av *förste provinsialläkaren i Hallands län* välbetänkta. För att emellertid tillgodose de härigenom ökade kraven på hälsovårdsnämnds kompetens föreslås, att vederbörande tjänsteläkare böra äga skyldighet att bekläda ordförandeposten i hälsovårdsnämnd.

Länsstyrelsen i Östergötlands län framhåller, att den diskretionära pröv-

ningsrätten ställer ganska stora krav på nämnderna. Länsstyrelsen är icke övertygad, att med den nuvarande organisationen alla hälsovårdsnämnder i städer och stadsliknande samhällen kunna fylla dessa krav. Det synes därför länsstyrelsen böra tagas i övervägande, huruvida icke med genomförande av de föreslagna ändringarna i 8 § hälsovårdsstadgan bör anstå, intill dess frågan om en ändrad organisation av hälsovårdsväsendet vunnit sin lösning. Liknande uttalanden göras av *förste provinsialläkarna i Östergötlands och Norrbottens län*.

Länsstyrelsen i Gotlands län finner det visserligen vara av stor vikt, att det uppväxande släktet icke utsättes för de faror, en osund bostad för med sig, men anser å andra sidan, att man måste gå fram med en viss varsamhet och icke överdriva anspråken på att en bostad under alla förhållanden måste i varje detalj fylla vissa krav. Med hänsyn härtill föreslår länsstyrelsen, att hälsovårdsnämnderna givas en längre gående rätt till diskretionär prövning än förslaget innehåller.

Förste provinsialläkaren i Östergötlands län förmenar, att en uppmjukning av förevarande bestämmelser genom utbyte av »skall» mot »bör» torde kunna ske utan risk för hälsovårdsarbetets effektivitet.

Under förutsättning att hälsovårdsnämnd är insatt i sina åligganden och söker att rättrådigt bedöma föreliggande fall medgiva de föreslagna bestämmelserna, uttalar *förste provinsialläkaren i Värmlands län*, en mången gång önskvärd och mjuk handläggning av bostadsfrågor i ömmande fall. Emellertid befarar förste provinsialläkaren, att exempelvis en nämnd med starka byggnadsekonomiska intressen kan frestas att i alltför stor utsträckning använda sig av vilandeförklaring, helst som uppenbar fara för hälsan är ett tånjbart och svårbevisat begrepp.

Länsstyrelsen i Malmöhus län erinrar, att befogenhet för hälsovårdsnämnd att medgiva annan eftergift än uppskov icke inrymts i förevarande bestämmelser. Enligt länsstyrelsens förmenande förutsätta med nödvändighet de skärpta krav, som föreslagits av utredningen, att hälsovårdsnämnd får befogenhet att i fråga om äldre byggnader medgiva befrielse från iakttagande av givna föreskrifter i den utsträckning, som av förhållandena påkallas, utan att därigenom hälsosynpunkten åsidosättes. Länsstyrelsen ifrågasätter, att i sådant avseende skillnad göres mellan olika föreskrifter, så att endast vissa göras dispensabla, under det att andra ovillkorligen böra iakttagas, med rätt dock för hälsovårdsnämnden att medgiva uppskov. I enlighet härmed anser länsstyrelsen förevarande bestämmelser böra omarbetas. — *Stadsfullmäktige i Trollhättan* förorda en allmän bestämmelse om att de nya kraven å bostadsbeskaffenhet skola tillämpas med varsamhet å redan befintliga lägenheter.

Stadsfullmäktige i Norrköping framhålla, att ifrågavarande bestämmelser torde föranleda, att hälsovårdsnämndens sammanträden bliva oerhört belastade och att det därför måste förutsättas, att ärenden av ej rent principiell betydelse i stor utsträckning komma att bliva behandlade i den ordning varom föreskrives i 3 § 4 mom. hälsovårdsstadgan. — Med hänsyn till den beräknliga arbetsanhopningen anser styrelsen för *svenska stadsläkareföreningen* ofrånkomligt, att föreskrift meddelas i hälsovårdsstadgan angående

de ärenden, bostads- och andra ärenden, vilka skola behandlas i nyssnämnda ordning.

I åtskilliga yttranden ha erinringar gjorts med anledning av den i utredningens förslag uttalade förutsättningen, att, vid eftersättande av vissa angivna hälsovårdsföreskrifter rörande boningsrum och samlingslokaler, tillsägelse om rättelse gives av hälsovårdsnämnden eller någon dess ledamot eller tjänsteman, innan föreläggande eller förbud meddelas.

Länsstyrelsen i Stockholms län anser, att hälsovårdsnämnd ej bör tillerkännas rätt att meddela föreläggande, förbud o. d., förrän nämnden förvissat sig om att vederbörande ej ställt sig av nämnden gjord tillsägelse till efterrättelse. En tillsägelse av ledamot av hälsovårdsnämnd eller någon dess tjänsteman bör enligt länsstyrelsens uppfattning icke godtagas, när däri genom missförstånd lätt kan uppstå och övergrepp ske. En liknande ståndpunkt intages av *svenska teknologföreningen*. *Stadsfullmäktige i Borås* finna icke heller lämpligt, att enskild ledamot av nämnden må giva tillsägelse om rättelse. — *Stadsfullmäktige i Malmö* förmena, att rättelse endast bör få påfordras, förutom av hälsovårdsnämnden, av någon eller några utav nämnden särskilt utsedda ledamöter eller tjänstemän. Enahanda ståndpunkt hävdas av *länsstyrelsen i Blekinge län* och *stadsfullmäktige i Karlskrona*.

Hälsovårdsnämnden i Trollhättan erinrar, att 29 § hälsovårdsstadgan medger hälsovårdsnämnd rätt att utan föregående råd eller anmaning meddela föreläggande eller förbud i förening med vite. Nämnden anser oklart, om förevarande stadgande innefattar en inskränkning i nämnda rätt, och förmenar, att fråga därjämte kan uppstå, huruvida icke hälsovårdsnämnd, som meddelar beslut enligt förevarande stadgande, måste vara beredd att styrka, att tillsägelse om rättelse dessförinnan skett.

Ingripanden mot trångboddhet bör kombineras med anvisning om lämplig bostad, betonar *länsstyrelsen i Kronobergs län* och ifrågasätter, att detta även anges i hälsovårdsstadgan. Liknande ståndpunkt intages av *förste provinsialläkaren i länet*. *Förste provinsialläkaren i Kalmar län* yttrar, att anvisning av annan bostad är ofrånkomligen nödvändigt.

Beträffande befogenheten för hälsovårdsnämnd att meddela förbud mot lägenhets användning såsom bostad för minderåriga göras delade meningar gällande i yttrandena.

Länsstyrelsen i Östergötlands län säger sig med tillfredsställelse ha uppmärksammat den föreslagna åtskillnaden i fråga om bostäders beboende av vuxna och av barn. Samma uppfattning uttalas av *länsstyrelsen i Gävleborgs län*.

Befogenheten att uppdelat bostadsbeståndet i lägenheter, som godkännas för beboende endast av vuxna, av ensam vuxen o. s. v., anser *medicinalrådet Herrlin* stå i nära sammanhang med civilrättsliga spörsmål om hyresavtal m. m. och endast med största tveksamhet kunna tillstyrkas. Enligt *Herrlins* uppfattning bör det ankomma på bostadsövervakningens organ att meddela råd och anvisningar under beaktande av de boendes behov av tillgång till sol, särskilt goda dagerförhållanden m. m. Även *centralstyrelsen för Sveriges*

läkarförbund anser, att, om lägenhet ej är lämpad för minderåriga barn, familjen bör meddelas råd att snarast möjligt skaffa sig en annan bostad. Ett bryskare tillvägagångssätt bör enligt centralstyrelsens uppfattning ej ifrågakomma. — Råd i stället för förbud mot lägenhets beboende av minderårig förorda också *stadsfullmäktige i Stockholm*.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser, att med de föreslagna skärpta kraven i fråga om bostads beskaffenhet något verkligt behov av en differentiering av bostadsbeståndet efter olika åldersklasser icke kan föreligga. På grund härav föreslår länsstyrelsen, att stadgandet om rätt för hälsovårdsnämnd att förbjuda lägenhets användning som bostad för minderåriga måtte utgå. — Även *förste provinsialläkaren i Kopparbergs län* förmenar, att en bostad bör fylla måttet såväl för vuxna som för barn av olika åldrar.

Förste provinsialläkaren i Malmöhus län framhåller, att förbud mot lägenhets användning såsom bostad för minderåriga m. fl. torde bliva synnerligen svårt att med tillräcklig skärpa och effekt upprätthålla i praktiken.

I två yttranden har anmärkning gjorts mot bostadssociala utredningens förslag, att hälsovårdsnämnd i vissa fall skall rådfråga byggnadstekniskt sakkunnig person, innan föreläggande eller förbud meddelas.

Svenska arkitektföreningen anser sålunda att, då här endast är fråga om samhällen, där byggnadsnämnd finnes, i stället bör föreskrivas, att byggnadsnämnds sakkunniga biträde eller dennes ställföreträdare eller av byggnadsnämnden särskilt utsedd byggnadssakkunnig person skall rådfrågas. — *Stadsfullmäktige i Borås* föreslå, att hälsovårdsnämnd skall söka samarbete med byggnadsnämnden.

Bestämmelsen att föreläggande eller förbud må meddelas husägaren eller nyttjanderättshavaren eller ock bådadera har i yttrandena för- anlett följande erinringar och förslag till tillägg.

Förste provinsialläkaren i Blekinge län anser, att föreläggande eller förbud alltid bör meddelas såväl nyttjanderättshavaren som fastighetsägaren. Föreläggande för fastighetsägaren finner förste provinsialläkaren befogat med hänsyn till att fastighetsägaren bör vara ansvarig för att meddelade förelägganden eller förbud rörande honom tillhörig fastighet även lända till efterrättelse. Häri instämmer *länsstyrelsen i Blekinge län*.

Stadsfullmäktige i Örebro föreslå, att till ifrågavarande bestämmelse göres ett tillägg, att, då fråga är om utrymmande av bostadslägenhet, föreläggande skall meddelas såväl lägenhetsägaren som nyttjanderättshavaren.

Länsstyrelsen i Hallands län och *stadsfullmäktige i Karlskrona* förorda endast det tillägget, att föreläggande eller förbud må allt efter omständigheterna meddelas husägaren eller nyttjanderättshavaren eller ock båda.

Socialstyrelsen anser, att förevarande bestämmelser böra föranleda övervägande av ändringar i nyttjanderättslagen och möjligen även i utsökningslagen. Styrelsen anför:

Föreläggande att avflytta synes kunna riktas mot hyresgästen och grundas därpå, att lägenheten — utan hyresvärds vetskap och i allt fall utan att han enligt nyttjanderättslagen haft laglig rätt att däremot resa hinder — använts

på sätt, som ansetts böra förbjudas. Hyresgästen kan ju hava träffat hyresavtal om lägenhet under uppgift, att han vore ensamstående, och sedan i strid mot föreskrift, meddelad av hälsovårdsnämnd, hava i densamma inhyst minderåriga. Nyttjanderättslagen lämnar icke hyresvärd rätt vare sig att förhindra hyresgäst till sådant nyttjande av lägenheten eller att häva avtalet. Om nu hälsovårdsnämnd i dylikt fall till hyresgästen riktar ett föreläggande att avflytta, uppkommer frågan dels huruvida hyresvärden äger häva hyresavtalet — nyttjanderättslagen har för sådant fall ej något mot III kap. 15 § korresponderande stadgande — dels huruvida vare sig nämnden eller hyresvärden jämlikt utsökningslagen över huvud taget äger påkalla vräkning och dels huruvida hyresvärden, därest han ej verkställer eller äger verkställa uppsägning av hyresgästen och denne avflyttar, kan avfordra den avflyttande hyra för återstoden av hyrestiden. Att han bör äga sådan rätt till hyra synes i och för sig rimligt men lär näppeligen vara av de sak-kunniga förutsett och i allt fall stå i föga god överensstämmelse med den sociala karaktär — till den boendes skyddande — som det föreslagna offentlig-rättsliga stadgandet äger.

Det må framhållas, att här berörda spörsmål ej torde kunna lösas allenast med en hänvisning till, att frågan i regelrätt ordning kan bringas till en lösning vid hyresårets utgång och att ett effektuerande av hälsovårdsnämndens föreläggande till hyresgäst faktiskt kan anstå under så kort tid. Att börja med är nämligen en sådan anordning — nödtvungen genom bristande överensstämmelse mellan tvenne olika författningar — principiellt sett givetvis i hög grad otillfredsställande. Men även ur saklig synpunkt kan frågan bliva föremål för betänklighet. Det synes nämligen kunna ifrågasättas, om vare sig hyresvärd eller hyresgäst kan lagligen förbindas att uppsäga hyresavtalet; ett av hälsovårdsnämnd förbudet förhållande skulle därmed kunna äga bestånd under obestämd, längre tid framåt. I allt fall mötte ej hinder för hyresgäst att teckna ett flerårigt kontrakt och därmed förläna förhållandet bestånd under längre tid.

Styrelsen erinrar emellertid tillika, att en uppluckring av det skydd för hemmets integritet gentemot fastighetsägaren, vilket nyttjanderättslagen innebär, ej kan undgå att medföra betänkliga konsekvenser.

I ett flertal yttranden göras erinringar mot bostadssociala utredningens förslag till bestämmelse om adressanmälan.

Åtskilliga myndigheter ifrågasätta behovet av bestämmelse därom. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* framhåller sålunda, att i de större städerna möjlighet torde förefinnas att genom bostadsinspektionen erhålla kännedom om en från utdömd lägenhet utflyttandes nya adress samt att i mindre städer och samhällen hälsovårdsnämnden säkerligen utan någon större svårighet kan hålla sig underrättad om vederbörandes flyttningar. *Länsstyrelsen i Blekinge län* ifrågasätter likaledes behovet av bestämmelse om adressanmälan. *Stadsfullmäktige i Örebro* föreslå, att bestämmelsen utgår, samt framhålla därvid, att, om bostadsinspektör, som påkallat föreläggande av hälsovårdsnämnden om utrymmande av bostad, har något intresse för sitt kall och för de människor, bland vilka han har att verka, tager han nog själv reda på vart flyttningen i sådant fall sker, eller bör i alla händelser vara skyldig att göra det. Även *svenska arkitektföreningen* förordar, att bestämmelsen utgår. Kännedom om arten av den lägenhet, till vilken den avflyttande begiver sig, bör enligt föreningens uppfattning kunna vinnas på annat sätt.

En viss tveksamhet, om lägenhetsinnehavare lämpligen bör betungas med ifrågavarande anmälningsskyldighet, uttalas av *länsstyrelsen i Stockholms län*. Liknande ståndpunkt intager *förste provinsialläkaren i Malmöhus län*. Ej heller *förste provinsialläkaren i Örebro län* är övertygad om anmälningsskyldighetens berättigande. *Svenska teknologföreningen* framhåller, att anmälningsskyldigheten lätt kommer att bliva stötande för dem, som beröras därav, och torde giva dessa ett intryck av särskild övervakning. — Styrelsen för *Sveriges fastighetsägareförbund*, som anser, att svensk medborgare bör ha rätt att själv välja sin bostad, hemställer på den grund, att anmälningsskyldighet icke måtte föreskrivas.

Stadsfullmäktige i Trollhättan förorda, att den av bostadssociala utredningen föreslagna bestämmelsen om anmälningsskyldighet ersattes med en föreskrift om rättighet för hälsovårdsnämnd att i fall, där så anses påkallat, föreskriva skyldighet att göra adressanmälan. *Länsstyrelsen i Örebro län* anser likaledes, att anmälningsskyldighet bör inträda först efter anmaning.

Förste provinsialläkaren i Blekinge län befarar, att hyresgäst ofta kommer att försumma ifrågavarande anmälningsskyldighet, och föreslår därför en kompletterande föreskrift, att det skall åvila varje fastighetsägare, som uthyr bostadslägenhet, att omedelbart anmäla uthyrningen till vederbörande hälsovårdsnämnd, oavsett huruvida lägenheten förhyrts av familj, som ålagts avflyttning från annan fastighet. Härigenom skulle hälsovårdsnämnden få en enligt förste provinsialläkarens uppfattning önskvärd kontroll över alla familjer och deras bostäder.

Bostadsutredningen för landsbygden föreslår beträffande åtgärder vid felaktighet i avseende å bostäder, att då någon av föreskrifterna rörande bostäder icke är uppfylld, hälsovårdsnämnden skall äga förelägga viss, efter omständigheterna lämpad tid för felaktighetens avhjälpande. I fråga om rum, vars beboende prövas vara förenat med fara för hälsan, skall enligt bostadsutredningens förslag hälsovårdsnämnden vara skyldig meddela dylikt föreläggande samt, där så prövas nödigt, utsätta viss tid för rummets utrymmande intill dess felaktigheten blivit avhjälpt eller ock, om felaktigheten finnes vara av beskaffenhet att ej kunna avhjälpas, förbjuda rummets vidare användning för bostadsändamål. Beträffande åtgärder vid felaktighet i avseende å samlingslokaler har bostadsutredningen såsom tidigare nämnts (sid. 63) ansett gällande stadgande böra bibehållas. Vad angår åtgärder vid trångboddhet föreslår bostadsutredningen allenast den ändring i gällande bestämmelse att begränsningen i fråga om rum bebodda av personer tillhörande samma familj ej vidare skall vara tillämplig.

Angående sitt förslag till åtgärder vid felaktighet i avseende å bostäder anför *bostadsutredningen*:

Gällande bestämmelser ge hälsovårdsnämnd rätt att ingripa, då fara för hälsan anses föreligga, samt reglera närmare på vad sätt dylikt ingripande bör ske. Enligt författningstexten kunna, alltefter skiftande sakläge, tre olika vägar följas. Antingen kan hälsovårdsnämnden förelägga viss tid för felaktighetens avhjälpande eller viss tid för rummets utrymmande eller också

kan nämnden förbjuda rummets vidare användning för bostadsändamål. Av motiven framgår, i avseende å föreläggande om rums utrymmande, att meningen icke varit att enbart sådant föreläggande skall meddelas. Detta vore ju också meningslöst. Hälsovårdsnämnden bör, därest omständigheterna därtill föranleda, förordna att felaktigheten skall inom viss tid vara avhjälpd, samt därjämte föreskriva, att rummet, intill dess felaktigheten blivit avhjälpd, skall utrymmas. Under åberopande av den stora betydelsen, att fullt tydliga direktiv lämnas hälsovårdsnämnderna i hälsovårdsstadgan, föreslår bostadsutredningen ändring av författningstexten i enlighet med vad nyss anförts.

Enligt nuvarande avfattning *äger* hälsovårdsnämnd vidtaga förut berörda åtgärder, då fara för hälsan föreligger. I sådant fall bör emellertid hälsovårdsnämnd ha ej blott rättighet utan jämväl *skyldighet* att ingripa, vilket lärer böra komma till tydligt uttryck i författningstexten.

De bostadskvaliteten reglerande föreskrifterna i hälsovårdsstadgan äro såväl i sin nuvarande lydelse som enligt bostadsutredningens ändringsförslag så avfattade, att icke nödvändigtvis »fara för hälsan» uppstår, då ett rum i något hänseende icke uppfyller någon av de i bestämmelserna angivna fordringarna. För närvarande saknas i hälsovårdsstadgan varje föreskrift angående hälsovårdsnämnds rätt att ingripa mot bostad, som icke uppfyller någon eller några av föreskrifterna i de tre första momenten av 43 § hälsovårdsstadgan men likväl ej kan anses hälsofarlig, och med hänsyn till bestämmelserna i det nuvarande fjärde momentet av samma paragraf torde icke ha varit uteslutet, att nämnd ansett sig sakna dylik befogenhet. Betydelsen av kvalitetsföreskrifterna blir uppenbarligen i sådana fall illusorisk.

Enligt bostadsutredningens uppfattning bör hälsovårdsnämnd äga rätt att, så snart någon av nyssnämnda föreskrifter icke är uppfylld, meddela föreläggande angående felaktighetens avhjälpan. En viss diskretionär prövningsrätt lärer dock härvid böra förbehållas nämnden. Ovillkorlig skyldighet att ingripa bör först inträda, då beboende av rum prövas vara förenat med fara för hälsan.

I detta sammanhang har även övervägts, huruvida i hälsovårdsstadgan kunde angivas mot vem i olika fall föreläggande eller förbud skall riktas. Någon allmän regel härför lärer emellertid icke kunna meddelas, då i olika fall torde böra förfaras på olika sätt.

Beträffande förslaget i vad det avser åtgärder vid trångboddhet yttrar bostadsutredningen:

Bostadsutredningen har härutinnan föreslagit, att den begränsande föreskriften i fråga om rum, bebodda av personer tillhörande samma familj, må bortfalla. Då fråga icke är om minderåriga, synes all anledning saknas att med hänsyn till angelägenheten av att familjen hålles samman tolerera hälsofarliga bostadsförhållanden. Och då fråga är om minderåriga torde hälsosynpunkten böra sättas i första rummet. Erinras må, att då barn i föräldrahemmet utsättes för fara till liv eller hälsa, barnavårdsnämnd har att vidtaga åtgärder i enlighet med lagen om samhällets barnavård. Dylika åtgärder lära understundom motiveras av ohygieniska bostadsförhållanden, och skyldighet för barnavårdsnämnd att ingripa inträder, så snart fara för hälsan föreligger. Jämväl för hälsovårdsnämnd bör rätt att ingripa finnas, så snart fara för de inneboendes hälsa föreligger. Det nuvarande uttrycket »större fara» torde i själva verket ha väsentligen förhindrat stadgandets tillämpning. Om alltså bostadsutredningen i förevarande avseende vill åt hälsovårdsnämnd inrymma större maktbefogenhet än hittills, måste emeller-

tid samtidigt understrykas, att trångboddhetsbestämmelserna givetvis skola tillämpas med urskillning, så att ej till följd av ett ingripande förhållandena i själva verket förvärras.

Föreskrift, stadgande skyldighet för hälsovårdsnämnd att ingripa gentemot för familj avsedd bostad, som ej består av minst ett rum och kök, torde icke vara befogad. Endast i undantagsfall lär numerera förekomma bostäder, bestående av enbart ett rum och bebodda av familjer med barn. I ett sådant fall och om familjen dessutom är talrik, torde i regel utan vidare vara tydligt att ingripande kan ske med tillämpning av den allmänna trångboddhetsbestämmelsen. I avseende å nybyggnad lär frågan sakna all aktualitet.

I *yttrandena* ha bostadsutredningens förslag i förevarande delar i allmänhet vunnit tillstyrkan.

Till frågan om föreläggande från hälsovårdsnämnd om avhjälpan av bristfälligheter i de avseenden, som i 43 § avses, anför *professorn Wirgin* i yttrande till styrelsen, att mot den föreslagna bestämmelsen intet synes att vara att erinra i och för sig — vilket *medicinalstyrelsen* i sitt yttrande biträder — men att enligt vad erfarenheten utvisar dylika befogenheter för hälsovårdsnämnden ofta stanna på papperet, enär utgifterna för felaktigheternas avhjälpan icke kunna bäras av dem, som erhållit föreläggande därom, eller ock andra bostadslägenheter än dem, som böra utrymmas, icke stå till buds. *Wirgin* anser fördenskull, att någon ändring i dessa förhållanden icke äro att vänta, förrän anordningar från statens sida av positivt stödande natur blivit vidtagna. — Svårigheten att anskaffa andra bostäder vid lägenheters utrymmande framhålles även av *förste provinsialläkaren i Hallands län*.

Lantbruksstyrelsen förmenar, att för hälsovårdsnämnd bör stadgas rätt och skyldighet att vid prövning av ärende, varom här är fråga, taga nödig hänsyn till vederbörandes ekonomiska möjligheter ävensom befogenhet att taga hänsyn till seden i orten i fråga om bostadsbyggande.

Enligt *byggnadsstyrelsens* mening bör förevarande stadgande innehålla bestämd anvisning, mot vem föreläggande skall riktas, förslagsvis fastighetens ägare eller eljest den som svarade för lägenhetens underhåll.

Mot bestämmelsen rörande åtgärder vid trångboddhet förklarar *medicinalstyrelsen* sig ej ha något att erinra.

Förste provinsialläkaren i Kalmar län finner upphävandet av undantagsbestämmelsen i fråga om rum, bebodda av personer tillhörande samma familj, mycket väl motiverat, och i detta avseende biträdes förslaget även av *Älvsborgs läns norra hushållningssällskaps förvaltningsutskott* samt av *länsarkitekten i Kopparbergs och Västmanlands län*.

Uppsala läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott befarar däremot, att den föreslagna bestämmelsen kan leda till ännu större svårigheter än för närvarande för personer med stor familj att erhålla arbetsanställning.

Enligt gällande bestämmelser förutsättes för att hälsovårdsnämnd skall äga ingripa vid bristfällighet i avseende å bostäder eller vid trångboddhet att fara för hälsan föreligger. Bostadsutredningen för landsbygden föreslår härutinnan den ändringen, att hälsovårdsnämnd skall äga ingripa, så snart

någon av de meddelade bostadsföreskrifterna icke är uppfylld, samt att skyldighet i sådant hänseende skall föreligga, då fara för hälsan är för handen. Enligt bostadssociala utredningens förslag skall i princip skyldighet föreligga för hälsovårdsnämnd att till behandling och prövning upptaga varje fall, där förhållande yppas, som innebär eftersättande av någon av de stadgade föreskrifterna om bostäder och samlingslokaler, men skall hälsovårdsnämnd vara pliktig att omedelbart ingripa blott när uppenbar fara för hälsan är för handen. Eljest skall nämnden kunna lämpa sitt beslut efter de i det särskilda fallet föreliggande omständigheterna. I yttrandena över de olika förslagen ha dessa i allmänhet vart för sig vunnit tillstyrkan. På sätt jag redan tidigare framhållit har jag i förevarande hänseende anslutit mig till bostadssociala utredningens förslag, vilket jag anser böra bli tillämpligt även för landsbygdens del. Den friare prövningsrätt, som tillagts hälsovårdsnämnderna enligt det sistnämnda förslaget, har i flertalet av de yttranden, däri detta spörsmål behandlats, funnits vara en naturlig konsekvens vid införandet av mera konkreta bostadsföreskrifter. Dock har från några håll ifrågasatts, huruvida den nuvarande organisationen skulle vara mäktig att uppbära de stora krav, en dylik prövningsrätt kunde medföra för hälsovårdsnämnderna i deras verksamhet. För min del kan jag ej dela dessa farhågor. En annan sak är att hälsovårdsnämnderna — såsom jämväl från något håll anmärkts — med den nya ordningen skulle kunna bli hårt belastade genom en ökning i ärendenas antal. Under en övergångstid kommer säkerligen en sådan ökning att ge sig till känna, men torde några egentliga olägenheter härav icke vara att befara. Vad angår de närmare bestämmelserna i förslaget, har den däri angivna förutsättningen för ingripande, nämligen att rättelse icke skett efter tillsägelse av hälsovårdsnämnden eller någon dess ledamot eller tjänsteman, i några av yttrandena föranlett erinringar. Med anledning härav vill jag uttala, att den i detta hänseende föreslagna föreskriften allenast torde innebära en erinran till hälsovårdsnämnderna att, innan ingripande från deras sida sker, söka på lämpligt sätt vinna rättelse. Beträffande ingripande mot trångboddhet har från några håll framhållits, att dylikt ingripande borde kombineras med anvisning om annan bostad. Naturligen bör hälsovårdsnämnd vid alla fall, då ingripande sker mot trångboddhet, tillse att annan bostad står till buds. Något uttryckligt stadgande härom synes dock ej nödigt. Frånsett vissa jämkningar i formellt hänseende anser jag de av bostadssociala utredningen föreslagna bestämmelserna om åtgärder i allmänhet vid eftersättande av föreskrifterna om bostäder och samlingslokaler kunna godkännas. Ingripande skall sålunda kunna ske dels vid bristfällighet i avseende å bostäder och samlingslokaler dels vid felaktighet i skötseln av bostäder och samlingslokaler dels ock vid sådan felaktighet, som består i inhysande av för stort antal personer i bostadslägenhet eller till sådan lägenhet hörande rum.

Vidkommande befogenheten för hälsovårdsnämnd att göra en differentiering i fråga om bostadsbeståndet allt efter dess beskaffenhet, har i några yttranden förmenats, att dylik befogenhet skulle vara utan betydelse, då en lägenhet

för att kunna godkännas som bostad alltid borde fylla måttet. Då fall otvivelaktigt kunna förekomma, där en lägenhet är olämplig såsom bostad för minderåriga men ej så olämplig såsom bostad för vuxna, att den bör utdömas, torde det vara fullt befogat, att rätt till differentiering medgives. Härigenom möjliggöres även ett bättre utnyttjande av det befintliga bostadsbeståndet än om på varje lägenhet kraven skulle bestämmas med hänsyn till minderårigas behov. De föreslagna reglerna angående differentiering synas mig ock medgiva ett förfarande från hälsovårdsnämndernas sida, som kan anpassas efter de i de särskilda fallen förhandenvarande omständigheterna.

Att, på sätt bostadssociala utredningens förslag innehåller, hälsovårdsnämnd bör, då fråga är om väsentlig brist av byggnadsteknisk art, anlita till buds stående sakkunskap, är lämpligt. I städer och andra samhällen, där byggnadsnämnd finnes, torde härvid i första hand yttrande av byggnadsnämnden inhämtas. Uttrycklig föreskrift härom har jag ansett böra meddelas.

Bestämmelsen att föreläggande eller förbud må meddelas husägaren eller nyttjanderättshavaren eller ock bådadera torde med hänsyn till vad i yttrandena förekommit förtydligas därhän, att avgörandet härutinnan skall bero på omständigheterna i det särskilda fallet.

Vad slutligen angår förslaget till bestämmelse om adressanmälan, torde denna ej göras ovillkorlig, utan bör det bero på hälsovårdsnämndens prövning, om sådan anmälan skall ske eller ej.

Nu anförda bestämmelser — vilka utom i fråga om adressanmälan synas böra bli tillämpliga jämväl å landsbygden — torde bilda, i bostadsparagrafen för stad åttonde momentet samt i bostadsparagrafen för landsbygden sjunde momentet.

9. Förhållandet till grannar.

I *gällande bestämmelser* — 8 § 5 mom. och 43 § 6 mom. — stadgas, att innehavare av lägenhet i byggnad, som inrymmer boningsrum, ej må genom osnygghet, buller eller på annat sätt förorsaka sanitär olägenhet för närboende.

Såväl *bostadssociala utredningen* som *bostadsutredningen för landsbygden* föreslår bibehållandet av denna bestämmelse oförändrad. Bostadssociala utredningen framhåller, att enligt bestämmelsen skyldighet torde åvila hyresgäst bland annat, att under den kalla årstiden så uppvärma förhyrd lägenhet, att sanitär olägenhet av lägenhetens avkylning ej uppstår för granne, och att så neddämpa en högtalare, att granne icke genom densamma störes i sin vila.

Några myndigheter uppehålla sig i sina *yttranden* över bostadssociala utredningens förslag vid vissa särskilda former av sanitär olägenhet för granne.

Förste provinsialläkaren i Jämtlands län framhåller sålunda, att matos eller annan dålig lukt från kök bör anses såsom sanitär olägenhet.

Stadsfullmäktige i Örebro föreslå, att till förevarande bestämmelse göres

Bihang till riksdagens protokoll 1936. 1 saml. Nr 207.

ett tillägg om skyldigheten för lägenhetsinnehavare att under kall årstid hålla lägenheten så uppvärmd, att sanitär olägenhet av dess avkylning ej uppstår för granne.

Med anledning av den sanitära olägenhet, som kan uppkomma genom användning av högtalare, anser *medicinalrådet Herrlin*, att efter ordet buller bör tilläggas »och andra störande ljud». I samma riktning uttala sig även *förste provinsialläkaren i Värmlands län* och *stadsfullmäktige i Örebro*.

Förste provinsialläkaren i Kristianstads län framhåller såsom önskvärt, att hälsovårdsstadgan bereder möjlighet att under vanlig sovtid förhindra även buller genom exempelvis ombyggnad, reparation eller gatulagning.

I yttranden över bostadsutredningens för landsbygden förslag förorda *länsstyrelsen* och *förste provinsialläkaren i Kristianstads län* ett tillägg till förevarande bestämmelse av innehåll, att i eller invid boningshus icke får genom buller förorsakas sanitär olägenhet för närboende.

Departements-
chefen.

Från utredningarnas sida har ej föreslagits någon ändring i förevarande bestämmelse. Av bostadssociala utredningen har emellertid framhållits, att enligt bestämmelsen skyldighet torde åvila hyresgäst bland annat, att under den kalla årstiden hålla sin lägenhet så uppvärmd, att sanitär olägenhet av lägenhetens avkylning ej uppstode för granne, samt att så neddämpa en högtalare, att granne icke genom densamma stördes i sin vila. I yttrandena över bostadssociala utredningens förslag ha yrkanden gjorts om sådana tillägg till bestämmelsen, som tydliggjorde, att de av bostadssociala utredningen berörda fallen inrymdes därunder. Av bestämmelsens avfattning synes visserligen kunna följa, att varje förfarande av en lägenhetsinnehavare, som medför sanitär olägenhet för granne, är i bestämmelsen förbjudet. Men med hänsyn till vad som framgår av omständigheterna vid bestämmelsens tillkomst lärer få antagas, att avsikten ej varit att till dylikt förfarande hänföra en sådan underlåtenhet som att ej hålla lägenhet uppvärmd under den kalla årstiden. Och i detta avseende synes mig något förhållande icke tillkommit sedan hälsovårdsstadgans antagande, som berättigar en ändrad ståndpunkt. Annorlunda torde förhållandet vara ifråga om störande av granne genom högtalare. Ett förfarande härutinnan bör tydligen, där det förorsakar sanitär olägenhet för granne vara förbjudet, och då ordet buller, som nu innehålles i bestämmelsen, ej utan vidare omfattar även ljud från högtalare, synes mig såsom tillägg till uppräknigen i bestämmelsen böra upptagas störande ljud.

Bestämmelsen torde inflyta såsom ett nionde moment i bostadsparagrafen för stad och såsom ett åttonde moment i bostadsparagrafen för landsbygden.

10. Bestämmelser om ohyra.

Gällande bestämmelser — 8 § 3 mom. och 43 § 4 mom. — berättiga hälsovårdsnämnd att, där sådant prövas av behovet påkallat och särskilda omständigheter ej till annat föranleda, i fråga om boningsrum jämte därtill hörande utrymmen ävensom angående kläder och bohag meddela föreskrift om vidtagande av erforderliga åtgärder för utrotande av ohyra.

Bostadssociala utredningen förordar ett tillägg till ifrågavarande stadgande, enligt vilket hälsovårdsnämnden erhåller rätt att utan den omgång, som följer med ett förfarande enligt 30 § hälsovårdsstadgan, utfärda mera preciserade generella bestämmelser om åtgärder mot ohyra. *Bostadsutredningen för landsbygden* förordar bibehållande av gällande stadgande oförändrat.

Angående det föreslagna tillägget yttrar *bostadssociala utredningen*:

Erfarenheten har visat, att sådana mera preciserade bestämmelser äro nödvändiga för upptagande av en utsiktsrik kamp mot ohyrn, och även givit anvisning om i vilken riktning dessa bestämmelser böra gå.

Sådana av hälsovårdsnämnd utfärdade bestämmelser synas lämpligen kunna innebära:

- a) förbud för upplåtelse till beboende av lägenhet, som icke är fri från påvisbar väggohyra;
- b) förbud att vid inflyttning i lägenhet medföra väggohyra;
- c) åläggande för hyresgäst att, då lägenheten är tillbörligt isolerad från andra lägenheter, hålla den fri från väggohyra;
- d) åläggande för fastighetens ägare eller hans ställföreträdare att, då väggohyra vunnit stor spridning inom en fastighet, utan dröjsmål vidtaga erforderliga åtgärder för dess utrotande; samt
- e) åläggande för den, som vid flyttning av bohag mot ersättning tillhandagår allmänheten med transport från lägenhet till en annan, att tillse, att av honom tillhandahållet emballage, säckar, mattor m. m. undergår erforderlig rening mot väggohyra.

I *yttrandena* över utredningens förslag göres icke någon erinran mot detta tillägg.

Till förtydligande av ifrågavarande stadgande föreslår *förste provinsialläkaren i Uppsala län*, att utom utrotande även nämnes förebyggande av ohyra.

Förste provinsialläkaren i Värmlands län förordar införandet av bestämmelser till förebyggande av att trävirke från fastighet med väggohyra nyttjas såsom ved eller eljest kommer till sådan användning, att ohyrn sprides till annan fastighet.

Professorn Wirgin och *stadsfullmäktige i Malmö* föreslå, att i detta sammanhang även meddelas vissa bestämmelser angående utrotande av råttor och möss.

Sådana bestämmelser om åtgärder mot ohyra, som enligt *bostadssociala utredningens* förslag skulle kunna meddelas av hälsovårdsnämnd, synas mig vara av den beskaffenhet, att de böra utfärdas i den ordning, som följer av stadgandet i 30 resp. 54 § hälsovårdsstadgan. Jag kan därför ej ansluta mig till förslaget i denna del. Däremot anser jag, med föranledande av vad i *yttrandena* framkommit, att gällande bestämmelser i ämnet böra förtydligas därhän, att hälsovårdsnämnd tillägges rätt meddela föreskrift om vidtagande av erforderliga åtgärder ej blott för utrotande av ohyra utan jämväl för förebyggande av sådan. Bestämmelserna om ohyra torde bilda, i *bostadsparagrafen* för stad tionde momentet samt i *bostadsparagrafen* för *landsbygden* nionde momentet.

**Departement-
chefen.**

11. Anmälningsskyldighet vid nybyggnad m. m.

Enligt *byggnadsstadgan* — 61 och 110 §§ — må nybyggnad ej företagas utan byggnadsnämndens lov. För område, inom vilket byggnadsstadgan ej gäller, saknas motsvarande bestämmelse.

Bostadsutredningen för landsbygden anser att för sådant område bör gälla viss anmälningsskyldighet vid nybyggnadsföretag. Sålunda föreslår bostadsutredningen, att envar, som ämnar uppföra bostadshus eller företaga mera omfattande till- eller ombyggnad, som avser nyinredning av boningsrum eller kök, skall vara skyldig att göra anmälan hos hälsovårdsnämnden och därvid uppgiva platsen, där byggnaden skall uppföras eller arbetet skall företagas. Några ritningar eller andra handlingar skola icke behöva inges utan allenast en anmälan. Hälsovårdsnämnd skall, sedan anmälan inkommit, skyndsamt lämna den byggande uppgift på de föreskrifter, som enligt hälsovårdsstadgan och eljest gälla å orten i avseende å byggnads, bostadslägenhets och boningsrums beskaffenhet och anordnande. Angående förslaget yttrar bostadsutredningen:

Hälsovårdsnämnds angivna skyldighet att lämna vissa uppgifter skulle lämpligen kunna fullgöras genom överlämnande av de på statens bekostnad tryckta råd och anvisningar rörande bostads anordnande och skötsel, angående vars utfärdande bostadsutredningen gjort hemställen, jämte en redogörelse för de särskilda å orten gällande föreskrifterna. Emellertid torde en driftig hälsovårdsnämnd icke komma att stanna enbart vid denna åtgärd utan därjämte, i den mån så är möjligt, själv eller genom ombud förvissa sig om att föreskrifterna följas och, om så icke är fallet, vidtaga de åtgärder, som kunna anses erforderliga. Det kan härtill framhållas, att man ej sällan får höra den anmärkningen, att hälsovårdsstadgans bestämmelser vore obekanta ej blott för den stora allmänheten utan understundom till och med för de organ, som närmast skulle tillämpa desamma, nämligen hälsovårdsnämnderna. Riktigheten härav bestyrkes av vissa uttalanden från hälsovårdsnämnderna själva vid den enquête, som socialstyrelsen verkställde år 1930. Den nu ifrågasatta anordningen torde i väsentlig grad vara ägnad att bringa hälsovårdsstadgans bostadsbestämmelser till allmänhetens kännedom och i hälsovårdsnämndernas erinran.

Bostadsutredningen har övervägt, huruvida uraktlåtenhet att fullgöra anmälan borde vara förenad med bötespåföljd, men har icke funnit anledning föreslå dylik. Det ligger uppenbarligen i den byggandes eget intresse att fullgöra anmälningsskyldigheten och på så sätt erhålla närmare kännedom om gällande föreskrifter. Ersättas dessa, löper vederbörande risken att hälsovårdsnämnden genom vitesföreläggande framtvingar rättelse.

Bostadsutredningens förslag i förevarande del har i *yttrandena* varit föremål för delade meningar. I tillstyrkande riktning uttala sig medicinalstyrelsen, byggnadsstyrelsen, länsstyrelserna i Gotlands, Kristianstads och Gävleborgs län, Blekinge läns landsting, förste provinsialläkarna i Blekinge och Kristianstads län, förste stadsläkaren i Norrköping samt några länsarkitekter. I flera av de tillstyrkande yttrandena framställas dock väsentliga erinringar mot förslaget. Detta avstyrkes eller befinnes mindre lämpligt bland annat av socialstyrelsen, länsstyrelserna i Hallands och Örebro

län, förste provinsialläkaren i Örebro län, ett flertal hushållningssällskap samt länsarkitekten i Älvsborgs och Skaraborgs län.

I de tillstyrkande yttrandena anses det föreslagna stadgandet kunna bli till gagn. Sålunda finner *medicinalstyrelsen* stadgandet värdefullt för att leda bostadsbebyggelsen å landsbygden in på riktiga banor. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* uttalar, att det för erhållande av sunda bostäder utan avsevärt ökade kostnader ofta erfordras endast tillfälle att meddela sakkunnig upplysning och att därvidlag den föreslagna anmälningsplikten i förening med ökad sakkunskap inom vederbörande nämnder borde bli till stor gagn.

I de yttranden, som gå i avstyrkande riktning, göres däremot i allmänhet gällande, att stadgandet skulle vara utan egentligt värde. *Socialstyrelsen* anför, i anslutning till sitt uttalande om svårigheter att genomföra förslaget i allmänhet, betänkligheter mot stadgandet, vilka betänkligheter visserligen minskades av den omständigheten, att underlåten anmälan icke skulle föranleda straff. Emellertid synes styrelsen fara föreligga, att stadgandet stannar på papperet, åtminstone i fråga om byggnadsverksamhet, som utövas av landsbygdens byggnadskunniga jordbruksbefolkning för eget eller ortens behov.

Länsstyrelsen i Hallands län anser den föreslagna anmälningskyldigheten alltför betungande, åtminstone i mera glest bebodda kommuner. — *Länsstyrelsen i Örebro län* uttalar tvekan, om stadgandet skulle medföra något praktiskt gagn, då ritningar eller byggnadsbeskrivning icke behövde åtfölja anmälan, något som länsstyrelsen anser ej heller skäligen kunna ifrågasättas. — *Förste provinsialläkaren i Älvsborgs län* förmodar, att stadgandet skulle bli verkningslöst.

Uppsala läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott antager, att stadgandet blir föga effektivt. Att skärpa föreskriften till att avse obligatorisk granskning av byggnadsförslag samt meddelande av tillstånd till byggnadsföretag vore troligen i brist på sakkunniga granskare ogörligt beträffande den egentliga landsbygden. Vid en positiv verksamhet för att åstadkomma mera hygieniska och praktiska bostäder på landsbygden synes utskottet det bästa medlet vara att tillhandagå allmänheten, om möjligt kostnadsfritt, med ritningar och arbetsbeskrivningar till byggnadstyper, som passade till byggnadsskicket i orten.

Kalmar läns södra hushållningssällskaps förvaltningsutskott förmenar, att bestämmelsen innebär ett väl starkt ingrepp i den enskildes rörelsefrihet och likväl synes vara onödig, därest syftet därmed vore endast att meddelande om gällande föreskrifter skulle tillställas vederbörande.

Blekinge läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott befarar, att stadgandet kommer att ha ringa åsyftad verkan men i psykologiskt avseende verka ogynnsamt.

Älvsborgs läns norra hushållningssällskaps förvaltningsutskott finner stadgandet »knappast önskvärt». Detsamma vore även ägnat att medföra onödigt dröjsmål. Andra medel finnes att åstadkomma rättelse, därest gällande föreskrifter åsidosattes.

Örebro läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott förmodar, att anmälan

kommer att bliva ett onödigt förfarande på papperet utan verklig praktisk nytta. För omfattande byggnadsarbeten anlitas vanligen fackmän, som äro minst lika sakkunniga som hälsovårdsnämndernas ledamöter. Sistnämnda förhållande nämnes även av *Västmanlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott*, som tillägger, att regelbunden upplysningsverksamhet från hälsovårdsnämndernas sida vore av större värde.

Länsarkitekten i Älvsborgs och Skaraborgs län anser stadgandet otillräckligt och yttrar, att mångårig erfarenhet från tillämpningen av byggnadsföreskrifter utvisar, att rättelse av redan utförda byggnadsarbeten är nästan omöjligt att åstadkomma.

Svenska arkitektföreningen anser förslaget i denna del ofullständigt och att kravet på sakkunnig granskning av byggnadsritningar icke kunde avvisas; föreningen framhåller emellertid, att granskningen och tillsynen i övrigt icke bör inriktas på underkännande utan mera på att lämna de byggande råd och hjälp.

Såsom redan nämnts uttalas även i de tillstyrkande yttrandena väsentliga erinringar mot förslaget. *Medicinalstyrelsen* förmenar, att för ernående av någon önskvärd verkan av stadgandet erfordras bestämmelse om straff för underlåten anmälan. *Blekinge läns landsting* biträder ett av *förste provinsialläkaren i länet* avgivet yttrande, där det anmärkes, att hälsovårdsnämnderna utan föreskrift om straff för underlåten anmälan icke, såsom bostadsutredningen antagit, skulle kunna i praktiken bringa bestämmelserna till åttlydnad, exempelvis i det fall, att ett boningshus förlägges på en ur hygienisk synpunkt olämplig tomt och omfattande arbeten hinna utföras innan nämndens ingripande inträffar.

Från åtskilliga håll har föreslagits, att anmälan borde åtföljas av ritningar, arbetsbeskrivning eller dylikt. *Medicinalstyrelsen* uttalar sålunda, att det för att någon önskvärd verkan skall vinnas bör fordras, att en enkel planskiss eller åtminstone en beskrivning över den tilltänkta byggnaden bifogas anmälan till hälsovårdsnämnden. Även *länsarkitekten i Göteborgs och Bohus samt Hallands län* anser, att anmälan bör åtföljas av ritningar. Han anför, att enligt vad erfarenheten utvisar lekmannen har svårt att tillämpa föreskrifter av här avsett slag, men att ritningar ge vid handen, om vederbörande riktigt förstått deras innebörd. Jämväl *länsarkitekten i Kopparbergs och Västmanlands län* förordar, att anmälan skall åtföljas av ritningar, varigenom även den rådgivande verksamheten skulle underlättas, som är av väsentlig betydelse, då det gäller landsbygdens bostadsfråga. Fördelen av att ett byggnadsföretag planlägges torde väl uppväga kostnaden för ritningar, och ett tillfälle att få ritningarna granskade av sakkunnig person borde vara en förman för den byggande. Liknande synpunkter anläggas av *länsstyrelserna i Gotlands och Kristianstads län, förste provinsialläkaren i sistnämnda län* samt *länsarkitekten i Blekinge, Kalmar och Kronobergs län*.

I några yttranden förmenas, att stadgandet borde utökas med en föreskrift om hälsovårdsnämnds godkännande av nybyggda bostäder. I detta sammanhang erinrar *byggnadsstyrelsen* om hälsovårdsnämnds befattning med

frågor om förbättringsbidrag och nybyggnadslån till främjande av byggnadsverksamheten å landet enligt kungörelsen i ämnet den 30 juni 1933 och anmärker, att hälsovårdsnämnderna icke skulle ställas inför nya och oprövade uppgifter, därest en viss kontroll över byggnadsverksamheten ålades dem även utöver vad bostadsutredningen föreslagit. Styrelsen förordar, att anmälan om byggnadsföretag bör åtföljas av ritningar samt angivande av byggnadsplatsen; för granskning av anmälningarna borde hälsovårdsnämnden äga anlita egnahemskonsulent eller eljest den som egnahemsnämnden i länet anlitate såsom sakkunnig i byggnadsfrågor. Vidare föreslår styrelsen, att föreskrifter meddelas om skyldighet att anmäla byggnadsarbetens fullbordande, om därav föranledd besiktning genom hälsovårdsnämnden samt om förbud mot byggnadens användning, innan de åtgärder vidtagits, som vid besiktning kunde påfordras.

Bostadsutredningens förslag innebär, att — medan för område, varå byggnadsstadgan äger tillämpning, erfordras byggnadsnämndens lov för företagande av nybyggnad eller mera omfattande till- eller ombyggnad — för område, varå byggnadsstadgan ej äger tillämpning, skulle krävas anmälan till hälsovårdsnämnden, innan sådant byggnadsföretag, där det omfattade boningsrum eller kök, påbörjades. Efter det dylik anmälan inkommit till hälsovårdsnämnden, skulle denna lämna den byggande uppgift å gällande föreskrifter i avseende å byggnads, bostadslägenhets och boningsrums beskaffenhet och anordnande. Syftet med en dylik anordning, som skulle vara att möjliggöra för hälsovårdsnämnd att öva visst ökat inflytande på nybyggnadsföretag, kan väl förefalla riktigt. Men utan tvivel kan, på sätt från flera håll framhållits, starkt sättas i fråga det praktiska värdet av anordningen. För att denna skulle få någon effektivitet torde fordras såväl att anmälan åtföljes av fullständiga ritningar samt byggnadsbeskrivning som ock att underlåtenhet att inkomma med anmälan och därtill hörande handlingar beläggas med ansvar. Då emellertid, såsom jämväl bostadsutredningen funnit, sådan skärpning av föreskrifterna i ämnet icke är tillräddig, synes fara föreligga för att dessa stanna på papperet. Med hänsyn till det anförda finner jag mig icke kunna tillstyrka ett antagande av bostadsutredningens förevarande förslag. Vad därmed åsyftats torde ock väsentligen kunna vinnas genom ökad upplysningsverksamhet, därvid det särskilt på hälsovårdsnämnderna må ankomma att med ledning av de råd och anvisningar angående bostads anordnande och skötsel, som det bör åvila medicinalstyrelsen att med stöd av bestämmelserna i 55 § hälsovårdsstadgan utfärda, tillhandagå allmänheten med nödiga upplysningar.

Departements-
chefen.

12. Ansvarsbestämmelser.

I gällande bestämmelser — 27 och 52 §§ — stadgas bötesstraff för lägenhetsinnehavare, som förorsakar sanitär olägenhet för närboende, samt för den, som underlåter att efterkomma av hälsovårdsnämnd meddelad föreskrift om vidtagande av åtgärder för utrotande av ohyra.

Bostadssociala utredningen föreslår, att i 27 § stadgas bötesstraff — förutom för förseelser i nyss angivna hänseenden — jämväl för den, som underlåter att avlämna i bostadssociala utredningens förslag föreskriven adressanmälan vid inflyttning i ny lägenhet. *Bostadsutredningen för landsbygden* föreslår ingen ändring i sak beträffande ansvarsbestämmelserna i 52 §.

Bestämmelsen om bötesstraff för underlåtenhet att avlämna adressanmälan avstyrkes i *yttranden av länsstyrelsen i Stockholms län samt förste provinsialläkarna i Östergötlands och Örebro län*. Förste provinsialläkaren i Östergötlands län betecknar denna straffpåföljd såsom ett onödigt irritationsmoment i den medborgerliga sammanlevnaden.

Departement-
chefen.

Även enligt min mening bör underlåtenhet att avlämna föreskriven adressanmälan vid inflyttning i ny lägenhet icke beläggas med ansvar. Med hänsyn härtill erfordras i 27 och 52 §§ endast de formella ändringar, som äro betingade av de föreslagna ändrade momentbeteckningarna i 8 och 43 §§.

Åtgärder rörande bostadsövervakningen i städer och stadslänkande samhällen.

Gällande bestämmelser.

Bostadsövervakningen i städer och andra samhällen, där 1 kap. hälsovårdsstadgan är gällande, utövas av hälsovårdsnämnden enligt de närmare föreskrifter, nämnden själv meddelar. Bestämmelserna härom återfinnas — såsom framgår av den tidigare redogörelsen — i 7 mom. av 8 § hälsovårdsstadgan. Till hälsovårdsnämnds förfogande skall enligt 4 § hälsovårdsstadgan i varje stad finnas en eller flera tillsyningsmän för den allmänna hälsovården. Tillika äger hälsovårdsnämnd, i den mån medel för ändamålet ställas till förfogande, antaga särskilda tjänstemän och biträden. I övrigt saknas i hälsovårdsstadgan vidare bestämmelser angående bostadsövervakningen.

I detta sammanhang torde böra hänvisas till den här förut föreslagna ändringen i bestämmelserna rörande bostadsövervakningen, enligt vilken hälsovårdsnämnd vid meddelande av närmare föreskrifter om bostadsinspektion skall iakttaga vad medicinalstyrelsen därom förordnar (se sid. 69).

Enligt kungörelse den 28 juni 1935 (nr 428) angående statsbidrag till distriktsvård kan sådan vård, innefattande jämväl bostadsvård, med bidrag av statsmedel anordnas utom å landsbygden — vartill räknas jämväl sådana stadslänkande samhällen, där 1 kap. hälsovårdsstadgan gäller — även i städer med högst 3,000 invånare. Angående de närmare bestämmelserna i denna kungörelse kan hänvisas till den därom tidigare lämnade redogörelsen (se sid. 11—12).

Bostadssociala utredningens förslag.

Enligt bostadssociala utredningens förslag skall den primära, fortlöpande bostadsövervakningen i samtliga städer anförtros åt distriktssköterskor, och

skall statsbidrag för dessa utgå efter i huvudsak samma grunder, som fastslagits beträffande landsbygden. I fråga om städer med högst 5,000 invånare skola dock samma bestämmelser gälla, som redan meddelats för landsbygdens del. I städer med mer än 5,000 invånare skall därjämte för bostadsövervakningen finnas speciellt anställd personal. För sådana bostadsinspektörer eller tillsyningsmän skall statsbidrag utgå i principiell överensstämmelse med vad fallet är för distriktssköterska och tjänsteläkare på landet till belopp av 1,500 kronor för bostadsinspektör med full tjänstgöring och hälften för tillsyningsman, som endast delvis sysslar med bostadsinspektionsärenden. Endast vederbörligen utbildade och av medicinalstyrelsen behörigförklarade inspektörer och tillsyningsmän skola få anställas och ett tillägg av denna innebörd föreslås till 4 § hälsovårdsstadgan. I fall, som syntes distriktssköterskan kräva ingripande av särskild sakkunnig, skall hon äga tillkalla sådan. Specialpersonalens hembesök skola sålunda inskränkas till fall, där dess sakkunskap är särskilt behöflig.

Som allmän motivering till sitt förslag anför bostadssociala utredningen bland annat:

Ehuru återkommande besiktning sedan år 1920 varit obligatorisk i städer och övriga samhällen, där hälsovårdsstadgans kap. 1 är tillämpligt, har man dock på många håll icke givit bostadsinspektionen sådan organisation och sådana arbetsmöjligheter, att effektiviteten kommit att motsvara, vad man rimligtvis kan fordra av en sådan viktig socialhygienisk inrättning.

Belysande härför äro de tvenne enquêter, som anordnats av bostadssociala utredningen, en mera summarisk i oktober 1933 och en mera detaljerad i juli 1934. Det synes framgå av de inkomna svaren på nämnda rundfrågor, att omkring två tredjedelar av de samhällen, för vilka hälsovårdsstadgan för stad gäller, äro helt i avsaknad av särskild bostadsinspektion. Även å orter, där bostadsinspektion förekommer, är den ofta mindre effektiv, vartill bidrager icke endast det ofta påtalade förhållandet, att bristen på ersättningsbostäder till för de i undermåliga bostäder boende överkomlig hyra omöjliggör utdömning i önskvärd utsträckning, utan även att inspektionspersonalen mångenstädes är otillräcklig eller belastad med arbete av annat slag.

Inspektionen av i bruk tagen byggnad eller lägenhet åvilar i stad hälsovårdsnämnden. Sådan inspektion kan ske på grund av inkommen anmälan. Såsom framgår av de enquêter, bostadssociala utredningen anordnat, plägar flertalet sådana anmälningar ingivas av hyresgäster och hyresvärdar, medan ett relativt litet antal inkomma från läkare, sjuksköterskor samt tjänstemän i fattigvård och barnavård. Dessa befattningshavares hembesök äro dock inriktade särskilt på den fattigaste befolkningen, i vars bostäder man kan förvänta missförhållanden icke vara ovanliga.

Barnavårdslagen fäster även avseende vid dåliga bostadsförhållanden. Något åliggande för barnavårdsnämnd att anmäla sådana till hälsovårdsnämnden förefinnes dock icke. Såsom redan sagts, synas ej heller från barnavårdsnämndernas sida något större antal anmälningar ha inkommit till hälsovårdsnämnderna.

Anmälningarna upptagas till behandling av särskild tjänsteman hos hälsovårdsnämnden, där sådan finnes anställd. I 66 samhällen, samtliga med mer än 5,000 invånare, ägnar sig en tjänsteman helt eller delvis åt bostadsinspektion. I övriga samhällen få kontrollerande hembesök utföras av någon

av nämndens ledamöter eller av särskild grupp inom nämnden. I dessa senare samhällen har antalet anmälningar visat sig väsentligt mindre än i samhällen, där tjänsteman är tillsatt.

Utom genom anmälan komma befintliga missförhållanden i byggnader och lägenheter till hälsovårdsnämndens kännedom genom återkommande besiktningar (fortlöpande bostadsinspektion). Sådan borde rätteligen utföras i alla de 358 samhällen, för vilka hälsovårdsstadgans kap. 1 är gällande, men i flertalet av dessa saknas ännu varje fortlöpande inspektion. Sådan förekommer egentligen blott i de samhällen, där särskild tjänsteman har tillfälle att ägna åtminstone någon tid åt densamma. I de största städerna är den inspekterande tjänstemannen i allmänhet kvinna, i de mindre åter nästan alltid man, tillika hälsovårdstillsyningsman. Ingenstädes är i städerna den hemvårdande bostadsinspektionen sammankopplad med övrig heminspektion. — Registrering av alla de inspekterade lägenheterna förekommer långt ifrån alltid; ofta nöjer man sig med att föra anteckningar över de lägenheter, som blivit föremål för anmärkning. Ett enhetligt registreringsförfarande saknas överhuvudtaget, vilket bl. a. förhindrar mera ingående interlokala jämförelser av bostadsinspektionens verksamhet i olika samhällen.

Detta betyder icke, att icke stadshemmen äro utsatta för ganska täta hembesök från olika håll. Särskilt är så förhållandet i de stora städerna. Flerstädes har den kyrkliga hjälpverksamheten sina hembesökare (diakonissor); fattigvården har sina hembesökande assistenter, barnavården fosterbarnsinspektriser för tillsyn av fosterbarnen, barnavårdsmän för barn utom äktenskapet och andra inspektörer eller inspektriser för barn, som kunna ifrågakomma till omhändertagande för samhällsvård eller skyddsuffostran. Nykterhetsnämnden har hembesökande och övervakande assistenter; tuberkulosdispensärernas sköterskor besöka vissa hem; så göra även skolsköterskorna, spädbarnscentralernas sköterskor, sjukkassornas hembesökare och flera ändå. Flera grenar av social hjälpverksamhet, som äro under utbyggnad, arbeta och måste arbeta med hembesökande assistenter, så de moderskapsvårdande mottagningarna, så de mottagningar, som avse att följa koltälderns barn, vidare s. k. problembarnspoliklinikerna samt de allmänna sjukhusens och sinnessjukhusens kuratorer. Resultaten av alla dessa hembesök torde ingenstädes bli centralt registrerade. Bostadsvården synes icke ha haft någon mera avsevärd hjälp genom desamma.

Man kan sammanfatta ovanstående så, att bostadsinspektion i hälsovårdsstadgans mening förekommer i ungefär hälften av våra städer och nästan alldeles icke i de stadlika samhällena. På de platser, där bostadsinspektion förefinnes, följa hälsovårdsnämnderna olika praxis. I och för fortlöpande inspektion utväljas i vissa fall alla smålägenheter (oftast räknade till och med 2 rum och kök, men ej sällan till och med 3 rum och kök), i något fall alla lägenheter, i andra sämre lägenheter eller sämre smålägenheter eller äldre, undermåliga lägenheter. Den utvalda kategorien inspekteras halvårsvis, årligen eller med 2—5 års mellanrum. I samtliga städer synes det första ingripandet gå ut på anmaning om vidtagande av erforderliga förbättringar. Efter viss tid sker återbesiktning såsom kontroll över att anbefallda åtgärder vidtagits. Där så ej skett, följer ett formligt föreläggande från hälsovårdsnämnden, vanligen med bestämmelse om visst vite. Olikheten i praxis framträder i den grad av stränghet, med vilken bostad utdömes såsom olämplig att bebo. Från ett flertal samhällen rapporteras, att olämpliga bostäder icke kunnat utdömas på grund av brist på erforderligt antal tillräckligt billiga bostäder.

Som principiella riktlinjer för sitt förslag angiver bostadssociala utredningen vidare bland annat:

Bostadslagstiftningens bestämmelser kunna icke förväntas lända till efterrättelse, därest icke en noggrann kontroll däröver utövas av något samhällsorgan. Likaså synes det uppenbart, att bostadslagstiftningen icke i detalj kan beakta alla de olika individuella förhållanden beträffande bostadens konstruktion, inredning, skötsel o. s. v., som kunna ifrågakomma. Bostadsövervakningen (bostadsinspektionen) skall tillse, att bostaden i alla avseenden är för de boendes hälsa tillfredsställande. Kontrollen kommer därför att omfatta frågor från olika områden, såväl sociala som medicinskhygieniska och rent tekniska. Ett strängt särskiljande av bostadsinspektionen i t. ex. byggnadsteknisk och hygienisk, som på sina håll förekommer utomlands, låter sig icke lämpligen göra. Motsättningen mellan de hygieniska och de byggnadstekniska synpunkterna synes i det stora hela konstlad. Båda dessa synpunkter böra få göra sig gällande såväl vid nybyggnad som i fråga om åtgärder till vård och förbättring av äldre lägenheter. Trivseln inom hemmet, möjligheten att utnyttja ett visst utrymme på bästa sätt till arbete och vila samt möjligheten att hålla en lägenhet i ett gott hygieniskt skick är i hög grad beroende av lägenhetens planering, förhandenvaron av biutrymmen och den tekniska kvaliteten. Äro dessa förhållanden eller något av dem alltför undermåliga, kan ingen bostadsvård skapa en hälsosam bostad. Äro de byggnadstekniska grundvillkoren någorlunda uppfyllda, krävas för lägenhetens bibehållande i gott skick en god skötsel och ett riktigt boendesätt. Det är en gammal sanning, att en god bostad genom vanskötsel på tämligen kort tid kan förvandlas i en slumbostad.

Vid all bostadsövervakning synes man alltmera ansluta sig till den för visso riktiga uppfattningen, att en effektivt verkande bostadsinspektion bör vara kontinuerlig, och att den skall taga sikte icke blott på byggnadernas beskaffenhet utan även på bostädernas och hemmens underhåll och vård samt på bostädernas omgivning ur sanitär synpunkt.

Eftersom de flesta till hemvården hörande ting tillhöra husmoderns arbetsområde, har det i skilda länder ansetts tämligen självklart, att kvinnor lämpa sig bäst för heminspektion. Detta motiveras därmed, att flertalet män sakna den grundläggande praktiska utbildning i hushållets och hemmets skötande, som måste anses erforderlig för detta slags inspektion. Den hembesökare, som har att rådana, hjälpa och kontrollera företråda samhället, bör därvid emellertid osökt kunna handlägga varjehanda sociala och hygieniska frågor, som erbjuda sig i varje hem. Det kan röra sig om spädbarn, koltbarn, skolbarn eller blivande mödrar, om fattigvård, arbetslöshetsunderstöd eller sjukkassebidrag. Det kan röra ärenden, som angå barnavårdsnämnd eller hälsovårdsnämnd. Alla dessa ärenden böra, i vad de avse kontakten med hemmet, för ett visst område skötas av en och samma hembesökare. Först på detta sätt kunna samhällets olika åtgärder till stödande av en familj samordnas, så att de bliva tillräckliga och i möjligaste mån effektiva.

Den förebyggande medicinen har under de senaste årtiondena gjort stora framsteg, och man har sökt att genom rådgivande och övervakande anordningar av olika slag ingripa reglerande i samhällsmedlemmarnas liv, varmed följer att samhällets hälsovårdande organ utsträcka sin verksamhet allt längre in på privatlivets område och i vissa fall göra individerna till föremål för en detaljerad samhällskontroll ej minst i fråga om bostaden. Hembesök måste göras för många olika ändamål och äro ofta ofrånkomliga. Först genom användande av en gemensam hembesökare för olika hygieniska och sociala ändamål inom ett visst distrikt kunna emellertid onödiga hembesök förebyggas med därav följande mindre önskvärda återverkningar.

Till förmån för ett enhetligt ordnande av heminspektionen kan också anföras, att under nuvarande förhållanden åtskilliga specialgrenar av den

sociala hemtillsynen bli försummade, och att ett genomförande av den hygieniska distriktsvården för städernas del skulle i jämförelse med nu rådande förhållanden betyda ett väsentligt framsteg, om man ser sakerna mera i stort.

På sina håll utomlands har den tekniska kontrollen av bostädernas tillstånd skjutits i förgrunden och byggnadstekniker fått ledningen av den fortgående bostadsövervakningen. Bostadsövervakningen och bostadsvården kunna emellertid icke utan skada frikopplas från övriga grenar av den hälsovårdande verksamheten. Beröringspunkterna äro alltför många. Endast nödig samordning av hälsovårdsarbetets olika delar kan ge den nödiga stadgan och effektiviteten åt detsamma. Bostadsövervakningen bör därför i huvudsak, som på de flesta håll är fallet hos oss, alltjämt vara förnämligast de hälsovårdande samhällsorganens angelägenhet, liksom den också på grund av de många biologiska faktorer, som ingå däri, bör stå under medicinsk-hygienisk ledning. Det torde allt fortfarande vara nödvändigt att låta bostadsinspektionen lyda under hälsovårdsnämnden och ledas av samhällets främste hälsovårdstjänsteman på orten, tjänsteläkaren.

Utnyttjandet av byggnadsteknisk sakkunskap vid uppförande, liksom vid underhåll och reparation av bostäderna är emellertid en viktig förutsättning för att de bostadshygieniska strävandena skola bli framgångsrika. Den personal, som arbetar i den fortlöpande hygieniska och sociala heminspektionen, måste ha ögonen öppna för dessa förhållanden. Utöver allmänt hygieniska och sociala insikter fordras därför vissa byggnadstekniska kunskaper. Detta förutsätter, att de i bostadsinspektionen verksamma ha fått en för sådana uppdrag anpassad utbildning.

Speciell byggnadsteknisk utbildning kan givetvis icke fordras av den i den fortlöpande heminspektionen sysselsatta personalen. Vad som måste fordras är förmåga att bemästra enklare frågor och tillräckligt omdöme för att avgöra, när speciell byggnadsteknisk expert bör anlitas. För sådant avgörande kunna och böra särskilda riktlinjer angivas; det är t. ex. lämpligt, att byggnadsteknisk expert tillkallas före varje definitivt utdömande av lägenhet såsom bostad.

Som en sammanfattning av sitt förslag anför bostadssociala utredningen följande:

Bostadsinspektionen i städer och stadsliknande samhällen bör uppbyggas sålunda, att den fortlöpande primära inspektionen överallt åläggas distrikts-sköterskor, men i städer med mer än 5,000 invånare därjämte för bostadsinspektionen speciellt anställda tjänstemän. I samtliga samhällen skall bostadsinspektionen ledas och övervakas av ortens tjänsteläkare.

Uppbyggnaden av bostadsvårdens organisation blir således i princip lika i alla städer och stadsliknande samhällen. Allt efter orternas storlek och vissa övriga förhållanden komma emellertid organisationens detaljer att gestalta sig olika. Som inledningsgrund för differentieringen i olika grupper torde i första hand kunna uppställas samhällenas olika invånarantal, ehuru i vissa fall även andra lokala faktorer kunna vara av betydelse vid bestämmande av organisationens utformning.

a) Såsom en första grupp upptagas städer, köpingar och municipalsamhällen med mindre än 5,000 invånare, sålunda orter där förhållandena i många avseenden överensstämmer med de på landsbygden rådande. Med avseende på den allmänna hälso- och sjukvården har man också framhållit, att dylika smärre samhällen böra organisatoriskt höra samman med kringliggande landsbygd. Så skedde exempelvis i 1932 års förslag angående tjänsteläkar-

institutionen i städer och stadsliknande samhällen samt i 1935 års riksdags beslut angående ordnande av distriktsvården på landsbygden.

I sistnämnda fall sattes gränsen vid 3,000 invånare, men vill utredningen ansluta sig till stadsläkarsakkunnigas förslag, varvid övre gränsen för de samhällen, som komme att tillhöra provinsialläkaredistrikt, skulle bli 5,000 invånare. I enlighet med detta förslag skulle då också bostadsinspektionen i dessa samhällen komma att få en med landsbygdens bostadsövervakning likformig gestaltning.

b) Återstående stadssamhällen äro — bortsett från de största städerna, som skola behandlas i särskilt sammanhang — sinsemellan av väsentligt olika storlek, då de räkna från 5,000 till 62,000 invånare, men äro i bostadsinspektionshänseende i så måtto lika, att överinseendet över bostadsinspektionen hittills kunnat handhas av stadens tjänsteläkare, eventuellt den främste av dessa, vilket även i den största av dessa städer, Norrköping, synes kunnat ske utan olägenheter. I överensstämmelse härmed föreslås, att stadsläkare alltjämt skall bibehålla den direkta ledningen av bostadsinspektionen i dessa samhällen. I överensstämmelse med vad redan förut anförts bör distriktssköterskeorganisationen även i dessa orter omhänderha den fortlöpande primära bostadsinspektionen. Då emellertid i dessa samhällen expeditionsarbetet (registrering av anmälningar, inspekterade lägenheter, upptäckta fel och brister m. m., expediering av förelägganden o. d.) kräver ett betydande arbete, måste man därutöver ha tillgång till speciella tjänstemän (bostadsinspektörer). Dessa, som kunna vara såväl män som kvinnor, synas dock endast i de större städerna (företrädesvis samhällen med över 20,000 invånare) behöva helt tagas i anspråk för bostadsinspektionen. Ifrågavarande städer äro för närvarande till antalet 15, varav 11 redan ha heltidsanställd bostadsinspektör. Allt efter ärendets natur kan i dessa (och större) städer distriktssköterska, som av en eller annan anledning anser sig icke böra ensam fullfölja behandlingen av ett bostadsärende, hänvända sig till bostadsinspektören. I dessa samhällen bör även behovet av byggnadsteknisk sakkunskap utan svårighet kunna tillgodoses. — I de mindre samhällena (62 med 5,000—20,000 invånare) komma dessa tjänstemän att viss del av arbetstiden tjänstgöra som bostadsinspektörer, medan deras övriga tjänstetid upptages av närliggande arbetsuppgifter i hälsovårdens tjänst. Det torde bland annat ur denna synpunkt vara lämpligt, att man, såsom nu i regel sker, här använder hälsovårdstillsyningsmän som bostadsinspektörer. Deras utbildning bör dock väsentligt förbättras. Även hälsovårdstillsyningsmannen-bostadsinspektören kan givetvis användas för primära inspektioner, då särskild anledning därtill föreligger.

c) I Stockholm, Göteborg och Malmö har redan bostadsinspektionen utbildats som en från den övriga hälsovårdsinspektionen relativt fristående institution. Ledningen, som i sista hand även där bör åvila förste stadsläkaren, handhaves dock i vad det löpande arbetet beträffar av en speciell tjänsteläkare, läkarinspektören (i Malmö tillsvidare endast föreslagen). Under denna läkarinspektör sorterar en särskild byrå med bostadsinspektörer (manliga och kvinnliga). Dessa bostadsinspektörer skulle dock icke heller i dessa städer enligt de sakkunnigas mening tagas i anspråk för den fortlöpande inspektionen av bostadsbeståndet, utan även här föreslås denna skola i första hand utföras av distriktssköterskor, medan bostadsinspektörerna, efter särskild anmodan från sköterskorna eller också utan sådan, företrädesvis böra ägna sig åt den del av bostadsbeståndet, som på grund av bristfällighet eller dylikt påfordrar särskild uppmärksamhet, ävensom åt andra mera speciella uppgifter, såsom besiktning ur sanitär synpunkt av nybyggda lägenheter o. d.

Bostadssociala utredningen framhåller såsom särskilt betydelsefullt, att distriktssköterskeorganisationen jämväl för städernas del genomföres inom rimlig tid. En förutsättning härför är emellertid enligt utredningens mening, att ett tillräckligt antal utbildningskurser anordnas och att erforderliga medel därtill anslås. Även för hälsovårdstillsyningsmän förmenar bostadssociala utredningen tillräckliga utbildningsmöjligheter böra skapas, däribland även av medicinalstyrelsen anordnade kompletteringskurser för redan anställda tillsyningsmän.

Yttrandena över bostadssociala utredningens förslag.

I flertalet yttranden tillstyrkes förslaget i huvudsak eller lämnas det utan erinran. Så är fallet beträffande medicinalstyrelsen, det stora flertalet länsstyrelser och förste provinsialläkare, den övervägande delen av stadsfullmäktige och kommunalfullmäktige, byggnadslånebyrån, befolkningskommissionen, svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet, svenska landskommunernas förbund, Sveriges husmodersföreningars riksförbund samt svensk sjuksköterskeförening.

I en del yttranden har förslaget emellertid avstyrkts eller har tveksamhet yppats angående den föreslagna organisationens ändamålsenlighet. Detta gäller bland annat statskontoret, socialstyrelsen, statens inspektör för fattigvård och barnavård, länsstyrelserna i Stockholms, Jönköpings, Gotlands och Hallands län, förste provinsialläkarna i Malmöhus och Västmanlands län, stadsfullmäktige i några städer, svenska stadsförbundet, Sveriges läkarförbund samt socialpolitiska institutet.

Av bland andra länsstyrelsen i Västmanlands län, svenska stadsläkarföreningen och svenska landstingsförbundet begäres ytterligare utredning.

Beträffande ställningstagandet till förslaget av stads- och kommunalfullmäktige är att märka att de avstyrkande yttrandena merendels härröra från större eller medelstora städer, som redan ha en mer eller mindre utbyggd organisation för bostadsinspektionen, under det att mindre städer och stadsliknande samhällen med stor majoritet tillstyrkt förslaget.

Beträffande de mera allmänna synpunkter, som framkommit i de tillstyrkande yttrandena, må följande här återgivas.

Medicinalstyrelsen anför huvudsakligen:

Först genom en fortlöpande bostadsinspektion komma en mängd sanitära olägenheter till vederbörandes kännedom och kunna bli föremål för åtgärder. Det är därför nödvändigt med en kontinuerlig inspektion av hela bostadsbeståndet under karaktär av heminspektion. Denna heminspektion är för hela bostadsinspektionen av grundläggande betydelse, och den organisation och framtida utveckling efter de linjer, utredningen föreslagit, komma säkerligen att väsentligt bidra till en allmänt förbättrad bostadshygien.

Då denna inspektion huvudsakligen kommer att röra sig inom hemmets sfär, synes en kvinnlig inspektör i regel lämpligast. I stället för att på denna verksamhet skaffa särskilda funktionärer har valet helt naturligt fallit på den kategori sjuksköterskor, som redan förut jämte sin sjukvårdande

verksamhet även haft en upplysande och rådgivande verksamhet i hemmen i avseende på bland annat bostadsvård. Om sjuksköterskan å ena sidan är till hemmens gagn, så är hon genom sin ingående kännedom om hemmen även till nytta för samhällets olika organisationer för hjälp och bistånd. Hembesöken måste giva sjuksköterskan en synnerligen ingående kännedom om samtliga de förhållanden, som äro rådande i hemmen. Detta är också en nödvändig förutsättning för att samhällets olika hjälpåtgärder skola kunna anbringas på rätt sätt, i god tid och i väl avvägd omfattning och sålunda få största möjliga effekt för minsta möjliga kostnad.

För att undvika dubbelbesök och då man redan har erfarenhet av en organisation, som i sig innefattar bostadsvård, sjukvård och andra social-medicenska verksamhetsgrenar, faller det sig rätt naturligt att denna organisation även kommer till tillämpning i de större städerna.

Det har med rätta klagats över det stora antalet olika besökare i hemmen. Alla de olika sociala myndigheterna hava ju sina speciella ombud. Så finnas för närvarande fosterbarnsinspektör, barnavårdsman, hälsovårdstillsyningsman, bostadsinspektör, dispensärsköterska, skolsköterska, mjölkdroppssköterska, sjukkassebesökare, olika slag av kuratorer, assistent vid nykterhetsnämnd, arbetslöshetskontrollant m. fl.

För landsbygdens del har principen om få hembesökare blivit fastslagen av riksdagen i och med den nya distriktsvårdens genomförande. Det är därvid att märka att å landsbygden risken för dubbelbesök är betydligt mindre än i städerna, där den sociala omvårdnaden är så mycket mera utvecklade och där varje gren företrädes av sin speciella tjänsteman.

Dubbelinspektion inträffar så ofta, att en allvarlig opinion är på väg att uppstå, vilken så småningom kan bli en fara för samhällets hjälp åt olika kategorier av hjälpbehövande. Det är av så mycket större vikt att beakta detta som utvecklingen till allt större differentiering av hjälpverksamheten alltfört synes pågå. Då således å ena sidan hembesöken äro nödvändiga ur såväl vård- som kontrollsynpunkt men å andra sidan icke kunna pågå eller utvecklas som hitintills genom en massa funktionärer, måste man söka finna en form, som på en gång tillgodoser hemmens och samhällets intressen.

Denna form synes icke kunna vara annan än en koncentrerung av hembesöken till minsta möjliga antalet hembesökare. Förslaget om distriktsvårdens utvidgande till samtliga städer synes medicinalstyrelsen vara en logisk konsekvens av beslutet om distriktsvården å landsbygden och den enda möjliga lösningen på ovan exemplifierade svåra problem.

Styrelsen vill framhålla fördelen av att inom denna organisations ram möjlighet gives till snart sagt vilken som helst lösning av organisationsfrågan, som kan i viss stad synas vara den för tillfället lämpligaste. Då därtill kommer att planen för organisationens utbyggande, vilken skall godkännas av medicinalstyrelsen, givetvis icke behöver eller ens kan avse genomförande av hela organisationsplanen på en gång utan måste lämna rum för ett successivt utbyggande, samt då intet tvång utövas utan varje stad har sin frihet att begagna sig av de förmåner, som statsbidraget utgör, eller att icke göra det, synes förslaget vara väl anpassat för de skilda behoven i städer av olika storlek.

Svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet, som starkt understryker behovet av en effektiv bostadsinspektion, uttalar bland annat:

Förbundet instämmer i de sakkunnigas uttalanden, att inspektionen ej får i huvudsak bliva av byggnadsteknisk art, utan att den i lika hög grad bör hava karaktären av en inspektion av hemmet såsom sådant. Det kan

icke nog kraftigt framhåvas, vilken betydelse en verklig bostads- och heminspektion måste få för den sociala hjälpverksamheten.

De sakkunniga framhålla, att de som utföra dylik inspektion »osökt kunna handlägga varjehand sociala och hygieniska frågor, som erbjuda sig i varje hem». Mot detta uttalande torde ingenting kunna erinras. Givetvis är det synnerligen önskvärt, att vad en dylik heminspektör under sitt arbete erfarit, utnyttjas av alla sociala hjälpverksamhetsgrenar till undvikande av onödiga, för vederbörande irriterande hembesök. Däremot vore det förhastat om man härav, såsom de sakkunniga synas göra, ville draga den slutsatsen, att genom dessa heminspektörers arbete hembesök från särskilda representanter för varje hjälpverksamhetsgren i huvudsak skulle kunna göras onödiga.

De sakkunniga uttala, att genom distriktssköterskornas verksamhet i städerna hembesöken för den personal, som där finnes hos specialorganen, skulle kunna »till stor del bortfalla» och att denna personals antal därför skulle kunna »betydligt nedsättas». Det må då erinras om att genom distriktssköterskornas rön och anmälningar specialorganen kunna antagas få sin verksamhet utvidgad, varigenom deras personalbehov tvärtom kan komma att ökas.

Sveriges husmodersföreningars riksförbund framhåller betydelsen av att den inspektion, som för olika sociala och hygieniska ändamål måste göras i hemmen, i så stor utsträckning som möjligt utföres av en person, och att denna person är en kvinna. Den bostadsinspektion, som enligt förslaget skulle åläggas distriktssköterskan, borde dock betraktas uteslutande som en förstahandsinspektion, så att inspektion ävensom utdömning av undermåliga bostäder utföres av tekniskt sakkunnig person.

Svensk sjuksköterskeförening tillstyrker livligt kärnpunkten i förslaget, nämligen strävan att i största möjliga utsträckning sammanföra olika sociala uppgifter på en befattningshavare för att härmed dels förhindra, att samma familj besökes av flera olika personer med var och en sin uppgift, dels genom den föreslagna befattningshavaren erhålla mer fortlöpande kännedom om en familjs allehanda svårigheter och härigenom tillfälle att i tid föreslå och vidtaga erforderliga åtgärder för eventuella missförhållandens avhjälpande.

I de avstyrkande yttrandena går motiveringen väsentligen ut därpå, att distriktssköterskans arbetskraft icke skulle räcka till för uppgiften att utöva den primära bostadsinspektionen vid sidan av alla hennes övriga sjuk- och hälsovårdsuppgifter, varigenom även bostadsinspektionen skulle bli sämre tillgodosedd än om den sköttes helt av specialpersonal. Det har vidare framhållits, att frågan om den inverkan, som distriktssköterskans verksamhet skulle utöva på arbetet inom andra grenar av social- och hälsovården, är otillräckligt utredd, varjämte frågan om hur kostnaderna för organisationen utöver statsbidragen skulle fördelas lämnats oklar. I några yttranden göres gällande, att den föreslagna organisationen kan vara lämplig för mindre stadssamhällen, men att för större samhällen en annan organisationsform vore mera ändamålsenlig.

Socialstyrelsen hänvisar till de betänkligheter, styrelsen i vederbörligt sammanhang framfört mot en organisation av ifrågavarande beskaffenhet för landsbygdens del, och tillägger bland annat:

Betänkligheter av denna art, vilka dock ansetts böra vika för landsbygdens vidkommande, där det gällt att inom det möjligas ram åstadkomma en till nöds antaglig organisation, växa emellertid i styrka i samma mån som det blir fråga om större folkcentra. Över huvud taget bliva arbetsuppgifterna här mera komplicerade samt även mera ansvarsfulla, och i samma mån gör sig också behovet av sakkunskap mera gällande, och detta såväl beträffande sådan hälso- och sjukvård, vilken sjuksköterskeväsendet har att företräda, som även med avseende å bostadsinspektionen. Men på samma gång växa också möjligheterna att tillgodose kravet på särskild sakkunskap för uppgifternas utövande. Att då enbart ur synpunkten av organisativ likformighet avstå från den mera rationella anordning, som en specialiserad uppgifts- och arbetsfördelning i detta fall innebär, synes styrelsen mindre välbetänkt.

Uppenbart är, att organisationsväsendet inom den kommunala socialpolitiken — bostadsinspektionen däri inbegripen — vad specialisering angår ej kan eller bör drivas utom de gränser, som det rimliga och möjliga uppdraget. Och dessa gränser bli givetvis snävare — liksom också behovet av specialisering minskar — ju mindre samhällena äro. I mindre städer och stadsliknande samhällen torde förhållandena härutinnan i mångt och mycket vara jämförliga med dem, som råda på rena landsbygden. Om man nu för landsbygdens vidkommande godtagit en form för organisation av bostadsinspektionens utövande, skulle samma organisationsform måhända kunna tillämpas jämväl för mindre städer och stadsliknande samhällen. Delade meningar låta härvid tänka sig, var gränsen lämpligen må dragas i fråga om befolkningens storlek. Styrelsen föreställer sig, att detta bör ske vid 3,000 eller möjligen — högst — 5,000 invånare.

Statens inspektör för fattigvård och barnavård håller före, att det vore att överskatta distriktssköterskornas arbetskraft och kompetens, när man vill pålägga dem även den nya uppgiften som bostadsinspektörer, och att deras arbete i sjukvårdens tjänst skulle taga skada, om de ålades en sådan uppgift. Det och för sig önskvärda minskandet av hembesök från olika hjälpinstitutioner skulle endast i mindre mån uppnås på det av de sakkunniga föreslagna sättet utan därför måste sökas andra utvägar. Tillika yttrar inspektören bland annat:

Det bör ock framhållas, att det icke kan anses önskvärt att en och samma form för ordnande av den föreslagna bostadsinspektionen införes överallt och att staten lämnar bistånd endast när en bestämd organisationsform genomföres. Det framgår också att hittillsvarande bostadsinspektion anordnats på olika sätt allt efter städernas särskilda förhållanden. Statsbidrag borde därför kunna utgå till bostadsinspektion i den mån vederbörande kommunala myndigheter framlägga förslag, som godkännas av den statliga myndigheten.

Sveriges läkarförbund, som anser det uppenbart, att en distriktssköterskeorganisation för städerna från början måste avvägas med tanke på att tillfredsställa även sjukvårdens krav, yttrar vidare:

Distriktssköterskeinstitutionen bör organiseras så, att dess bas är sjukvård, men distrikten dimensioneras på sådant sätt att tillräcklig tid blir över för ett vidsträckt arbete i hälsovård, exempelvis förebyggande mödra- och barnavård, tuberkulosprofylax m. fl. hälsovårdande åtgärder, som stå i ett skönjbart samband med sjukvård. Att inordna fattigvårds- och barnavårdsärenden inom distriktssköterskeinstitutionen torde möta svårigheter — åtminstone i större och medelstora städer — dels ur kompetenssynpunkt dels på grund av olägenheten för sköterskan att sortera under flera överordnade.

Svenska stadsläkarföreningen yttrar bland annat:

Följden av den föreslagna anordningen skulle bli, att i städerna hälsovårdsövervakningen skulle komma att bli fördelad på tvenne grupper tillsyningsorgan: dels de av landstinget (eller dess distriktsvårdsstyrelse) anställda distriktssköterskorna för socialhygien och bostadsinspektion dels den av hälsovårdsnämnderna anställda personalen för allmän hälsovård, däri inbegripet bostadsinspektion. Om bostadsinspektionen i städerna skall intensifieras, bör detta ske inom hälsovårdsstadgans ram och av krafter, inrangerade i den nuvarande organisationen, däremot ej av från hälsovårdsnämnderna fristående organ.

Svenska stadsförbundet anser distriktsvårdens utsträckande även till städer med mer än 3,000 invånare ge fog för invändningar samt tillägger:

Ett fortsatt utbyggande för städernas del av distriktsvårdsorganisationen torde dock icke böra helt avvisas. Men det är svårt att inse, att för nu föreliggande behov det skall vara nödvändigt att över hela landet gå fram efter samma schablon. Kan det icke överlämnas åt städerna att själva bestämma organisationen av en lagstadgad bostadsinspektion, synes statsmakternas ingripande i vart fall böra ske i former, som göra det möjligt att anpassa organisationen efter förhållandena på de olika platserna. I och med statlig myndighets prövning av lokala föreskrifter torde tillräckliga förutsättningar för statsbidrags beviljande kunna föreligga, utan att organisationen behöver göras ensartad för hela landet. På de skilda samhällena kunde då ankomma att bedöma, i vilken omfattning de ansåge distriktsvårdsorganisationen böra komma till användning, men de skulle icke hindras att tillämpa andra organisationsformer, som kunde av statlig myndighet anses medföra tillräcklig effektivitet i arbetet.

Under alla förhållanden torde det få anses fullkomligt uteslutet, att frågan om distriktsvårdsorganisationens införande i städer med mer än 3,000 invånare skulle bedömas och avgöras enbart med hänsyn till nu föreliggande spörsmål. Organisationsformens överförande till städerna i gemen måste ovillkorligen förutsätta ett ingående övervägande även ur andra synpunkter, än dem utredningen haft att taga ställning till.

Svenska landstingsförbundet anmärker, att de sakkunniga ej närmare ingått på frågan, huru distriktsvården i städerna skall finansieras och i vilken ställning den skall stå till distriktsvårdsstyrelsen, och tillägger bland annat:

Även om det utan tvivel är lämpligt beträffande landsbygden, att bostadsinspektion ingår som ett led i distriktssköterskornas uppgift, torde det därför ej vara sagt, att ett liknande förfarande lämpar sig för medelstora och större städer. För deras vidkommande kan det väl, åtminstone i vissa fall anses lämpligare att överlåta heminspektionen å helt anställda tjänstemän, särskilt utbildade för denna uppgift.

Att staten skulle lämna bidrag till stadsdistriktssköterskas avlöning förutsättes av de sakkunniga. Däremot framgår icke med tydlighet, huruvida beträffande städer, som deltaga i landsting, landstingen skulle svara för återstående del av lönen och för övriga med vården förenade kostnader eller om dessa skulle gäldas av vederbörande kommun. Innan närmare utredning härtinnan föreligger, anser sig styrelsen ej kunna taga ställning till denna fråga eller till spörsmålet om distriktsvårdsstyrelsens befattning med distriktsvården i städerna. Över huvud taget vore det lämpligt, att hela frågan om den öppna och förbyggande vården och därmed sammanhängande spörsmål upptoges till behandling. Man kunde då erhålla möjlighet att rättvist be-

döma och avväga olika vårdformer sinsemellan samt få en enhetlig överblick över organisationen och dess finansierande

Medicinalstyrelsens förslag till författningsbestämmelser.

Medicinalstyrelsen har avgivit förslag dels till kungörelse om ändrad lydelse av kungörelsen den 28 juni 1935 (nr 428) angående statsbidrag till distriktsvård dels ock till en kungörelse angående statsbidrag till bostadsinspektion.

De föreslagna ändringarna i kungörelsen angående statsbidrag till distriktsvård innebära i huvudsak följande.

För stad, som ej deltagar i landsting, skall staden själv bli huvudman för distriktsvården. I den distriktsvårdsstyrelse, som skall finnas för sådan stad, skall förste stadsläkaren vara självskriven ledamot och övriga ledamöter av styrelsen utses av stadsfullmäktige. Stadsfullmäktige skola äga besluta, om de finna sådant lämpligt, att distriktsvårdsstyrelsen skall utgöras av hälsovårdsnämnden eller viss avdelning därav. Den omedelbara tillsynen över distriktsvården skall i stad, som ej deltagar i landsting, åvila stads- eller stadsdistriktsläkare. Angående ansökan om statsbidrag skola motsvarande bestämmelser gälla, som äro meddelade för landsting.

För stad, som deltagar i landsting, skall landstinget vara huvudman, och skola med avseende å distriktsvården i sådan stad gälla de för landsbygden meddelade bestämmelserna.

Enligt den föreslagna kungörelsen om statsbidrag till bostadsinspektion må statsbidrag till avlönande av bostadsinspektör och tillsyningsman i bostadsinspektion utgå till stad, som iakttagar följande bestämmelser angående anordnande av bostadsinspektion.

I stad med 20,000 invånare eller däröver må anställas erforderligt antal bostadsinspektörer. I stad med 5,000 invånare eller däröver intill 20,000 invånare må anställas tillsyningsman i bostadsinspektion. Bostadsinspektör och tillsyningsman antagas och entledigas av hälsovårdsnämnden. Den omedelbara tillsynen över bostadsinspektionen åligger stadsläkaren eller, där sådan finnes, förste stadsläkaren. Bostadsinspektion skall vara anordnad enligt av medicinalstyrelsen godkänd plan. Bostadsinspektörs och tillsyningsmans verksamhet skall i allmänhet omfatta insyning av nybyggda lägenheter, återkommande besiktning av byggnader och lägenheter m. m. Bostadsinspektörs och tillsyningsmans tjänstgöringsförhållanden skola vara närmare reglerade genom en av hälsovårdsnämnden utfärdad och av medicinalstyrelsen godkänd instruktion. Bostadsinspektör och tillsyningsman skall hava genomgått erforderlig såväl teoretisk som praktisk utbildning och av medicinalstyrelsen förklarats behörig att innehava dylik tjänst.

Statsbidrag skall enligt kungörelseförslaget utgå med 1,500 kronor om året för varje bostadsinspektörsbefattning samt med 750 kronor om året för varje tillsyningsmannatjänst. Vidare lämnas vissa bestämmelser angående farandet vid ansökan om statsbidrag samt föreskrives slutligen, att bostadsinspektion, för vilken statsbidrag åtnjutes, skall i allt, som rör hälsovården, stå under medicinalstyrelsens överinsende.

Medicinalstyrelsen har verkställt följande beräkning av statsverkets kostnader under budgetåret 1936/1937, därest bestämmelserna i bostadssociala utredningens förslag skulle träda i kraft den 1 januari 1937.

Statsbidrag beräknas för högst 40 distriktssköterskor i städer med mer än 5,000 invånare, motsvarande 10 procent av antalet sköterskor vid fullt utbyggd distriktsvård i dessa städer, och kostnaderna därför upptagas till högst 20,000 kronor. För en utbildningskurs vid distriktssköterskeskolan räknas med 36,000 kronor. Kostnaderna för statsbidrag till bostadsinspektörer och hälsovårdstillsyningsmän i bostadsinspektionen beräknas till högst 46,500 kronor. Sammanlagt skulle alltså enligt medicinalstyrelsens kalkyl kostnaderna uppgå till högst 102,500 kronor.

**Departement-
chefen.**

Den utredning, som bostadssociala utredningen förebragt om nuvarande förhållanden beträffande bostadsövervakningen i städer och stadsliknande samhällen samt om betydelsen för bostadsförhållandenas förbättring av fortlöpande bostadsinspektion, synes mig giva vid handen, att det föreligger ett behov av bostadsövervakningens nyordning i stadssamhällena. De riktlinjer härför, som utredningen uppdragit, anser jag vara i huvudsak välbetänkta; skälen för en mera enhetlig organisation av hembesöken och för att den fortlöpande, primära övervakningen omhänderhaves av distriktssköterskor eller liknande organ förefalla bärande. Då emellertid distriktssköterskornas verksamhet omfattar en mångfald andra uppgifter än bostadsvård och då det icke är tillräckligt utrett, hur övriga grenar av hälsovården samt sjukvården skulle komma att påverkas av den föreslagna organisationen, torde ytterligare utredning i dessa avseenden vara påkallad, innan ståndpunkt tages till förslaget. Härtill kommer att, såsom särskilt svenska landstingsförbundet påpekat, frågan om finansieringen av organisationen ävenledes torde kräva ytterligare överväganden. Olika meningar synas nämligen kunna råda, om — fränsett bidraget av statsmedel — städer med över 5,000 invånare själva skola bekosta sin organisation eller kostnaderna därför skola drabba landstinget. Härmed torde även sammanhänga frågan, om dylika städer själva skola vara huvudmän för sin organisation eller om denna skall ingå såsom en del av den för hela landstingsområdet gällande.

Emellertid torde vissa skäl tala för att redan nu till prövning upptaga frågan om anordnande av distriktsvård i de städer, vilkas invånarantal överstiger 3,000 men ej 5,000. I den proposition (nr 213), som låg till grund för fjolårets riksdagsbeslut angående statsbidrag till distriktsvården anmärktes, att under utredningen i ärendet ifrågasatts, huruvida icke jämväl städer över 3,000 och upp till 6,000 invånare borde ingå i den föreslagna distriktsvårdsorganisationen, och uttalades i anslutning härtill, att frågan om distriktsvården i dessa städer lämpligen torde böra lösas i samband med prövningen av det förslag, bostadssociala utredningen då förberedde. Mot detta uttalande gjordes under frågans riksdagsbehandling ingen erinran. Med hänsyn härtill lär den beslutade gränsdragningen vid 3,000 invånare få betraktas allenast såsom provisorisk. Ett dylikt förhållande torde emellertid lämpligen icke

böra få fortgå, detta så mycket mera som landstingen under den närmaste tiden vid distriktsvårdens utbyggande komma att få taga ställning till indelningen i distrikt. Den utredning, bostadssociala utredningen verkställt, läser även tydligt visa, att en gränsdragning vid 5,000 invånare är mera lämplig än vid 3,000 invånare. För städernas del torde nämligen i allmänhet en distrikts-sköterskas verksamhetsområde få givas en omfattning av cirka 5,000 invånare. Dessutom vill det synas som om förhållandena, såvitt nu är ifråga, äro så likartade i samtliga städer med högst 5,000 invånare, att någon åtskillnad dem emellan ej gärna kan vara berättigad. I anslutning till det anförda anser jag mig böra förorda den ändring i nu gällande grunder för statsbidrag till distriktsvården, att statsbidrag till distriktssköterskas avlönande må utgå till landsting, som med iakttagande av de därutinnan meddelade bestämmelserna anordnat distriktsvård å den i landstingsområdet ingående landsbygden jämte städer med högst 5,000 invånare. Beträffande den årliga kostnaden för statsverket till följd av en dylik ändring må anmärkas, att då antalet av de städer, som skulle beröras av ändringen, utgör allenast 16, denna kostnad torde komma att stanna under 20,000 kronor. Med hänsyn härtill läser någon ändring ej erfordras i de hos riksdagen för budgetåret 1936/1937 äskade anslagen för distriktsvården.

Under återopande av vad jag här i skilda hänseenden anført får jag hemställa, att Kungl. Maj:t ville

dels anhålla om riksdagens yttrande över härvid fogade förslag till förordning om ändring i vissa delar av hälsovårdsstadgan den 19 juni 1919 (nr 566),

dels ock föreslå riksdagen att godkänna den ändring i grunderna för statsbidrag till distriktsvården, som av mig förordats.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

A. Nordwall.